

S. JOANNIS CHRYSOSTOMI
DE INANI GLORIA ET DE
EDUCANDIS LIBERIS

EDIDIT
FRANCISCUS SCHULTE

PROGR. GAESDONCK. No. 627

MONASTERII QUESTFALORUM 1914
EX OFFICINA SOCIETATIS TYPOGRAPHIAE QUESTFALORUM.

Landes- u. Stadt-
Bibliothek
Düsseldorf

98a
1
(1914)

627-

HT009928101

I. S. Joannis Chrysostomi librum, quem de inani gloria et de liberis educandis scripsit, editurus cum essem, maxime dedi operam, ut qui illius libelli exstarent libri mss. cognoscerem. Quod ut assequer, catalogos earum bibliothecarum, in quibus libri s. Joannis Chrysostomi asservantur mss., quantum fieri potuit, perquisivi eosque, quos ipse inspicere non potui, per amicos quosdam, quibus maximam debeo gratiam, curavi perquirendos neque tamen in tanto Chrysostomi librorum numero ullum deprehendi, qui hunc libellum contineret uno Parisino excepto, de quo infra dicam. Atque etiam Chrysostomus Baur O. S. B. qui plurimas bibliothecas, ut libros Chrysostomi et manuscriptos et typis impressos colligeret, perlustravit et egregium iam de his librum composuit,¹⁾ benevole per litteras me certiore fecit se scire nullum. Haidacher vero, qui hunc de liberis educandis librum in vernaculam linguam vertit, promisit ille quidem ex libris mss., qui sibi praesto essent futuri, se hunc librum editurum esse;²⁾ nec vero doctissimum illum virum in eam rem inquisivisse equidem mihi persuasi, cum ipse Salisburgi investigarem, numquid de hoc libro in chartis eius relictis inveniretur. Neque enim quidquam deprehendi atque etiam Chrysost. Baur, ad quem chartae illius relictæ perverunt, quidquam in iis esse negat. Tota autem illius versio Germanica ex Combefisio³⁾ pendere apparet, id quod nequaquam ita esset, si ullus liber ms. ad eius cognitionem venisset; ac ne eo quidem loco ullius libri ms. mentionem facit, ubi hunc librum a Chrysostomo compositum esse demonstrare studet nisi Parisini illius. Fabricius autem, ubi in bibliotheca Graeca de

¹⁾ Baur, S. Jean Chrysostome et ses œuvres dans l'histoire litt., Louvain 1907; p. 28.

²⁾ Haidacher, Des hl. Johannes Chrys. Büchlein über Hoffart und Kindererziehung, Freiburg 1907, p. V.

³⁾ vide infra p. III.

hoc libro verba facit,⁴⁾ affert Marcianum 119, Parisinos 775 et 912 atque addit, „ex quo, olim Mazarin., Combefisius edidisse videtur librum, quem ille vocat aureum“. Suspensus est enim ille vir hunc librum florilegium quoddam esse, si hoc verbo uti licet, ex Chrysostomi operibus collectum, atque est eiusmodi florilegium de puerorum educatione cum multis aliis a Theodoro Magistro, ut videtur, compositum. Cuius florilegii libros mss. complures recensuit Haidacher,⁵⁾ quibus addendi sunt et alii non pauci, e quibus unum afferre satis habeo nuper a Nicolao A. Bees in monasteriis Thessalicis inventum,⁶⁾ et ii, quos Fabricius attulit; atque de Marciano id mecum communicavit Pastorello, qui in Marciana bibliotheca munere bibliothecarii fungitur; Parisinum utrumque item illud continere florilegium, ex catalogo Henrici Omont⁷⁾ facile cognosci potest. Nec vero quidquam ex eo in hoc libro, de quo nunc sermo est, contineri, docuit Haid. loco quem modo attuli.

II. Jam vero de illo libro verba faciam oportet, quem unum invenire potui. Est autem liber Parisinus 764, olim regius 1974, antea inter eos, quos Mazarinus collegerat, 26. Atque in fol. 1. scriptum est „ex Bibliotheca Cardinalis Mazarini“, sub qua inscriptione invenitur numerus 1974, in fol. 441. sigillum est bibliothecae regiae. Qui liber unde in bibliothecam Maz. pervenerit, equidem nescio, cum neque ipsum librum inspexerim nec quidquam de ea re tradant, qui de bibliotheca Maz. scripserunt.⁸⁾ In bibliothecam autem publicam sine dubio perlatus est a. 1688 a Colberto, qui tum plurimos libros et manuscriptos et alios ex Mazariniana in publicam transferendos curavit,⁹⁾ quorum cata-

⁴⁾ Fabricius-Harles, Bibl. Graeca VIII, p. 562.

⁵⁾ Haidacher, Studien über Chrysostomus - Eklogen; Wiener Sitzungsber. Phil.-Hist. Classe CXLIV, Wien 1902, p. 5 ss.

⁶⁾ N. A. Βέης, *Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐρευνῶν ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων, Ἀθήνησι* 1910, p. 34.

⁷⁾ H. Omont, Inventaire sommaire des mss. de la bibl. nationale, Pr. partie, Paris 1886, p. 142 s; 172 s.

⁸⁾ Franklin, Histoire de la bibl. Mazarine, Paris 1860; Servois in Correspondance littéraire V 1860, p. 272 alias.

⁹⁾ Delisle, Le cabinet des mss. de la bibl. impériale I, Paris 1868, p. 281 ss.

logus est apud Bernardum Montfaucon.¹⁰⁾ Ex hoc eodem Parisino Franc. Combefisius librum illum de educandis liberis edidit¹¹⁾ atque in epistula, qua librum Mazarino dedicat, erudita sane manu eum esse conscriptum ipsaque vetustate venerabilem esse profitetur. Sed ut rem diligentius persolvam, est liber membranaceus continens secundum Henricum Omont¹²⁾ fol. 441 formae maioris, in quo plurima Chrysostomi scripta inveniuntur, quae ibidem enumerantur. In fol. 440 s. fragmentum quoddam act. S. Thomae habetur. Fridericus autem Dübner¹³⁾ folia quaedam excisa esse a divite quodam homine, qui Chrysostomum vehementer in divites increpantem ferre non potuerit, testatur. Sed prospere accidit, ut huic libro eiusmodi damnum illatum non sit; integer enim invenitur in fol. 314^v—343^v, quorum imaginem photographica mihi comparavi. Scriptus est autem in binis columnis vicenorum senorum versuum elegantissimis litteris minusculis, si Henrico Omont credas, saec. X. Atque quod Gardthausen putat librum non post saec. X. scriptum esse, si litterae super lineas positae sint,¹⁴⁾ id quidem in hoc libro observatur in fol. 344^v, ubi incipit liber de virginitate a Chrysostomo compositus; in fol. vero 439^v per medias litteras plerumque ductae sunt lineae, a fol. 314^v—343^v semper sub lineis positae sunt litterae. Videtur igitur scriptus esse, cum priore relicto recentiore modo librarii uti coeperunt. Formae autem litterarum haud scio an magis convenient saec. XI. Atque ut alia omittam, β semper tota super lineam posita est, id quod Gardthausen a saec. XI. medio sibi deprehendisse videtur,¹⁵⁾ litterae η forma iam utitur librarius unciali,¹⁶⁾ θ litterae forma cursiva quam

¹⁰⁾ Montfaucon, Bibliotheca bibliothecarum Paris 1739, vide p. 1310 s.

¹¹⁾ Fr. Combefis., S. Joannis Chrysostomi de educandis liberis liber aureus, Paris 1656.

¹²⁾ Inv. somm. I, p. 131 s.

¹³⁾ S. Joannis Chrysostomi opera sel. . . . emendavit Fr. Dübner I, Paris 1861, p. VIII.

¹⁴⁾ Gardthausen, Griechische Palaeographie I, Leipzig 1911, p. 187 ss.

¹⁵⁾ Gardthausen, Griechische Palaeographie II, Leipzig 1913, p. 219.

¹⁶⁾ ib. p. 225.

vocant et seiuncta ab aliis et ligata cum plurimis saepe occurrit.¹⁷⁾ Cum novum enuntiatum incepit, primae litterae versuum, qui proxime sequuntur, atque eae formae uncialis maioris extra ordinem ceterarum positae sunt. Litterae unciales praeterea adhibitae sunt inscriptionibus, quae elegantissimis ornamentis circumcluduntur. In fine singulorum versuum librarius scripturam interruptit et verborum et syllabarum exitu neglecto. Notae huic libro in margine adscriptae non sunt, aliis, qui in illo Parisino continentur, non raro. Interpunctionibus ita uti videtur librarius, ut punctum summis litteris adpositum maximum efficiat incisum, minus vero valeat, cum infimis, minimum, cum mediis adponitur litteris, quamquam inter haec duo non multum interesse fateor. Interdum comma quoque, quod vocatur, invenitur. Signum autem interrogationis posuit ille eam rationem secutus, ut, cum a particula aliqua interrogativa incipiat interrogatio, illud non poneret duobus locis exceptis, si minus, non omitteret item duobus locis exceptis. A. H(eisenberg) quidem negat omnino illud inveniri in libris mss. illorum temporum,¹⁸⁾ ac quod alii pro signo interrogationis accipiunt, ille maioris morae signum esse affirmat quam eius, quae puncto efficiatur. Quod tamen non omnibus probari existimo. Neque enim, cur eiusmodi potissimum enuntiatas tam sibi constans illud signum adposuerit, equidem intellego. In accentibus spiritibusque ponendis fere eum morem observavit, quem adhuc tenemus, praeterquam quod in quibusdam verbis, quae ex binis in singula coaluerunt, binos accentus spiritusve posuit velut in *μηδεῖς, ὅταν, οὐκέτι*, semper autem scripsit *διαπαντός, διατί*. Praeterea in illis verbis a recentiore usu recessit, quae *ἐγκλιτικά* Graeci vocant, nec semper sibi in ea re constat. Dubitasse videtur in aoristis optativi verborum in *μι* desinentium; bis enim invenitur *πρόοιντο, μετάθοιντο*, bis vero *περιθοῖτο, ἀποθοῖτο*. *Μέν, δέ* nonnumquam geminato accentu signavit. *ι ἀνεκρώνητον* nusquam neque adscriptum neque subscriptum est. *ν* quod vocatur *ἐφελκυστικόν* nusquam deest ante vocalem aut maiores interpunctiones, saepius invenitur ante consonantem. Idem dicendum est de littera *σ*, in quam cadunt

¹⁷⁾ ib. p. 221.

¹⁸⁾ Byzant. Zeitschrift XX 1911, p. 295 s

οὕτως, μέγας. Compendiis utitur illis in christianorum libris usitatis atque pro verbo καί; littera *v* versibus exeuntibus saepe omissa est lineola superposita. Eadem autem manus totum librum perscripsit scriptura perpaucis locis correcta.

III. Sed quoniam de hac re satis multa verba fecisse mihi videor, paucis referre iuvat, quid docti viri in hoc de liberis educandis libro edendo existimando vertendo elaboraverint. Atque praeter ceteros hic laudandus est Franciscus Combesius, qui anno 1656 eum in lucem edidit versione Latina addita ac praefatione praemissa, qua ubi hunc librum invenerit, quam sit egregium, quibus de causis Chrysostomi eum esse appareat breviter exponit. Quo in opere perficiendo non ea diligentia ille usus est, quam his quidem temporibus desideramus, temere commutans, quae in eius offensionem cadebant ac multa omittens, ac ne versio quidem eius Latina ex omni parte perfecta est; namque nonnulla perperam interpretatur, interdum nimis vestigiis Graeci scriptoris insistens aliquid obscuritatis habet, non semper optimae Latinitatis auctores imitatus est. Qua tamen in re non nimis vituperandus est; noli enim neglegere homines illius aetatis alias leges secutos esse ac viros doctos recentiores. Quod vero Lambecius iam tum eum conviciis obruit,¹⁹⁾ non integrum hunc iudicium de eo tulisse facile cognosci potest ex Fabricio, qui, quod ille assiduo labore perfecit, benevole in bibl. Graeca recensuit.²⁰⁾ Immo optimo iure et aequales non pauci summis eum laudibus extulerunt²¹⁾ et posterī maximam ei debent gratiam. Etenim non solum hic liber, de quo nunc sermo est, eius unius opera etiamnum typis impressus est, sed etiam alii velut liber de monachis in monte Sina interfectis, quo qui casum illorum miserrimum cognoscere vult carere nequit.²²⁾ Combe-

¹⁹⁾ cf. Jacob. Fr. Reimmann, Recensio specialis omnium cod. mss. bibl. Caes. Vind. Hannover. 1712, p. 259.

²⁰⁾ Bibl. Gr. VIII, p. 83.

²¹⁾ cf. Perrault, Les hommes illustres, qui ont paru en France pendant le XVII. siècle II, Paris 1701, p. 48; Dupin, Bibl. des auteurs eccl. du XVII. siècle III, Paris 1719, p. 294 s; Garnerius in praef. operum S. Basilii, Migne P. Gr. XXIX, p. 179 s.

²²⁾ Combesius, Illustrium Christi martyrum lecti triumphus, Paris. 1660, p. 88 ss; cf. Schiwietz, Das morgenländische Mönchtum II, Mainz 1913, p. 6 ss.

fisii autem versio Latina iterum edita est Lugduni a. 1687,²³⁾ tertium, quod ego sciam, Florentiae a. 1791.²⁴⁾ Quam versionem ut cognoscerem, per Chrysostomum Baur factum est. Quin vero ipsa quoque ex Combefisii libro pendeat, equidem non dubito, quamquam inspicere eam non potui, cum publicis Borussiae bibliothecis desit. Versionem autem Germanicam, ut supra iam commemoravi, a. 1907 edidit Haidacher, qui idem ut Graecum librum iterum ederet sibi proposuerat, immatura autem morte, quominus id perficeret, impeditus est. Ac maxima laude dignus est ille, quod hunc librum ex oblivione eruit ac S. Joanni Chrysostomo restituit, de qua re infra dicendum erit. Versio autem eius, cum tota fluxerit ex Combefisii libro, locis non paucis a vero abhorret. Accedit quod id potissimum agebat Haidacher, ne Germanicae linguae leges violaret; quo in studio felicissimus ille quidem fuit, effecit autem, ut paraphrasin quae vocatur eius versionem appellare cogamur atque etiam non raro eum in errorem adductum deprehendamus. Denique Johannes Evelyn huius libri partem posteriorem incipiens a verbis τὸ παιδίον ἐν θένος ἐτέχθη in Anglicum vertit a. 1658.²⁵⁾ Ut vero non totum librum verteret ille, ideo factum est, quod et fratribus de liberis amissis eo libro solatium praebere volebat et suum ipsius dolorem consolari, quippe qui ipse quoque unico filio orbatus esset; ad id autem assequendum priorem partem minus idoneam esse ultro apparet. Illud etiam moneo hac re, quanti hunc librum aestimaverit Evelyn, luculenter demonstrari. Addidit idem pauca ad Graeca illustranda.²⁶⁾

IV. Videamus nunc, quibus de causis ii, qui Chrysostomi opera collegerunt, hunc librum egregium aspernati sint. Atque equidem neque ad Savilium neque ad Frontonem Ducaeum cognitionem eius pervenisse putaverim. Monachos autem Maurinos eum pro spurio habuisse atque omnino reiecisse suo iure mirum esse censet Haidacher, cum complura volumina scriptis falso,

²³⁾ cf. Haidacher, p. 17.

²⁴⁾ Cigheri, S. Matris nostrae cath. eccles. dogmatum et morum ex selectis vet. Patrum operibus veritas demonstrata XIII, Florentiae 1791, p. 150—169 (Baur).

²⁵⁾ John Evelyn, Miscellaneous writings, London 1825, p. 113—137.

²⁶⁾ ib. p. 138—140.

ut ipsi putabant, Chrysostomo tributis complerent. Atque ex ipso illo Parisino non pauca eius generis prompserunt, quae affero: de uno legislatore veteris et novi testamenti;²⁷⁾ in illud: Pone manum tuam;²⁸⁾ de s. Acacio pastore;²⁹⁾ de sigillis librorum;³⁰⁾ in illud: Dominus regnavit;³¹⁾ de s. Spiritu;³²⁾ de fide;³³⁾ in illud: Cavete, ne eleemosynam faciatis;³⁴⁾ de eo, quod mari similis sit haec vita;³⁵⁾ Duas illius Parisini orationes in Christi nativitatem et de inani gloria liberisque educandis habitas ex iis, quas illi spurias iudicabant, non asciverunt. Reliqua omnia genuina haberi posse censuerunt Maurini, quamquam de sermone in S. Bassum habito quodammodo dubitant.³⁶⁾ Illum autem in Christi nativitatem sermonem Combefisius una cum libro de educandis liberis edidit, ut hac fortasse de causa hos ipsos duos libros a collectis operibus Chrysostomicis illos reiecissem coniciam. Haidacher vero id factum esse suspicatur, quia Montfaucon, cum operibus Chrysostomi colligendis operam daret, octoginta fere annos natus fuerit ac propterea tironum quorundam in eo opere auxilio usus sit.³⁷⁾ Ipse quoque Lagarde Bernardum Montfaucon aetate provecta excusari censet, quod non in omnibus rebus eam editionem laudare possimus.³⁸⁾ Ac tamen iam Combefisius paucis demonstrare studuerat hunc librum vere esse s. Joannis Chrysostomi atque ei nihil cunctatus assensus est Tillemontius³⁹⁾ nihil novi hic quidem ad hanc quaestionem diiudicandam afferens. Sed perincommode accidisse putat Haidacher, quod Oudin in commentario de scriptoribus ecclesiae antiquis⁴⁰⁾ falso suspicatus sit idem esse florilegium illud, quod supra commemoravi, ac librum a Combefisio editum, in quem errorem item Fabricium incidisse eo loco monui; hunc tamen librum nequaquam ex aliis operibus collectum esse ultro intelleget, qui vel obiter eum legerit. Spurium eum esse item censuit

²⁷⁾ VI 469 ss (400 ss).

²⁸⁾ VI 667 ss (569 ss).

²⁹⁾ III 983 ss (811 ss).

³⁰⁾ XII 554 ss (402 ss).

³¹⁾ V 745 ss (610 ss).

³²⁾ III 963 ss (796 ss).

³³⁾ I-1015 ss (825 ss).

³⁴⁾ VIII 724 ss (90 ss).

³⁵⁾ XIII 255 ss (213 ss).

³⁶⁾ II 864 ss (724 ss).

³⁷⁾ Haid. p. 18.

³⁸⁾ Lagarde, Ankündigung einer neuen ausgabe der griechischen übersezung des alten testaments, Göttingen 1882, p. 50.

³⁹⁾ Tillemont, Memoires XI, p. 398.

⁴⁰⁾ Haid. p. 18.

Malou, qui ipse quoque praecepta quaedam Chrysostomi de educandis pueris collegit.⁴¹⁾

V. Iure igitur iterum inquisivit Haidacher, essetne genuinus habendus ille liber, atque certissimis argumentis demonstrasse sibi videtur dubitari non posse quin Chrysostomus eum conscripserit. Equidem vero supervacaneum non esse opinor argumenta ab eo allata ante oculos ponere, ut deinceps, quid de iis sentiam, exponam. Ac primum quidem testimonium libri Parisini omnino neglegendum non esse censet. Sermonis autem proprietates optime convenire cum ceteris Chrysostomi scriptis; praeterea quidquid de illorum temporum moribus et institutis afferatur, omnino a veritate alienum non esse; rationem quoque puerorum educandorum plane eandem esse, quam Chrysostomus parentibus commendare non desinat. Postremo ita non dubitat de ea re, ut etiam quo tempore scripserit illum librum Chrysostomus facile cognosci posse profiteatur. Artissime enim cohaerere eum cum homilia quam vocant X. in ep. ad Eph.;⁴²⁾ quam Antiochiae compositam esse constare. In ea autem homilia sermonem fieri de incendio, quo ampla domus deleatur, quod orator comparet cum inani gloria unum corpus ecclesiae dilacerante; alio eiusdem homiliae loco cum fera bestia comparari inanem gloriam atque utrumque cadere in ecclesiam Antiochensem, quae tum maxime discordia laborarit. Cuius rei commutatio ut fiat, adhortari oratorem eos qui audiant, ut deum rogent. Nec vero in ceteris Chrysostomi scriptis ullum locum inveniri, quo tales res commemorantur. Ac paulo post quam illam orationem habuerit, in hac oratione, de qua nunc sermo est, quaerere ex auditoribus Chrysostomum, fecerintne, quod rogasset, ac deum implorarint pro universo ecclesiae corpore, ut incendium exstinguatur et fera bestia in fugam coniceretur; a quibus interrogationibus orsum describere eum certamen, quod ecclesiae sit cum inani gloria. Praeterea duabus rebus confirmari Constantinopoli scriptam eam non esse; oratorem enim postquam descripsisset hominem quendam divitem, qui divitiis profusis in angustias incidisset,

⁴¹⁾ Malou, S. Patris nostri Jo. Chrys. de educandis liberis monita, Lovanii 1847, p. VIII s.

⁴²⁾ XI 85 ss (74 ss).

pergere: *τάχα ὥστε τινὰ τοῦτο παθόντα μηδαμῶς*,⁴³⁾ nec fieri potuisse, ut ita diceret Chrysostomus Constantinopoli Eutropio illo dignitate everso. Ac ne illud quidem verisimile esse Chrysostomum de se ipso verba facientem dicere: *αδیره τὸν προσετώτα τῆς ἐκκλησίας*.⁴⁴⁾

Iam vero, quae sit in his argumentis auctoritas, investigandum erit. Atque ut eundem ordinem sequar, non nimis confidendum est testimonio libri Parisini. Etenim et Tillemont et Haidacher a Combefisio in errorem adducti sunt; qui cum dixisset „inter maiores Chrysostomi Tractatus de habentibus subintroducticias, ac de Virginitate“⁴⁵⁾ sedem habere sermonem de educandis pueris, facile illis veniam damus, quod nihil praeterea interiectum esse arbitrati sunt duobus illis scriptis a Combefisio allatis. At hunc ordinem observavit librarius: ad eos, qui domi subintroducticias tenent, hom. duae fol. 222, in laudem martyrum Aegyptiorum f. 279, in illud: Scimus autem, quoniam diligentibus deum f. 285^v, de eo, quod mari similis sit haec vita f. 294^v, in illud: Quemadmodum desiderat cervus f. 298^v, de inani gloria f. 314^v, de virginitate f. 344. Apparet complura inter illos posita esse libros ac ne genuina quidem ex parte.⁴⁶⁾ Quae vero iam Combefisius observaverat et Haidacher uberius exposuit de dicendi genere, de tropis figurisque, de doctrina ac praeceptis, quae in eo inveniuntur quaeque eadem in omnibus Chrysostomi libris sunt, ea omnia recta esse concedo. Atque in adnotatione, quam versionem addidit, Haidacher multa attulit, ut quanta intercederet necessitudo huic libro cum ceteris Chrysostomi scriptis ostenderet, qua quidem in argumentatione res potius quam sermonis proprietates ille respexit. Atque ut recte eum iudicasse intellegas, testimonia quaedam huius necessitudinis afferre e re esse puto. Capite 3. inanis gloria comparatur cum fructibus Sodomorum;⁴⁷⁾ similia de iis profert Chrysostomus in hom. VIII. in I. ep. ad Thess.: *Ἐσθήκασιν μὲν γὰρ ῥόαι, καὶ τὸ ξύλον λέγω καὶ ὁ καρπὸς, λαμπρὰν τὴν ἐπιφάνειαν ἔχονσαι καὶ τῷ ἀγνώστῳ παρέχονσαι πολλὰς τὰς ἐλπίδας· εἰ δὲ ληφθῇεν εἰς χεῖρας, δια-*

⁴³⁾ vide infra, p. 4, 19. ⁴⁴⁾ infra, p. 28, 12.

⁴⁵⁾ Comb. praef. ⁴⁶⁾ vide supra, p. VII.

⁴⁷⁾ infra 2, 25 ss.

κλασθεῖσαι καρπὸν μὲν οὐδένα, κόνιν δὲ καὶ τέφραν πολλὴν
 δεικνύουσιν ἐναποκειμένην ἔνδον.⁴⁸⁾ Pauperes non raro significat
 nomine Christi ut in hom. XLIX. in Matth.: Βοίλευθε εἰς μέσον
 ἀγάγω τὸν Χριστὸν τὸν λιμώττοντα, τὸν γυνὸν, τὸν ἀλώμενον
 πανταχοῦ, τὸν δεδεμένον;⁴⁹⁾ Simile quid invenitur in huius libri
 cap. 12.⁵⁰⁾ Contra nimium comae cultum verba facit c. 16,⁵¹⁾
 similiter in hom. XXXVII. in Matth.: Ὁ μὲν γὰρ ὅπισθεν ἔχει
 κόμην νέος ὢν, καὶ τὴν φύσιν ἐκθιλήντων . . . εἰς εἰκόνα κόρης
 ἀπαλῆς ἐκβῆραι φιλονεικεῖ.⁵²⁾ Qua artifices utantur diligentia in
 statu fingendis, eadem parentes uti oportere contendit, ut animos
 fingant liberorum c. 22,⁵³⁾ isdem fere verbis usus in hom. de
 eligendis viduis: Νόμισον ἀγάλματα χρυσᾶ ἔχειν ἐπὶ τῆς οἰκίας,
 τὰ παιδιὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐτὰ θύθμιζε καὶ περισκόπει
 μετὰ ἀκριβείας καὶ παντὶ τρόπῳ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατακόσμει
 καὶ διάπλατε.⁵⁴⁾ Carminis cuiusdam mentionem facit c. 38;⁵⁵⁾
 idem affert in hom. VI. in I. ep. ad Thess.: Ἡ δεῖνα, φησὶ, τὸν
 δεῖνα ἐφίλησε.⁵⁶⁾ His locis, quos cum multis aliis attulit Hai-
 dacher, multo plures facile addi possunt; hos proposuisse satis
 erit. C. 13 quam ex vasis pretiosis utilitatem capiant, quaerit
 ex iis Chrysostomus, qui ea possident;⁵⁷⁾ idem occurrit in hom.
 III. in Joh.: Εἰ γὰρ ἐθελήσεις ἐρωτῆσαι τινα τῶν πολιτευομένων
 καὶ τὰ πολυτελῆ δαπανώντων δαπανήματα, τίνος ἕνεκεν τοσοῦτον
 κενοῦσι χρυσίον, καὶ τί βούλεται αὐτοῖς ἢ τοσαύτη δαπάνη, οὐδὲν
 ἕτερον ἀκούσῃ παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἢ τοῦ δήμου τὴν ἀρέσκειαν.⁵⁸⁾
 Parentes admonentur c. 81, ne filios matrimonio iungere dubi-
 tent, priusquam rebus publicis operam dent;⁵⁹⁾ de eadem re
 saepius verba facit Chrys., velut in hom. LIX in Matth.: Δεῖ
 γὰρ ἀναμεῖναι, φησὶν, ἵνα εὐδόκιμος γένηται, ἵνα ἐν τοῖς πολιτικοῖς
 λάμψῃ πράγμασι,⁶⁰⁾ et in hom. X. in I. ep. ad Tim.: Τυχὼς
 αὐτοῖς γυναῖκας ἄγωμεν, ὥστε καθαρὰ αὐτῶν καὶ ἀνέπαφα τὰ
 σώματα δέχεσθαι τὴν νύμφην οἷτοι οἱ ἔρωτες θερμοτέροι.⁶¹⁾
 Denique c. 2 multis describitur meretrix, quae adolescentem

⁴⁸⁾ XI 557 (481 B C). ⁴⁹⁾ VII 574 (510 E). ⁵⁰⁾ infra p. 5, 26 ss.
⁵¹⁾ infra p. 7, 25 ss. ⁵²⁾ VII 475 (422 D). ⁵³⁾ infra p. 9, 15 ss.
⁵⁴⁾ III 380 (319 C). ⁵⁵⁾ infra p. 13, 34. ⁵⁶⁾ XI 538 (465 A).
⁵⁷⁾ infra p. 6, 14 ss. ⁵⁸⁾ VIII 27 (23 D). ⁵⁹⁾ infra p. 27, 21 ss.
⁶⁰⁾ VII 680 (604 C). ⁶¹⁾ XI 664 (597 A).

corrumpere studet; similia habes in hom. XII in ep. ad Col.⁶²⁾ et in ep. III. ad Olympiadem,⁶³⁾ quae tamen longiora sunt, quam ut hic ob oculos ponantur.

Homiliam vero X. in ep. ad Eph. Antiochiae compositam esse ex hom. XXI in ep. ad Eph. apparet.⁶⁴⁾ Ac ne illud quidem negari potest similia esse, quae in ista homilia proferuntur, iis quae initio huius libri dicuntur. Quare si quis Sebastiano Haidacher fidem habere vult, per me licet. Neque tamen omnem dubitationem sublatam esse puto. Nam praeterquam quod de iisdem rebus identidem verba facere iisdemque comparisonibus saepius uti fere solet Chrysostomus, valde mirum est praeter exordium in toto de liberis educandis libro vestigium non esse discordiae inter Antiochenses exortae ac magis etiam nullam huius libri mentionem fieri in hom. XXI in ep. ad Eph., in qua multa iterum de educandis pueris profert Chrysostomus explicans illud Ep. ad Eph. VI, 1—3: Fili, obedite parentibus ssq. Praeterea si tam arte cum ista hom. cohaereat hic liber, suo iure quaerat quispiam, quomodo factum sit, ut cum illae in ep. ad Eph. homiliae saepius inveniuntur, hic liber, qui ab iis separari non potest, paene evanesceret. Quod quomodo fieri potuerit equidem non perspicio. Quod autem de illo loco: *τάχα ἴστε τινὰ τοῦτο παθόντα μηδαμῶς* Haid. dicit, in eo plane eum errare mihi persuasi. Vertit enim: Vielleicht ist euch kein Mann bekannt, dem solches widerfahren wäre.⁶⁵⁾ Ex sententiarum autem nexu facile intellegi potest contrariam in illis verbis vim inesse oportere, ut orator fortasse eos aliquem novisse dicat, cui id contigerit, id quod efficitur, si illud enuntiatum cum Combefisio interrogationem putamus. Quominus autem id fiat, nihil obstat. Ceterum saepissime divites ac summos viros bonis eversos in maximam egestatem delapsos esse ipse Chrysostomus non semel testatur.⁶⁶⁾ Itaque haud scio an non dixerit fortasse auditores scire neminem, cui id contigerit. Immo si quidquam ex illo loco cognosci potest, potius post Eutropii exsilium ac necem ea verba prolata esse

⁶²⁾ XI 481 (415 D E). ⁶³⁾ III 681 (566 C); 682 (567 B).

⁶⁴⁾ cf. Cavallera, Le schisme d'Antioche, Paris 1905, p. 20 notam.

⁶⁵⁾ Haid., p. 37 cum nota.

⁶⁶⁾ III 465 (390 B); V 610 (507 D).

susplicari licet. Nam in I. hom. in Eutropium⁶⁷⁾ circum divitias eius exhausisse affirmat Chrysostomus; idem vehementer increpat in eos, qui cum modo illum laudibus ad caelum extulerint, tunc obruant eum conviciis,⁶⁸⁾ plane similibus verbis usus atque in libro de educandis liberis.⁶⁹⁾ Nec vero eiusmodi argumentis non nimis fidendum esse optime scio. Quod praeterea affert Haid. Chrysostomum non de se ipso tamquam de alio dicere posse adirent τὸν προεστῶτα τῆς ἐκκλησίας, prorsus nihil valere equidem censeo. Sed ut rem absolvam, etsi non omnia recte se habent, quae attulit Haidacher, tamen, quod sibi proposuerat, demonstrasse eum et alii iam professi⁷⁰⁾ sunt ac ne ego quidem negaverim.

VI. Exposui quae Haidacher, ut librum de educandis liberis Chrysostomi esse demonstraret, disseruit; nunc quae ipse ad eam rem confirmandam afferre possum quam brevissime exponam. Ac primum quidem non alienum videtur esse ab instituto meo commemorare ipsum Chrysostomum animis adulescentium fingendis operam dedisse; id enim cognovi ex ep. eius LXI ad Theodotum quendam consularem⁷¹⁾ data, qui filium, ut animum doctrina excoleret, ad Chrysostomum miserat tum in Armenia exsulantem. Qui, etiamsi precibus patris obsequi non poterat, cum ex alia in aliam urbem traduceretur atque in perpetuis summisque periculis versaretur, florentibus rebus sine ulla dubitatione plurimum studii atque laboris ad fingendos puerorum animos contulit. Ac ne illud quidem silentio praeterire possum Chrysostomum, quidquid ageret, hoc unum semper spectavisse, ut mores emendaret. Neque enim multitudinis plausum captabat, quamquam mirum non est aliquam eum voluptatem ex summis

⁶⁷⁾ III 455 (382 A B). ⁶⁸⁾ III 465 (390 A). ⁶⁹⁾ infra p. 4, 19 ss.

⁷⁰⁾ cf. Weyman, Hist. Jahrbuch XXIX 1908, p. 147; idem Byz. Zeitschr. XVII 1908, p. 250; Hülster, Die pädag. Grundsätze des hl. Joh. Chrys., Theol. und Glaube III 1911, p. 203; idem Lexikon der Pädagogik ed. Roloff I, p. 670—72; Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur III, Freiburg 1912, p. 347 s.; Kahl, Deutsche Literaturzeitung 1907, p. 3157; idem Literarische Beilage der Köln. Volkszeitung 1907, No. 43; Krüger, Theol. Jahresbericht XXVII 1907 I, Leipzig 1908, p. 324; Stählin in Christs Geschichte der griechischen Literatur, 5. Aufl. II, p. 1223 cum nota 4.

⁷¹⁾ III 754 s (627 A—C).

laudibus ab omnibus sibi concessis percepisse, ac ne doctrinae quidem christianae veritatem ab adversariis imprimis defendere studebat, sed sescentis orationibus habitis a vitiis detertere atque ad recte vivendum omnes impellere animum induxerat. Sive igitur sacros libros interpretabatur sive sanctorum martyrum res gestas laudibus efferebat, semper quem fructum ex verbis suis auditores capere possent, praeter cetera inculcabat. Omnino autem eandem rationem in explicandis libris sacris sequitur, qui hunc librum composuit.⁷²⁾

Sed haec leviora; illud vero nequaquam neglegendum est sermonis proprietates in omnibus Chrysostomi operibus plane easdem esse atque in hoc libro, id quod nunc exemplis nonnullis demonstrabo. Ac mirum quantum saepissime in orationibus res maxime diversas una Chrysostomus amplectitur; hoc autem de hoc quoque libro valere ultro apparet. Priorem enim eius partem, quae est de inani gloria cum posteriore, quae est de educandis liberis, vix cohaerere, ipsa argumentorum diversitas documento est. Atque etiam in ipsa posteriore parte instituti non semel obliviscitur, qui eum conscripsit, velut ubi de nominibus liberis impertiendis verba facit, de qua re mentione facta nominis Jacobi in Israellem mutati pluribus monet parentes, ut ex sanctorum virorum nominibus liberis nomina dent, inter quae obiter de superstitione ethnicorum qui vocantur a multis etiamtum observata illos reprehendit. Multa autem de hac re professus vix ad institutum reversus est, cum statim iterum de nominibus alia profert, quae inter dicendum ei in mentem venerunt.⁷³⁾ Hanc autem rem item in aliis Chrysostomi orationibus inveniri ut ostendam, unam instar omnium afferam, eam dico, quam habuit, cum Eutropius extra ecclesiam deprehensus abriperetur,⁷⁴⁾ qua de rebus tam diversis dicit, ut eam non unam esse suspicati sint viri docti. Frustra tamen, nam eiusmodi diversitatem a se alienam non esse ne ipse quidem Chrysostomus ignorabat, qui ex aliis rebus in laudes s. Pauli abreptus se excusat: *Καὶ γὰρ ὅτε, πολλάκις ἐτέρωθί με βαδίζοντα καὶ τετραμμένον ἀπαντίσας (Παῦλος) ἐν μέσῳ τῷ λόγῳ κατέσχε καὶ οὕτως εἶλεν, ὥς ἐν*

⁷²⁾ infra p. 16, 5 ss; 16, 20 ss; 17, 16 ss; 19, 23 ss.

⁷³⁾ infra p. 18, 14 ss.

⁷⁴⁾ III 460 ss (386 ss).

ἀντὶ τοῦ πείσαι καταλῆσαι τὸν λόγον.⁷⁵⁾ Abundat autem in orationibus Chrysostomus translationibus comparisonibusque non semper sui similibus atque in longum protractis. Iam habes in hoc libro illam imaginem daemonis meretricis personam agentis, quocum comparatur inanis gloria.⁷⁶⁾ Eadem alio loco comparatur cum fera bestia, quae comparatio item multis explicatur.⁷⁷⁾ Praeter ceteras autem digna est, quae afferatur, illa per totam huius libri partem posteriorem deducta, qua comparatur animus pueri cum urbe a rege quodam nuper condita.⁷⁸⁾ Similia si ex ceteris Chrysostomi scriptis desideras, lege quaeso initium orationis de s. Philogonio habitae, ubi caelum cum celebritate publica comparat⁷⁹⁾ vel sermonem de Isaiae 45, 7, ubi mundum lyram esse quandam multis exponit⁸⁰⁾ vel hom. X in ep. ad Eph., ubi domus igne correpta comparatur cum ecclesia, quam inanis gloria dilacerat.⁸¹⁾ De percontationibus vero Chrysostomo praeter ceteros usitatissimis, ut iure Demosthenis similem esse eum in ea re quidam docuerint, verba facere supervacaneum esse puto, cum quamvis paginam operum Chrysostomi perlegeris, eam rem ipse inventurus sis. Vix autem ulla re Chrysostomi orationes clarius ab aliis discerni posse existimo, quam abundantia et luxuria quadam, qua omnes laborant. Quae cognoscitur percontationibus iteratis, exemplis cumulatis, comparisonibus continuis, maxime verbis, quae plerumque non multum differunt, congestis. Cuius rei ex hoc libro exempla quaedam proposuisse satis esse suspicor: μετὰ δὲ τὸ πολὺ δαπανῆσαι χρυσίον καὶ ἀργύριον, ἵππους, ἱμάτια, παιδας καὶ πάντα ἐκείνα καὶ κενῶσαι πολλὰς οὐσίας;⁸²⁾ δείκνται ἡ σποδὸς τῆς φωνῆς ταύτης καὶ ἡ τέφρα καὶ ἡ κόπρις;⁸³⁾ ὁμότητος γὰρ δόξαν λαμβάνει τις, μαλακίας, βλακείας καὶ τύφου, κενοδοξίας, θηριωδίας;⁸⁴⁾ ἔχεις αὐτὸν ἐν τρέμοντι καὶ φοβούμενῳ καὶ δεδοικῶτι;⁸⁵⁾ τοὺς ἐβριστικὸν λόγον καὶ λοιδοροῦν, τοὺς ἀνότους, τοὺς αἰσχροῦς, τοὺς βιωτικόν, τοὺς κοσμικόν πάντας ἐξελάσωμεν;⁸⁶⁾ μηδεὶς τοίνυν εἰς τὰ τῶν προγόνων σπενδέτω καλεῖν ὀνόματα τὰ παιδία, τοῦ πατρὸς καὶ

⁷⁵⁾ VI 171 (149 C). ⁷⁶⁾ infra p. 2, 1 ss. ⁷⁷⁾ infra p. 1, 5 ss.

⁷⁸⁾ Similis comparatio invenitur apud Greg. Nyss. Migne P. Gr. XLIV 151 C—153 A. ⁷⁹⁾ I 603 (492 B ss). ⁸⁰⁾ VI 167 (145 E).

⁸¹⁾ XI 88 (77 B). ⁸²⁾ infra 3, 28 ss. ⁸³⁾ infra 3, 36 s.

⁸⁴⁾ infra 6, 35 s. ⁸⁵⁾ infra 8, 30 s. ⁸⁶⁾ infra 11, 20 ss.

τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐπιπάππου, ἀλλ εἰς τα
τῶν δικαίων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἀποστόλων.⁸⁷⁾

Quid mirum Combefisium non raro unum aut alterum verbum in tanta mole omisisse? Ceterum in omnibus scriptis eam doctrinam prae se fert Chrysostomus, qua admodum adulescens rhetorum scholis imbutus erat. Ac vix quisquam usque ad hoc tempus, quod ego sciam, dubitavit, quin Libanio illo clarissimo doctore usus sit,⁸⁸⁾ ac ne nunc quidem ego adductus sum, ut ab opinione discederem, quamquam Paulus Maas demonstrasse sibi videtur omnes errasse, qui id verum esse putarent.⁸⁹⁾ Quod enim ille putat Chrysostomum pietate prohibitum esse iis verbis uti quibus in oratione de s. Babyla et contra gentes⁹⁰⁾ Libanium appellet, prorsus eum errare puto. Nam ibi cum Libanio rem habet Chrysostomus tamquam adversario, non tamquam praeceptore; atqui si quisquam, oratores adversariis parcere minime consueverunt. Chrysostomum autem interdum extra modum prodire testimonio est, quod de Attico dicit, qui cum ipse in exilium eiectus esset, ecclesiae Constantinopolitensi praeerat; *ἱερὸς* enim *νῦν φαῦλος γεγενημένος* appellatur καὶ *λύκον παντὸς ἀγριώτερον ἐπιπιδῶν τῇ ἀγέλῃ*.⁹¹⁾ Ac ne illud quidem constare videtur Isidorum Pelusiotam errare, qui epistulam a Libanio ad Joannem quendam datam pertinere arbitratur ad Joannem Chrysostomum.⁹²⁾ Testimoniis autem Socratis et Sozomeni, qui quidem Socratem exscripsit,⁹³⁾ omnino fidem habendam esse mihi persuasum est. Neque enim ex Isidoro Pelusiotam sumpsisse eos quae tradunt apertum est, cum praeter Libanium Andragathium quendam nominent, a quo philosophiam didicerit Chrysostomus, de quo neque apud Isidorum quidquam

⁸⁷⁾ infra 18, 16 ss.

⁸⁸⁾ cf. Naegele, Chrysostomus und Libanius in *Χρυσοστομικά* I, Romae 1908, p. 81 ss.

⁸⁹⁾ Berliner Sitzungsberichte, Philos.-Hist. Classe XLIX 1912, p. 1123 ss.

⁹⁰⁾ II 640 ss (536 ss).

⁹¹⁾ III 605 (507 C).

⁹²⁾ Isidori ep. 1576 invenitur XIII 329 (248 A—C); Maas, p. 1125; cf. Naegele, p. 108.

⁹³⁾ cf. Schoo, Die Quellen des Kirchenhistorikers Sozomenus, Berlin 1911, p. 24.

invenitur neque ab aliis traditum est. Ac ne illud quidem ex Isidoro sumptum est, quod narrant Socrates et Sozomenus de Theodoro et Maximo, quibus cum una Libanio doctore uterentur Chrysostomus ex eius schola discedens persuasit, ut monachorum vitam amplecterentur.⁹⁴⁾ Seeck quidem omnino de la re non dubitat.⁹⁵⁾ Vide igitur ne nimis temere de hac re iudicaverit Maas.⁹⁶⁾ Hoc certe negare nequit artis rhetoricae leges Chrysostomum semper observavisse, ac quae de Gregoriis et Nyseno et Nazianzeno iam docuerunt viri docti,⁹⁷⁾ maximam partem de illo quoque valent. Cui rei testimonio sunt vel ea, quae supra de translationibus dixi; nunc de figuris proprie dictis pauca addam. Anaphora quam vocant saepissime occurrit. Ipso huius libri initio incipit ea figura: Ἀρά τις ἐποίησε . . . ; ἄρα ἐδεήθη;⁹⁸⁾ paulo infra invenitur τὴν πύραν τὴν ἀπὸ τῆς κενοδοξίας τεγθεῖσαν, τὴν τῷ σώματι λυμαινομένην, τὴν ἐν σώμα εἰς πολλὰ διαιροῦσαν μέλη;⁹⁹⁾ alia exempla afferre supervacaneum est. Non semel invenitur geminatio, velut οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι γάμον ἀπάγαγε . . . οὐ τοῦτο λέγω;¹⁰⁰⁾ θρέψον ἡ ἀθλητὴν τῷ Χριστῷ paucis verbis interiectis iteratur;¹⁰¹⁾ οὐδὲν γὰρ οὕτως κατορθοῖ ὡς ζηλοτυπία, οὐδὲν οὕτως.¹⁰²⁾ Idem dicendum est de translatione: . . . καὶ πονηροῦ δαίμονος· δαίμων γὰρ . . .;¹⁰³⁾ . . . ἀλλ' ἀπὸ χερσού· χερσὴ γὰρ . . .;¹⁰⁴⁾ κατοφρονεῖν μαθήσεται, μαθὼν δὲ . . .¹⁰⁵⁾ Non omnia huius generis afferre volui, sed specimen dare sermonis Chrysostomi, qui ne in hoc quidem libro a ratione scribendi alienus est, quam fere sequitur. Hoc mihi quidem, cum plurima eius scripta diligenter legerem, in dies magis probabatur, quamquam non concedere non possum in eiusmodi argumentis aliquid incerti semper esse.

⁹⁴⁾ Socr. VI 3; Soz. VIII 2.

⁹⁵⁾ Seeck, Die Briefe des Libanius, Leipzig 1906, p. 309.

⁹⁶⁾ Haec cum scripsissem, vidi ipsum quoque Stählinium recusare, ne Maasio assentiatur cf. Christ's Geschichte d. griech. Lit. II, p. 1218 n. 1.

⁹⁷⁾ Meridier, L'influence de la seconde sophistique sur l'œuvre de Grég. de Nysse, Paris 1906; Guignet, S. Grégoire de Nazianze, orateur et épistolier, Paris 1911; Przychocki, De Gregorii Nazianzeni epistulis quaest. selectae, Cracoviae 1912.

⁹⁸⁾ infra p. 1, 1. ⁹⁹⁾ infra p. 1, 3 ss. ¹⁰⁰⁾ infra p. 8, 23 s.

¹⁰¹⁾ infra p. 8, 22 et 26. ¹⁰²⁾ infra p. 26, 4 s. ¹⁰³⁾ infra p. 1, 26 s.

¹⁰⁴⁾ infra p. 10, 36. ¹⁰⁵⁾ infra p. 12, 8.

VII. Deinceps, quos auctores secutus sit Chrysostomus, exquiram. Omnes enim sciunt inter Plutarchi scripta moralia librum quendam de educandis pueris inveniri. Hic quaerat quispiam, quae ratio illi intercedat cum Chrysostomo. Quod priusquam investigem, illud monere oportet ipsum quoque Basilium librum scripsisse, quo quam utilitatem ex scriptis poetarum legendis percipere possent adulescentes, ille doceret atque item Plutarchum quid de audiendis poetis sentiret exposuisse. Nec verò a Plutarcho mutuatum esse Basilium, quae de ea re profert, quamquam similitudo quaedam sententiarum apud eos non semel deprehenderetur, suspicatur Carolus Weyman.¹⁰⁶⁾ Similitudinem autem illam ex eo natam esse, quod et Plutarchus Chrysippum secutus sit et Basilius cynici stoicive cuiusdam libro usus. Hoc enim docuit nuper G. Büttner¹⁰⁷⁾ atque omnino idem dicit de eius libro Weyman loco quem modo attuli.¹⁰⁸⁾ Ceterum scripta Plutarchi Basilio nota fuisse neque hic negat et ab aliis demonstratum est, ex quibus unum afferre satis est. M. enim Pohlenz paucis ante annis de ea re scripsit¹⁰⁹⁾ ac propterea hoc quidem loco prae ceteris nominandus est, quia ipsum quoque Chrysostomum exscripsisse librum illum Plutarchi, qui *περὶ ἐκτελέας* inscribitur, docuisse sibi videtur.¹¹⁰⁾ Equidem vero ut de Basilio facile concedo, ita de Chrysostomo dubitaverim, atque hunc ne in hoc quidem libro Plutarchum secutum esse puto. Quod ut affirmem, ea re potissimum adducor, quod sententiarum quidem similitudinem illi libri habent, verborum vix ullam. Ac ne illae quidem ita singulares sunt, ut non suo uterque ingenio ea proferre potuerit, quamquam Plutarchum, sive qui illum librum scripsit, Chrysippum secutum esse non ignoro. Sed ut res melius cognoscatur, quae apud utrumque similia sunt, afferam ordinem secutus Plutarchi.¹¹¹⁾ Nutrices quam optimas esse eligendas dicit Plutarchus, ut ubi natus sit infans, mores eius conformentur; facil-

¹⁰⁶⁾ Histor. Jahrbuch XXX 1909, p. 292.

¹⁰⁷⁾ Büttner, Basileios des Großen Mahnworte an die Jugend, Progr. Ingolstadt, München 1908.

¹⁰⁸⁾ Hist. Jahrbuch, p. 290 ss.

¹⁰⁹⁾ Zeitschrift für wissensch. Theologie XLVIII 1, 1904, p. 72 ss.

¹¹⁰⁾ ib. p. 92 ss.

¹¹¹⁾ Plut., Moralia I 1 ss (Bernard.), Leipzig 1908.

lime enim pueritiam conformari posse atque animos etiamtum molles facile imbuere disciplina, sicut in cera imprimantur sigilla; quidquid autem sit durum, aegre moliri.¹¹²⁾ Atque de nutricibus tacet Chrysostomus, in reliquis autem verbis habes maximam omnino similitudinem omnium, quae apud utrumque explicantur. Nam item Chrysostomus a prima pueritia initium faciendum esse docet educandi ipse quoque cerae comparatione usus, qua eadem utitur in III. hom. in Joh., quae ne a Basilio quidem aliena est. Quod autem hoc uno loco verba etiam utriusque scriptoris conveniunt, Plutarchi verba ob oculos ponam, ut melius cum Chrysostomi comparari possint ac praeterea locum illum hom. modo allatae atque etiam Basilii verba addam. Iam videbis vix affirmari posse fieri non potuisse quin ex Plutarchi libro uterque eam comparationem sumeret. . . . ἐξ ἀρχῆς τὰ τῶν τέκνων ἴθι ὁυθμιζέιν προσήκει. εὐπλάστον γὰρ καὶ ὑγρὸν ἢ νεότης, καὶ ταῖς τούτων ψυχαῖς ἀπαλαῖς ἔτι τὰ μαθήματα ἐντίθεται· πᾶν δὲ τὸ σκληρὸν χαλεπῶς μαλαττεται. καθάπερ γὰρ σφραγίδες τοῖς ἀπαλοῖς ἐναπομάττονται κηροῖς, οὕτως αἱ μαθήσεις ταῖς τῶν ἔτι παιδίων ψυχαῖς ἐναποτιννοῦνται.¹¹³⁾ Ἀπαλὴ γὰρ οὖσα (ἡ τῶν παιδίων ἡλικία), ταχέως ἐναποτίθεται τὰ λεγόμενα, καθάπερ τινὸς σφραγίδος τῆς ἀκροάσεως ἐν κηρῷ τῇ διανοίᾳ τῇ τούτων ἐντυπνουμένης.¹¹⁴⁾ Εὐπλάστον οὖν ἔτι οὖσαν καὶ ἀπαλὴν τὴν ψυχὴν καὶ ὡς κηρὸν εὐεικτον, ταῖς τῶν ἐπιβαλλομένων μορφαῖς ῥαδίως ἐκτυπνουμένην, πρὸς πᾶσαν ἀγαθῶν ἀσκήσιν εὐθὺς καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνάγεσθαι χρή.¹¹⁵⁾ Atque ut una habeas omnia, etiam huius libri locum afferam: Ἄν εἰς ἀπαλὴν οὖσαν ἔτι τὴν ψυχὴν ἐντυπωθῇ τὰ καλὰ διδάγματα, οὐδεὶς αὐτὰ ἐξελεῖν δυνήσεται, ὅταν σκληρὰ γένηται ὡς τύπος, ὥσπερ καὶ ὁ κηρός, ac paulo infra τὸ δὲ σκληρὸν ὥσπερ ἀπόλαβόν τινα διάθεσιν τὴν σκληρότητα οὐκ ἐνκόλως αὐτῆς ἐξίσταται.¹¹⁶⁾ Laudat praeterea Plutarchus Platonem, quippe qui non quamvis fabulam nutricibus esse coram pueris narrandam dicat,¹¹⁷⁾ quocum ita consentit Chrysostomus, ut quae sacris libris tradantur, iis esse animos puerorum fingendos potius quam Graecorum fabulis anilibus contendat.¹¹⁸⁾ Paedagogo optimo opus esse uter-

¹¹²⁾ p. 6, 22 ss. ¹¹³⁾ Plut. l. a. ¹¹⁴⁾ VIII 19 (17 A).

¹¹⁵⁾ Migne P. Gr. XXXI 956 A.

¹¹⁶⁾ infra p. 8, 28 ss. ¹¹⁷⁾ 7, 6 ss.

¹¹⁸⁾ infra p. 13, 23 ss; 14, 24 ss.

que censet nec quemlibet servum adhibendum pueris educandis.¹¹⁹⁾ Uterque patres incusat, qui quidem ut liberis magnam pecuniae vim relinquant maxime dent operam, animos eorum doctrina excolere non curent.¹²⁰⁾ De eo quoque consentiunt, quod Plutarchus caducas esse res humanas docet neque quae appetantur dignas, Chrysostomus summae esse philosophiae dicit pro nihilo habere res humanas.¹²¹⁾ Philosophiae uterque summam tribuit laudem atque maxima ex ea nasci bona contendit. Ea enim usum puerum neque servos violare neque nimia ira abripi docet Plutarchus, quibus virtutibus multas alias addit;¹²²⁾ has commemoravi, quia cum Chrysostomi doctrina conveniunt.¹²³⁾ Verberibus omnino abstinendum esse et Plutarcho et Chrysostomo videtur,¹²⁴⁾ qui hac re dissentit ab tribus illis Cappadocibus.¹²⁵⁾ Laudibus potius utendum esse, ut ad bonum inciten-
tur pueri, reprehensionibus, ut a malo retrahantur. Spem gloriae et timorem poenae principia esse virtutis paulo infra addit Plutarchus,¹²⁶⁾ iisdem rebus deum etiam orbem regere terrarum censet Chrysostomus.¹²⁷⁾ Cavendum autem esse, ne nimium onus pueris imponatur; interdum enim remissione opus esse.¹²⁸⁾ Ac praeter cetera a turpibus sermonibus arceantur oportere obiter dicit Plutarchus, multis exponit Chrysostomus.¹²⁹⁾ Discant praeterea pueri patienter ferre alios magis ipsis laudari nec semper superiores discedere gestire.¹³⁰⁾ Odoribus non esse utendum tecte significat Plutarchus, qui indulgentiam commendans illud exempli gratia affert,¹³¹⁾ contentionem animi iis infringi Chrysostomus docet.¹³²⁾ Postremo nimio cupiditatum ardori mederi posse maturo matrimonio uterque dicit.¹³³⁾ Haec sunt,

¹¹⁹⁾ Plut. p. 7, 14 ss; Chrys. infra p. 14, 3 ss.

¹²⁰⁾ Pl. 9, 6 ss; Chr. infra 7, 19 ss; 8, 16 ss.

¹²¹⁾ Pl. 11, 6 ss; Chr. infra 28, 31 ss; 29, 4 ss.

¹²²⁾ 16, 9 ss; 22, 14.

¹²³⁾ infra 23, 15 ss; 25, 23 ss.

¹²⁴⁾ Pl. 19, 9 ss; Chr. infra 12, 6 ss.

¹²⁵⁾ cf. Weiß, Die Erziehungslehre der drei Kappadozier, Freiburg 1903, p. 67. ¹²⁶⁾ 27, 23 s. ¹²⁷⁾ infra 22, 34 s.

¹²⁸⁾ Pl. 19, 27 ss; Chr. infra 12, 19 s.

¹²⁹⁾ Pl. 21, 25 ss; Chr. infra 13, 27 ss.

¹³⁰⁾ Pl. 22, 2 ss; Chr. infra 25, 20 ss.

¹³¹⁾ 31, 5. ¹³²⁾ infra 20, 13.

¹³³⁾ Pl. 31, 7 ss; Chr. infra 27, 21 ss.

quae in utroque scriptore similitudinem quandam habent. Iam vides nonnulla eiusmodi esse, ut, quicumque de liberis educandis verba faciat, ea tacere nequeat, alia autem adeo trita, ut nequaquam in iis alieno auxilio indiguerit Chrysostomus. Reliqua vero ordine maxime diverso ab utroque prolata sunt. Accedit, quod longe plurima, quae uterque attulit, apud alterum omnino desiderantur. Cave igitur de vera illorum necessitudine cogites. Ceterum permulta stoicorum atque cynicorum praecepta persimilia fuisse christianis constat. Quare ex philosophia illorum temporum populari atque ex rhetorum declamationibus nonnulla Chrysostomum sumpsisse facile concedo. Certum autem librum quendam ex disciplina aut stoicorum aut cynicorum profectum eum exscripsisse omnino a veri abhorret similitudine.

VIII. Restat ut quam rationem in genuina scriptura constituenda secutus sim exponam. Qua in re nonnihil est difficultatis. Neque enim de legibus grammaticis, quas observavit Chrysostomus in scribendo, iudicari potest, dum non secundum leges artis criticae opera eius in lucem edita sunt. Id vero neque per Ducaeum neque per Savilium, minus etiam per Montefalconium factum esse iam antea censuere viri docti.¹³⁴⁾ Opera selecta, ut supra iam dixi, edidit Dübner, homilias in Matth. et Pauli epistulas Field.¹³⁵⁾ Sed ne hos quidem rem absolvisse iure dicit Lagarde.¹³⁶⁾ Accedit quod negligentiore dicendi genere in hoc libro usus est Chrysostomus, ut maxime cavendum sit, ne verba eius temere immutentur. Quae cum ita sint, plurimis locis unum, quem praesto habebam, librum ms. secutus sum, si de rebus grammaticis agebatur. Eo magis autem doleo alio libro me uti non potuisse, quo nismus menda corrigerem, quae satis multa in illum Parisinum irrepserunt. Dübner quidem „a grammatico rerum imperito vehementer interpolatum“ eum esse censet.¹³⁷⁾ Idem monachi Maurini cognovisse sibi videntur.¹³⁸⁾ Namque et hi et ille libro illo Parisino in edendis Chrysostomi operibus usi sunt. Ac ne hunc quidem de educandis liberis librum mendis

¹³⁴⁾ cf. Baur, S. Chrysostome, p. 82 ss.

¹³⁵⁾ Cambridge 1839, Oxford 1849—55.

¹³⁶⁾ Lagarde, Ankündigung, p. 50.

¹³⁷⁾ Praef., p. VIII.

¹³⁸⁾ I 328 (268) nota; II 864 (724) nota.

carere veri est simillimum. Utrum vero, quae offendunt in eo, per librarium vitiata sint an ipse Chrysostomus ea dixerit, non facile discerni potest. Neque enim neglegendum est non omnia quae dixit ipsum Chrysostomum litteris mandasse, sed permulta a notariis sunt excepta, id quod de hoc ipso libro nescio an valeat.¹³⁹⁾

Capita huius libri ex versione, quam fecit Haidacher, assumpsi, quamquam uno alterove loco ab illo dissentio; quae ex scriptis Chrysostomi attuli, ex operibus eius a. 1839 ss Parisiis editis petivi; addidi tamen paginas Bernardi Montfaucon.

¹³⁹⁾ cf. Zeitschrift für kath. Theologie XXXI 1907, p. 142 ss.

P = Parisinus 764

Co = Combefisius

Sc = Schulte

1. Ἄρα τις ἐποίησεν, ὅπερ ἠξίωσα; ἄρα ἐδείθη τοῦ Θεοῦ
καὶ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς σώματος τῆς ἐκκλησίας,
ὥστε σβεσθῆναι τὴν πυρὰν τὴν ἀπὸ τῆς κενοδοξίας τεχθεῖσαν;
τὴν τῷ σώματι παντὶ λυμαιομένην; τὴν ἐν σώμα εἰς πολλὰ
διαιροῦσαν μέλη καὶ διασχίζουσαν τὴν ἀγάπην; καθάπερ γὰρ 5
θηρίον ἐμπεσὸν εἰς σῶμα εὐγενὲς καὶ ἀπαλὸν καὶ ἀμύνασθαι μὴ
δυνάμενον, οὕτω τοὺς ὀδόντας αὐτῆς ἐνέπηξεν τοὺς μισροὺς καὶ
τὸν ἰὸν ἐναφῆκεν καὶ τῆς πολλῆς δυσωδίας ἐνέπλησεν καὶ τὰ μὲν
ἀποκόψασα ἔρριψεν, τὰ δὲ διέξανε, τὰ δὲ καὶ διεμασῆσατο. καὶ
εἶγε ἦν ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν τὴν τε κενοδοξίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, 10
εἶδεν ἂν τις θέαμα ἐλεεινὸν καὶ πολλῶν τῶν ἐν τοῖς σταδίοις
γενομένων χαλεπώτερον, τὸ μὲν σῶμα ἐρριμμένον, ἐκείνην δὲ
ἄνωθεν ἐφροσῶσαν καὶ πανταχοῦ ἀποβλέπουσαν καὶ τοὺς ἐμπε-
σόντας κατέχουσαν καὶ οὐδέποτε ἀφισταμένην οὐδὲ φειδομένην.
τίς οὖν ἡμῶν τὸ θηρίον ἀποσοβήσει τοῦτο; τοῦ τὸν ἀγῶνα θέντος 15
ἐστὶν ἔργον ὑφ' ἡμῶν παρακαλουμένου πέμψαι τοὺς ἀγγέλους
αὐτοῦ, καὶ καθάπερ τισὶ σχοινίοις τὸ ἱταμὸν αὐτῆς καὶ ἀναίσχνητον
στόμα ἐμφράξαντας, οὕτως ἀπαγαγεῖν. ἀλλὰ τότε ὁ τὸν ἀγῶνα
θεὸς τοῦτο ποιήσει, ὅταν αὐτὴν ἀπαχθεῖσαν μὴ ἐπιζητῶμεν. ἂν
δὲ πέμψῃ μὲν κελεύων ἀποστῆναι τὸ δεινὸν ἡμῶν θηρίον, ἡμεῖς 20
δὲ μετὰ τὸ διασωθῆναι καὶ εἰς τὸν ἴδιον ἀπαχθῆναι φωλεὸν
ἀναστάντες μετὰ μυρίων τραυμάτων πάλιν αὐτὸ ζητῶμεν καὶ
κρούωμεν καὶ ἐνατρέπωμεν, ὥστε αὐτὸ ἐξαγαγεῖν, οὐκέτι ἡμᾶς
ἐλεύσει λοιπὸν οὐδὲ φείσεται. „τίς γὰρ ἐλεύσει“, φησὶν, „ἐπα-
οιδὸν ὀφιόδηκτον καὶ πάντας τοὺς προσάγοντας θηρίους“; 25

2. Τί οὖν; πῶς ἂν ἀπαλλαγείμεν τοῦ κακοῦ καὶ πονηροῦ
δαίμονος; δαίμων γὰρ ὅντως ἐστὶν ὅψιν ἔχων ἐπέραστον. καθάπερ

Inscriptio τοῦ αὐτοῦ περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνα-
τρέφειν τὰ τέκνα.

21 διασωθῆναι P διασοβηθῆναι Cg

24 Ecclus. 12, 13.

γὰρ εἰ δαίμων τις εἰς ἐταίραν ἑαυτὸν διατυπώσας καὶ πολλὰ μὲν
 περιθέμενός τὰ χρυσία καὶ ἱμάτια ἐνδὺς μαλακὰ καὶ πολλῶν
 ὄζων τῶν ἀρωμάτων ἐπέλθοι πᾶν λαμπρὰν εἰκόνα γυναικὸς καὶ
 πάσης εὐμορφίας ὑπερβολὴν ἀποκρύψασαν, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν ἡλικίᾳ
 5 φανείη τοιαύτη, ἥ μάλιστα τὰς τῶν νέων ἀναπτεροῦ ψυχάς, αὐτὸ
 τῆς νεότητος φέρων τὸ ἄνθος, ζώνῃ χρυσῇ διαζωσάμενος καὶ
 βοστρύχους ἀπὸ τῆς κεφαλῆς δείξας ποικίλως ἐμπεπλεγμένους,
 κροβύλον Περσικῶν προσεοικότας, εἶτα διάδημα περιθόϊτο περὶ
 τὴν κεφαλὴν γυναικὶς ταῖς θριξὶ πολλὴν τὸν κόσμον ἐπιτεῖς καὶ
 10 περὶ τὸν τραχήλον ἀπαστρέπτοντα χρυσὸν καὶ λίθους τιμίους
 δεικνύς, καὶ ἐστίχοι ὁ πόρνης τινὸς πολὺ νέαν ἡλικίαν ἐπελθῶν
 ἐπ' ἐρημίας πρὸ τοῦ τέλους, εἶτα καὶ πολλὴν τὴν αἰδῶ ἐπιδεικ-
 νύοιτο, τίνα οὐκ ἂν ἔλοι τῶν παρόντων; καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τὸν
 οἶκον εἰσαγαγὼν πᾶσαν μὲν ἐκείνην τὴν ὥραν ἀποθόϊτο, δείξας
 15 δὲ ἑαυτὸν μέλανά τινα καὶ πυρόδη καὶ ἄγριον οἷον εἰκὸς δαίμονα
 ἐκστήσειεν μὲν τὸν ἄθλιον τὸν ἐμπεσόντα, ἐναλλόμενος δὲ καὶ τῆς
 ψυχῆς κατασχὼν βακχεύει τὴν ἐκείνου διάνοιαν, τοιοῦτόν τι τῆς
 κενοδοξίας ὁ πονηρὸς δαίμων ἐστίν. τί γὰρ αὐτῆς ὠραϊότερον
 εἶναι δοκεῖ; τί δὲ ἐπεραστότερον; ἀλλ' ἐὰν ἴδωμεν, ὅτι φαντασία
 20 τὸ πρᾶγμα ἐστὶ καὶ ὅτι ὑπόκρισις, οὐκ ἄλωσόμεθα τοῖς δικτύοις
 οὐδὲ περιπεσόμεθα τῇ σκηπῇ· ὁ γὰρ περὶ τῆς πόρνης εἴρηται,
 τοῦτο καὶ περὶ τῆς τοιαύτης εἰκότως ἂν τις εἴποι, „μέλι γὰρ
 ἀποστᾶζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης“ τὸ αὐτὸ καὶ περὶ
 τῆς κενοδοξίας οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι λέγων.

25 3. Καθάπερ γὰρ ὁ Σοδόμων καρπός, τοιοῦτον ἡ κενοδοξία
 καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὴν μὲν ἐπιφάνειαν ἔχει λαμπρὰν καὶ καρπῶν
 ἐγκαινόντων τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐντίθησιν ἀπὸ τῆς ὕψεως τὴν ὑπόνοιαν.
 ἐὰν δὲ λάβῃς κατὰ τῆς χειρὸς ἢ ῥοιὰν ἢ μῆλον, εἴκει τε τοῖς
 δακτύλοις εὐθέως, καὶ διατρυνθὲν τὸ ἔξωθεν ἐπιτείμενον λέπος
 30 ἀφίρῃσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ζόνιν καὶ τὴν τέφραν ἐμπεσεῖν. τοιοῦτόν
 τι καὶ ἡ κενοδοξία ἐστίν· ὀρωμένη μὲν δοκεῖ μεγάλη τις εἶναι
 καὶ θαυμαστή, κατασχεθεῖσα δὲ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων χειρῶν εἰς

4 ἀποκρύψασαν Sc ἀποκρύψας P 11 ἐστίχοι Sc ἐστήκει P | πόρνης Sc
 πολίτης P πλανήτης Co cf. p. 3, 22 s 12 ἐπιδεικνύοιτο Sc ἐπιδεικνύεται P
 22 τοιαύτης Sc ταύτης P

12 ad ἐπ' ἐρημίας cf. III 681 (566 C) ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτη (συντελεῖ γὰρ
 καὶ τοῦτο πρὸς τὴν τοιαύτην ἄλωσιν i. e. ad adolescentes corrumpendos)
 22 Prov. 5, 3

τὴν κόνιν εὐθέως τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐνέβαλεν. καὶ ὅτι ποιούτων
ἐστὶν ἡ κενοδοξία, πολλὰχόθεν δῆλον. τί γάρ; βούλεσθε πρῶτον
ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἀρξώμεθα;

4. Πληροῦται τὸ θέατρον, καὶ πᾶς ὁ δῆμος ἄνω κάθεται
ὅψιν πολὺν παρεχόμενος λαμπρὰν καὶ ἀπὸ τοσούτων συγκειμένην 5
ὄψεων, ὥς πολλάκις καὶ τὸ τέγος αὐτὸ καὶ τὸν ὑπερκείμενον
ὄροφον καλυφθῆναι τοῖς σώμασι τῶν ἀνδρῶν· καὶ οὔτε κεραμίδας
οὔτε λίθους ἔστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ πάντα ὄψεις ἀνθρώπων καὶ σώματα.
πρὸ δὲ πάντων εἰσελθόντος τοῦ συναγαγόντος αὐτοὺς ἀνδρὸς φιλο-
τίμου διαναστάntes εὐθέως ὥσπερ ἐξ ἐνὸς στόματος μίαν ἀφίᾱσι 10
φωνήν, συμφώνως ἅπαντες κηδεμόνα καλοῦντες καὶ προστάτην τῆς
κοινῆς πόλεως καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες. εἶτα μεταξὺ τῶν
πάντων μεῖζονι παραβάλλουσιν αὐτὸν ποταμῷ τὸ τῆς φιλοτιμίας
ἀδρὸν καὶ ἐκκεχυμένον τῇ τῶν Νειλίων ὑδάτων ἀφθονίᾳ συγ-
κρίνοντες· καὶ Νεῖλον αὐτὸν εἶναι φασὶ τῶν δωρεῶν. οἱ δὲ μᾶλλον 15
αὐτὸν κολακεύοντες μικρὸν νομίσαντες εἶναι τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα,
τὸ τοῦ Νεῖλου, ποταμοὺς μὲν ἀφίᾱσι καὶ θαλάσσας, τὸν δὲ
Ὠκεανὸν εἰς μέσον ἀγαγόντες τοῦτο αὐτὸν εἶναι φασιν, ὅπερ
ἐκείνους ἐν ὕδασι, τοῦτον ἐν ταῖς φιλοτιμίαις καὶ οὐδὲν ὅλως εἶδος
εὐφημίας ἀπολιμπάνουσιν. λαμπρὰ τῆς κενοδοξίας ἡ ὄψις· ἀλλ' 20
ὑμεῖς μοι τοῦ τύπου τῆς κόρης ἀναμνήσθητε, εἰς ὃν διεσφρα-
μίσαμεν τὸν δαίμονα, χρυσία περιθέντες αὐτῷ καὶ εἰς ἡλικίαν
ἀγαγόντες ἐταίρας τινός, καὶ ὤψεσθε, ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον τῆς
εἰκότος.

5. Τί δὴ μετὰ τοῦτο; προσκυνήσας αὐτοὺς καὶ ταύτῃ τιμήσας 25
καὶ αὐτὸς κάθεται μὲν μακαριζόμενος ὑπὸ πάντων ἐκείνων,
ἐκάστου αὐτῶν εὐχομένου τοῦτο γενέσθαι, ὅπερ ἐκεῖνος τότε, καὶ
εὐθέως ἀποθανεῖν. μετὰ δὲ τὸ πολὺν δαπανῆσαι χρυσίον καὶ ἀργύριον,
ἵππους, ἱμάτια, παῖδας καὶ πάντα ἐκείνα καὶ κενῶσαι πολλὰς
οὐσίας παρατέμπουσιν πάλιν αὐτὸν μετὰ πολλῆς τῆς εὐφημίας, 30
τοσοῦτοι μὲν οὐκ ἐν· λυθέντος γὰρ τοῦ θεάτρου πρὸς τὰ οἰκεία
ἐκαστος ἐπείγεται. εἶτα ἐπὶ τῆς οἰκίας ἄριστα πολυτελῆ καὶ
πολλὴ ἡ εὐνοχία καὶ μεγάλη τῆς ἡμέρας ἡ λαμπρότης· περὶ δειλῆς
μεσημβρίας πάλιν τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις οὕτως.
ἐπειδὴ οὖν πάντα κενώσῃ καὶ μυρία χρυσίου τάλαντα (ἀναλώσῃ), 35
τότε λοιπὸν δείκνυνται ἡ σποδὸς τῆς φωνῆς ταύτης καὶ ἡ τέφρα
καὶ ἡ κόνις.

35 (ἀναλώσῃ) Sc cf. p. 4, 4; 10

6. Όταν γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκίας τοὺς λόγους ζητῇ καὶ τῆς
δαπάνης τὴν ὑπερβολὴν ἐννοήσῃ, τότε ὁδύρεται. Ἔως μὲν γὰρ ἂν
ἀπολαύῃ τῆς ἐπιθυμίας, καθάπερ ὑπὸ τινος μέθης τῆς κενοδοξίας
ληφθεὶς καὶ ἑαυτὸν ἂν προσαναλώσειεν οὐδὲ μικρὰν αἰσθησὶν τῆς
5 ζημίας λαβεῖν δύναται. ἐπειδὴν δὲ οἴκοι γενόμενος, ἔνδον εἰς τὴν
οἰκίαν τοῦ δαίμονος τούτου, τὴν μὲν ὥραν ἀπελθούσαν ἴδῃ τῆς
συνελέουσας λυθείσης καὶ εἰς τὸ θέατρον ἰδὼν εὖρη κενὸν ἀνδρῶν
ὃν καὶ οὐδένα οὐδὲν φθεγγόμενον, τὴν δὲ ζημίαν οὐκ ἐπὶ φαντασίας,
ἀλλ' ἐπὶ χρημάτων ἤδη γεγενημένην, τρικυαῦτα αἰσθάνεται τῆς τέφρας.
10 7. Ἄν δὲ καὶ πέρα τῆς οὐσίας ἀναλώσας δέχται καὶ ἀπὸ
ποδῶν ἔξαρθεὶς ἐν μέσῃ ἐπαιτῇται τῇ ἀγορᾷ, εἶτα τῶν τότε
προστάτην αὐτὸν βοῶντων μηδεὶς παραγίνεται μηδὲ χεῖρα ὀρέγῃ,
ἀλλὰ καὶ εὐφραίνονται τοῖς γινομένοις (καὶ γὰρ καὶ τότε, ὅτε
εὐφύμουν, καὶ τῷ φθόνῳ ἐδάκνοντο καὶ παραμυθίαν ἠγοῦντο τῶν
15 οἰκείων κακῶν τὸ ἐκείνῳ τὸν οὕτω γενόμενον λαμπρὸν πάντων
αἰμιότερον μέλλειν ἔσσεσθαι) ὅταν οὖν μηδεὶς παραγίνεται μηδὲ
χεῖρα ὀρέγῃ, τί τούτων ἐλεεινότερον; οὐχὶ μᾶλλον δακρύων ἄξιον;
τί δὲ τούτων χαλεπώτερον;
8. Τάχα ἴστε τινὰ τοῦτο παθόντα μηδαμῶς; καὶ εἴθε μὲν
20 οὖν χεῖρα μὴ ὤρεγον, ἀλλὰ καὶ τοῖναντίον, κατηγορίας βάλλεται
παρ' αὐτῶν τῶν ἐπαινεσάντων. „διὰ τί γάρ,“ φησί, „μαινόμενος;
διὰ τί δόξης ἐραστής; τίνος γὰρ ἔνεκεν πόρναις καὶ μίμοις
ἐχαρίζετο;“ ἀνθρῶπε ἀγνώμων, οὐχὶ σὺ ἐθαύμαζες; οὐχὶ σὺ ἐπῆνεις;
οὐχὶ σὺ αὐτὸν εἰς τοῦτο προηγάγον τοῖς κρότοις καὶ ταῖς εὐφη-
25 μίαις; οὐχὶ Νεῖλον ἐκάλες; οὐχὶ Ὀκεανόν; οὐχὶ πᾶσαν τὴν ἡμέραν
εἰς τὰς εὐφημίας ἀνάλωσας τὰς ἐκείνου; πόθεν οὖν ἐξαίφνης
μεταβέβλησαι; καὶ ὅτε ἐλεεῖν δεῖ, τότε μάλιστα κατηγορεῖς, ἐφ'
οἷς καὶ ἐκρότεις πάλαι. εἰ γὰρ ἐν οἷς κατηγοροῦμεν, ὅταν κολαζό-
μενον ἴδωμεν, οὐκ ἔσμεν οὕτω λίθινοι, ὥς μὴ κατακαμφθῆναι,
30 ὅταν καὶ ἐφ' οἷς καὶ ἐπηνέσαμεν ἴδωμεν κακὸν τι πάσχοντας,
οὐχὶ πολλῶν μᾶλλον κάμπτεσθαι ἐχρῆν; νῦν δὲ κατηγορεῖς. ὅτε σε
ἔτερεπεν τῇ θέᾳ, ὅτε διημέρευες πάντα ἀφείς τὰ σαντοῦ, τί μὴ
κατηγόρεις;
9. Ὅρᾳς, οἷα τὰ τοῦ διαβόλου; οἷοι τῆς κενοδοξίας οἱ καρποί;
35 ἐγὼ μὲν εἶπον τέφραν καὶ κόνιν· ὁρᾷ δέ, οὐ τέφραν καὶ κόνιν
μόνον, ἀλλὰ καὶ πῦρ καὶ καπνόν· οὐ γὰρ μέχρι τοῦ μηδὲν

11 ἐπαιτῇται Sc ἀπαιτῇται P 26 ἀνάλωσας P ἀνήλωσας Co 36 καπνόν
P κάμνον Co. cf. Ps. 17, 9; Is. 65, 5

ἀπόνεισθαι το πρᾶγμα ἴσεται, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ κακοῦ περι-
βαλεῖν. ἐπ' ἐκείνων δὲ ἂν εἴη τέφρα καὶ κόνις, ἐπὶ τῶν ἀναλυσ-
κόντων μὲν πολλὰ, καρπουμένων δὲ οὐδέν, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῶν
ταῦτα πασχόντων, ἅπερ ἄρτι διήλθον.

10. „Τί οὖν;“ φησὶν „ὅταν διὰ τὰς λειτουργίας ἐκείνας τιμῶνται 5
καὶ θανμάζονται παρὰ πολλῶν, ἄρα μικρὸς οὗτος ὁ καρπός;“
σφόδρα γε· οὐ γὰρ μεγάλη ἡ τιμὴ αὕτη, ἣν νῦν διήλθον, τὸ καὶ
σκόμμασι βάλλεσθαι καὶ κατηγορεῖσθαι καὶ διαβάλλεσθαι. „τί
οὖν πρὸς τοὺς τιμωμένους;“ οὐ γὰρ διὰ τὰς λειτουργίας ἐκείνοι
τιμῶνται, ἀλλὰ διὰ τὸ προσδοκᾶν δαπανᾶσθαι πάλιν τῇ πλήθει. 10
εἰ δὲ διὰ τὰ φθάσαντα, διὰ τί τῶν οὐκ ἐχόντων κατηγοροῦσιν;
διὰ τί δὲ μηδὲ προσίσιν, ἀλλὰ καὶ σκώπτουσιν ἄσώτους καὶ
μικροὺς ἄνδρας ἀποκαλοῦντες; εἶδες, ὅτι μανία τίς ἐστίν ἡ
κενοδοξία;

11. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀρεῖσθαι τὸ εἶδος ἐνός που καὶ δευτέρου 15
ὄν, ἐφ' ἑτερον δὲ ἔλθωμεν. εἰ δὲ λέγοι τις· „τί οὖν πρὸς τοὺς
σίμμετρα δαπανωμένους ἐν ταῖς τῶν πόλεων τέρψεσιν;“ εἰπέ μοι,
παρακαλῶ, τί τὸ κέρδος; καὶ γὰρ καὶ παρ' ἐκείνοις ἐφήμερος ἡ
δόξα καὶ ἡ βοή. καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἂν ἔχοι, εἴ τις αὐτοῖς
ἀρεσιν ἔδωκεν ἀναλαβεῖν ἐκεῖνα τὰ χρήματα ἢ καὶ τὸ τρίτον ἢ 20
καὶ τὸ πολλοστὸν καὶ μηδεμίαν ἀκηροῦναι τοιαύτην φωνήν,
νομίζεις οὐχὶ μυριάσις ἂν εἴλοντο; εἰ γὰρ ὑπὲρ ὀβολοῦ ἐνὸς μυρία
ἀναισχυρτοῦντες καὶ ἱταμενόμενοι, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν ὑπὲρ
τοσοῦτων χρημάτων εἰκὴ κενομένων;

12. Ἐνταῦθά μοι πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν πιστοὺς ὁ λόγος 25
ἐπείγεται, οὐ τῇ Χριστῷ πενομένῳ καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀποροῦντι
τροφῆς οὐδὲ τὸ τυχὸν ὀρέγειν ἐθέλουσιν, καὶ ὅσα ἐκείνοι πόρραις
καὶ μίμοις καὶ τοῖς ὀρχομένοις παρέχουσιν ὑπὲρ μιᾶς φωνῆς,
ταῦτα οὗτοι ὑπὲρ βασιλείας διηγεοὺς οὐ διδόνουσιν.

13. Ἄλλ' ἐφ' ἑτερον ἔλθωμεν εἶδος κενοδοξίας· ποῖον δὲ 30
τοῦτο; ὃ τῶν πολλῶν ἐστὶ καὶ οὐκέτι ἐνός καὶ δευτέρου. χαίρομεν,
ὅταν ἐπαινώμεθα καὶ ἐπὶ πράγμασιν, ἐν οἷς οὐδὲν σντισμεν
ἐαυτοῖς οὐδὲ μικρόν. καὶ ὁ πένης πάντα ποιεῖ, ὥστε ἱμάτια
περιθέσθαι καλὰ, δι' οὐδὲν ἑτερον, ἀλλ' ὥστε δοξασθῆναι παρὰ
τῶν πολλῶν, καὶ πολλάκις ἐαυτῷ διακονήσασθαι δυνάμενος, οἰκέτην 35
ὦνῆσαι, οὐ χρεῖας ἔνεκεν, ἀλλ' ὥστε μὴ δόξαι ἱτιμῶσθαι ἐαυτῷ
διακονούμενος. ἐπεὶ τίνας ἔνεκεν, εἰπέ μοι, τὸν πάντα χρόνον
ταῖς ἐαυτοῦ χερσὶν ὑπηρετοῦμενος ταῖς ἄλλων βούλει νῦν ὑπηρετεῖσθαι;

εἶτα, ἂν ἕτερον χρυσίον προσγένηται, καὶ σκεῖη ἀργυρᾷ κτᾶται
καὶ οἰκίαν λαμπράν· τούτων οὐδὲν χρείας ἔνεκεν· εἰ γὰρ χρείας
ἔνεκεν ταῦτα ἐγίνετο, τὸ πλεόν ἂν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων
ἀπωλώλει καὶ διέφθαρτο, οἷόν τι λέγων· ἔστιν ἀναγκαῖα καὶ ὧν
5 ἄνευ ζῆν οὐκ ἔνι, οἷον ἡ τῆς γῆς φορὰ πρᾶγμα ἀναγκαῖόν ἐστιν,
καὶ ταύτης μὴ φεροῦσης καρπὸν οὐκ ἔνι ζῆν· τὰ τῶν ἱματίων
σκεπάσματα, ὄροφος καὶ τοῖχοι καὶ ὑποδήματα, ταῦτα τῶν ἀναγ-
καίων ἐστίν, τὰ μέντοι ἄλλα ἅπαντα περιττά. ἐπεὶ εἰ κακείνα
ἀναγκαῖα ἦν καὶ οὐκ ἦν ἀνθρώπῳ δυνατόν ἄνευ διακόνου ζῆν,
10 ὥσπερ οὐκ ἐστὶν δυνατόν ἄνευ ἐκείνων ζῆν, τὸ πλεόν ἂν ἀπωλώλει
τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ τὸ πλεόν τοὺς διακονομένους οὐκ ἔχουσιν.
εἰ ἀναγκαῖόν ἦν ἀργυροῖς σκεῖεσι κεχρῆσθαι καὶ ἄνευ τούτων ζῆν
οὐκ ἦν, τὸ πλεόν ἂν πάλιν διέφθαρτο τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ
οὐδὲ ἀργυρὸς παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐστίν. ἐὰν οὖν τις αὐτοῖς τοῖς
15 κεκτημένοις τὸν ἀργυρον εἴπῃ· „τί δὴ ποτέ σοι τοῦτο βοῦλεται τὸ
σκεῦος; εἰπέ τὴν αἰτίαν, καὶ ποῖαν τὴν χρῆσιν παρέχειται;“ οἰδεμίαν
ἄλλην ἔχει εἰπεῖν, ἀλλ' ἢ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν τιμὴν. „καὶ
κέκτημαι, ὥστε θανατάζεσθαι καὶ μὴ καταφρονεῖσθαι, κρύπτω δὲ
πάλιν, ὥστε μὴ φθονεῖσθαι καὶ ἐπηρεάζεσθαι.“ τί ταύτης τῆς
20 ἀλογίας χεῖρον γένοιτ' ἂν; εἰ διὰ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν τιμὴν
ἔχεις, πᾶσιν ἐπιδείκνυστο, εἰ δὲ τὸν φθόνον δέδοικας, οὐδὲ ὅπως
κεκτῆσθαι καλόν.

14. Εἵπω καὶ ἑτέραν ἀλογίαν; πολλάκις τῶν ἀναγκαίων
τινὲς ἑαυτοὺς ἀποστερήσαντες καὶ λιμῶ φθειρόμενοι τούτων οὐκ
25 ἀμελοῦσι τῶν σκευῶν. κἂν ἐρωτήσης αὐτούς, „τὸ σχῆμά μου;“
φησὶν, „ἔχειν ὀφείλω.“ ποῖον σχῆμα, ἀνθρώπε; οὐκ ἐστὶ τοῦτο
σχῆμα ἀνθρώπου. ἐπεὶ ἄρα ἀσχημοσύνην ἡσχημόνει μεγάλην ὁ
δίκαιος Ἡλίας καὶ Ἐλισσαῖος καὶ Ἰωάννης, ἐπειδὴ τῷ μὲν τῆς
μηλωτῆς πλεόν οὐδὲν ἦν καὶ χήρας ἔχρηξεν γυναικὸς καὶ αὐτῆς
30 πενιχρᾶς καὶ ἐπαιτητικὸν ἔζη βίον πρὸς τὰ πρόθυρα τῆς γυναικὸς
τῆς πενιχρᾶς ἐκείνης ἐρχόμενος καὶ τὰ τῶν ἐπαιτῶν φθειγγόμενος
ῥήματα. ἡσχημόνει δὲ ἄρα καὶ Ἐλισσαῖος αὐτὸς ἀπὸ τῆς
πενιχρᾶς ἐστιώμενος. ἡσχημόνει δὲ καὶ Ἰωάννης οὐδὲ ἱμάτιον
ἔχων οὐδὲ ἄρτον ἕνα. μία μόνον ἐστὶν ἀσχημοσύνη, τὸ πολλὰ
35 κεκτῆσθαι, καὶ μεγάλη ὄντως ἀσχημοσύνη. ὁμότητος γὰρ δόξαν

32 ἀπὸ P ἐπὶ Co

28 cf. 4 Reg. 1, 8; 3 Reg. 17, 10—12 32 4 Reg. 4, 8 33 Matth. 3, 4

λαμβάνει τις, μαλακίας, βλακείας καὶ τύφου, κειροδοξίας, θρηισδίας. οὐκ ἔστι σχῆμα τὸ καλὰ φορεῖν ἱμάτια, ἀλλὰ σχῆμά ἐστι τὸ καλὰς περικεῖσθαι πράξεις.

15. Καὶ ἀκούω πολλῶν ἐπὶ τούτῳ θανατοζομένων. „ὁ δεῖνα,“ φησὶν, „ἔχει τὸ σχῆμα αὐτοῦ, ἡ κλίη ἐξεστρωμένη ἐστὶν καὶ σκεῆ 5 χαλκᾷ ἔχει πολλά, οἰκοδεσπότης ἀνθρωπός ἐστιν.“ „Καὶ τί ἡμῖν ἐγκαλεῖς,“ φησὶν, „τοῖς ταῦτα κεκτημένοις δέον τοῖς τὰ πλείονα ἔχουσιν ἐγκαλεῖν;“ δι' ὑμῶν πολλῶ μᾶλλον ἐκείνων κατηγορῶ. εἰ γὰρ οὐκ ἀφίημι αἰτίας τοὺς τὰ ὀλίγα ἔχοντας, πολλῶ μᾶλλον τοὺς τὰ πλείονα κεκτημένους· σχῆμά ἐστιν οὐχὶ οἰκίας λαμπρότης 10 οὐδὲ ἐπιβλημάτων πολυτέλεια οὐδὲ στιβάς ἐξεστρωμένη οὐδὲ κλίη κεκαλλωπισμένη οὐδὲ οἰκετῶν πλήθος· πάντα γὰρ ταῦτα ἡμῶν ἐκτὸς καὶ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· τὰ δὲ πρὸς ἡμᾶς ἐπιείξεια, ὑπεροψία χρημάτων, ὑπεροψία δόξης, τὸ καταγελᾶν τῆς παρὰ τῶν πολλῶν τιμῆς, τὸ μηδὲν ἡγέσθαι τὰ ἀνθρώπινα, τὸ τὴν πενίαν ἀσπᾶ 15 ζεσθαι, τὸ τὴν φύσιν ὑπερβαίνειν τῇ τοῦ βίου ἀρετῇ· τοῦτο εὐσχημοσύνη, τοῦτο δόξα, τοῦτο τιμή. τὸ δὲ αἴτιον πάντων τῶν κακῶν ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γίνεται, καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω.

16. Τὸ παιδίον εὐθέως ἐτέχθη· πάντα μηχανᾶται ὁ πατήρ, οὐκ ὅπως αὐτοῦ τὸν βίον ῥυθμίσειεν, ἀλλ' ὅπως αὐτὸ καλλωπίσειεν 20 καὶ χρυσίοις καὶ ἱματίοις περιβάλλοι. τί δὴ ποτε τοῦτο ποιεῖς, ἀνθρώπε; ἔστω, αὐτὸς ταῦτα περιζέισαι, τί καὶ τὸ παιδίον τὸ οὐδέπω τῆς μανίας ταύτης πείραν λαβὼν παιδεύεις ἐν τούτοις; τίς ἐνεκεν περιτιθεῖς κόσμον περὶ τὸν τραχήλον; παιδαγωγὸν χρεῖα ἀκριβοῦς, ὥστε ῥυθμίζειν τὸν παῖδα, χρυσίου δὲ οὐκέτι. καὶ κόμην δὲ 25 ὀπισθεν ἀφίεις εἰς κόρης σχῆμα εὐθέως ἐκδηλύνων τὸν παῖδα καὶ τὸ τῆς φύσεως στερορὸν μαλάσσων. ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ χρημάτων ἔρωτα περιττὸν ἐντιθεῖς καὶ πείθων περὶ τὰ ἀνόνητα ἐπτοῖσθαι, τί κατασκευάζεις αὐτῷ μείζονα τὴν ἐπιβουλήν; τί περὶ τὰ σωματικά ποιεῖς ἐπτοῖσθαι; „ἀνὴρ“, φησὶν, „ἐὰν κομῇ, ἀτιμία αὐτῷ 30 ἐστίν.“ οὐ βούλεται ἡ φύσις, οὐκ ἐπέτρεψεν τοῦτο ὁ θεός, τὸ προᾶγμα κεκόλυται, Ἑλληνικῆς ἐστὶ δεισιδαιμονίας ἔργον. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ὧτων ἐξαστῶσι χρυσία· εἶθε μηδὲ κόραι τούτων ἀπτήλανον, ὑμεῖς δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἄρρενας ἄγετε τὴν λέμνην.

17. Τάχα πολλοὶ γελῶσιν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις ὡς μικρῶν 35 ὄντων τούτων· οὐκ ἔστι μικρά, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μεγάλα. κόρη

16 ὑπερβαίνειν P ὑπεραιρεῖν Co 34 ὑμεῖς Co ἡμεῖς P

30 1 Cor. 11, 14

ἐν τῷ θαλάμῳ τῷ μητρικῷ παιδευθεῖσα πρὸς κόσμον ἐπτοῇσθαι
 γυναικείον, ἐπειδὴν ἐξέλθῃ τὴν πατρῴαν οἰκίαν, δυσχερὲς ἔσται
 καὶ χαλεπὴ τῷ νυμφίῳ καὶ τῶν τοῖς φόρους ἀπαιτούντων φορτι-
 5 κωτέρα. εἶπον καὶ ἤδη πρὸς ὑμᾶς, ὅτι ἐκεῖθεν ἡ κακία δυσανά-
 σπαστος γίνεται, ὅτι οὐδεὶς τῶν παίδων προνοεῖ, οὐδεὶς περὶ
 παρθενίας αὐτοῖς διαλέγεται, οὐδεὶς περὶ σωφροσύνης, οὐδεὶς περὶ
 ὑπεροψίας χρημάτων καὶ δόξης, οὐδεὶς ταῦτα τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς
 παρηγγεμένα.

18. Ὅταν τοίνυν ἐκ πρώτης ἡλικίας διδασκάλων ἀπορήσωσιν
 10 οἱ παῖδες, τί ἔσονται; εἰ γὰρ ἐκ κοιλίας τρεφόμενοί τινες καὶ
 ἕως γήρως παιδευόμενοι ὅπως κατορθοῦσιν, οἱ ἐκ προουμιῶν τῆς
 ζωῆς αὐτῶν τούτοις συνεπιζόμενοι τοῖς ἀκούσμασι τί οὐκ ἂν
 ἐργάζονται δεινόν; νῦν δέ, ὅπως μὲν τέχναις καὶ γραμματαὶ καὶ λόγους
 τοὺς αὐτῶν παῖδας παιδεύσειεν, ἅπασαν ἑκάστος ποιεῖται σπουδὴν,
 15 ὅπως δὲ τὴν ψυχὴν ἀσκηθεῖν, τοῦτον οὐκέτι οὐδεὶς λόγον ἔχει τινά.

19. Οὐ παύομαι παρακαλῶν ὑμᾶς καὶ δεόμενος καὶ ἀντι-
 βολῶν, ὥστε πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τέως ὑμῶν ἐνθυμίζειν τοῖς
 παῖδας. εἰ γὰρ φειδῇ τοῦ παιδός, δεῖξον ἀπὸ τούτου, ἄλλως δὲ
 καὶ μισθὸν ἔχεις. ἄκουε γὰρ τοῦ Παύλου λέγοντος: „ἐὰν
 20 ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἀγιασμῷ μετὰ σωφρο-
 σύνης“. καὶ εἰ σὺ μυρία σπαντῶ σὺνοιδας κακά, ἀλλ' ὅμως ἐπινόησον
 παραμυθίαν τινὰ τοῖς σοῖς κακοῖς. Θρέψον ἀθλητὴν τῷ Χριστῷ.
 οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι γάμου ἀπάγαγε καὶ εἰς τὰς ἐρημίας ἀπόστειλον
 καὶ τὸν τῶν μοναχῶν παρασκευάσον ἐλέσθαι βίον, οὐ τοῦτο λέγω.
 25 βούλομαι μὲν τοῦτο καὶ πάντας ἡνρόμην καταδέξασθαι, ἀλλ'
 ἐπειδὴ φορτικὸν εἶναι δοκεῖ, οὐκ ἀναγκάζω. Θρέψον ἀθλητὴν
 τῷ Χριστῷ καὶ ἐν κόσμῳ ὄντα δίδαξον εἰλαβῇ ἐκ πρώτης ἡλικίας.

20. Ἄν εἰς ἀπαλὴν οὖσαν ἔτι τὴν ψυχὴν ἐντυπωθῇ τὰ καλὰ
 διδάγματα, οὐδεὶς αὐτὰ ἐξελεῖν δυνήσεται, ὅταν σκληρὰ γένηται
 30 ὡς τύπος, ὥσπερ καὶ ὁ κηρός. ἔχεις αὐτὸν ἔτι τρέμοντα καὶ
 φοβούμενον καὶ δεδοικότα καὶ ὄψιν καὶ δῆμα καὶ πᾶν ὁτιοῦν.
 κέχηρσο τῇ ἀρχῇ εἰς δέον. σὺ πρῶτος ἀπολαύεις τῶν ἀγαθῶν,
 ἐὰν υἱὸν ἔχῃς καλόν, καὶ τότε ὁ θεός· σπαντῶ κάμνεις.

21. Λέγονται οἱ μαργαρίται, ὅταν εὐθέως ληφθῶσιν, ἴδωρ
 35 εἶναι. ἂν μὲν οὖν ἔμπειρος ἢ ὁ δεχόμενος, ἐπὶ τῆς χειρὸς θεῖς

10 τρεφόμενοι Sc ἐρόμενοι P 13 ἐργάζονται P rad ex ἐργάζονται
 19 1 Tim. 2, 15

τὴν σταγόνα ἐκείνην καὶ τὴν χεῖρα διακινήσας δεχόμενος ὑπὲρ
τῇ χειρὶ ἐπὶ τοῦ θέναντος καὶ περιστρέφων εἰς ἀκριβείαν ἀπο-
τορνέει καὶ ποιεῖ σφόδρα στρογγύλον. ἐπειδὴν δὲ τύχη τυπωθῆναι,
οὐκέτι κρείος ἐστὶ διατυπῶσαι· τὸ μὲν γὰρ ἀπαλὸν πρὸς πᾶν
ἐπιτήδειόν ἐστι τὴν ἕξιν τὴν οἰκείαν οὐδέπω πεπηγυῖαν ἔχον, διόπερ 5
ἐνκόλως πρὸς πάντα ἔλκεται, τὸ δὲ σκληρὸν ὥσπερ ἀπολαβὸν
τινα διάθεσιν τὴν σκληρότητα οὐκ ἐνκόλως αὐτῆς ἐξίσταται οὐδὲ
ἐφ' ἑτέραν μετοικίζεται διάθεσιν.

22. Ἐλαστος τοίνυν ὑμῶν τῶν πατέρων καὶ τῶν μητέρων,
καθάπερ τοὺς ζωγράφους ὁρῶμεν τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἀγάλματα 10
μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἐξασκοῦντας, οὕτω τῶν θανμαστῶν
τούτων ἀγαλμάτων ἐπιμελώμεθα. προθέντες γὰρ οἱ ζωγράφοι
τὸν πίνακα καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐτὸν ἐπιχρῶνσι πρὸς τὸ δεόν.
οἱ δὲ λιθοξοοὶ τῶν λίθων καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτὸ πράττουσιν τὸ μὲν
περιττὸν περιαιροῦντες, τὸ δὲ ἐνδέον προστιθέντες. οὕτω δὴ 15
καὶ ὑμεῖς· καθάπερ ἀγαλμάτων τινῶν κατασκευασταὶ πρὸς τοῦτο
τὴν σχολὴν ἄπασαν ἔχετε τὰ θανμαστὰ ἀγάλματα τῷ θεῷ κατα-
σκευάζοντες, καὶ τὸ μὲν περιττὸν ἐξαιρεῖτε, τὸ δὲ ἐνδέον προστί-
θετε καὶ καθ' ἑκάστην αὐτὰ περισκοπεῖτε τὴν ἡμέραν, ποῖον
ἀπὸ φρίσεως ἔχει πλεονέκτημα, ὥστε αὐτὸ αὔξειν, ποῖον ἀπὸ 20
φρίσεως ἐλάττωμα, ὥστε αὐτὸ περιαιρεῖν. καὶ μετὰ πολλῆς τῆς
ἀκριβείας πρῶτον μὲν αὐτῶν ἐξορίζετε τὸν τῆς ἀκολασίας λόγον.
οὗτος γὰρ μάλιστα ὁ ἔρως ἐνοχλεῖ ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς. μᾶλλον
δὲ πρὶν ἢ εἰς τὴν πείραν ταύτης ἐλθεῖν, δίδασκον αὐτὸν νήγειν,
ἐργηγορέναι, εἰς προσευχὰς ἀγρυπνεῖν, πάντα καὶ λέγοντα καὶ 25
ποιοῦντα τὴν σφραγίδα ἐπιτίθεσθαι.

23. Νόμισον εἶναι βασιλεὺς πόλιν ἔχων ὑπήκοον τὴν τοῦ
παιδὸς ψυχὴν· πόλις γὰρ ἐστὶν ὄντως ἡ ψυχὴ. καὶ καθάπερ ἐν
τῇ πόλει οἱ μὲν κλέπτουσιν, οἱ δὲ δικαιοπραγοῦσιν, οἱ δὲ ἐργάζονται,
οἱ δὲ ἀπλῶς ὡς ἔτυχεν ἅπαντα πράττουσιν, οὕτω δὲ καὶ ἐν ψυχῇ διά- 30
ροιαὶ καὶ λογισμοί· οἱ μὲν στρατεύονται κατὰ τῶν ἀδικοῦντων, οἷόν
εἰσιν ἐν πύλῃ· οἱ στρατιῶται· οἱ δὲ τοῦ παντὸς προνοοῦσιν καὶ
σώματος καὶ οἰκίας, οἷόν εἰσιν οἱ πολιτευόμενοι ἐν ταῖς πόλεσιν·
οἱ δὲ ἐπιτάττουσιν, οἷόν εἰσιν οἱ ἄρχοντες· καὶ οἱ μὲν ἀσελγῇ

35

9 ὑμῶν P ἡμῶν Co 30 διανοια Co διάνοια P 32 ἐν (τῇ) πόλει Co

26 σφραγίδα interpretatur recte signum crucis Haid. p. 44. not. 2.
Evelyn preces p. 139.

διηγούνται, οἷόν εἰσιν οἱ ἀκόλαστοι· οἱ δὲ σεμνά, οἷόν εἰσιν οἱ σώφρονες· καὶ οἱ μὲν εἰσιν ἐκτεθλησμένοι, οἷόν εἰσιν αἱ γυναῖκες παρ' ἡμῖν· οἱ δὲ ἀνοητότερον διαλέγονται, οἷον οἱ παῖδες· καὶ τοῖς μὲν ὥς δούλοις ἐπιτάττουσιν, ὅπερ εἰσιν οἱ οἰκέται· οἱ δὲ 5 εὐγενεῖς, ὅπερ εἰσιν οἱ ἐλεύθεροι.

24. Αἰεὶ τοίνυν νόμων ἡμῖν, ὥστε τοὺς μὲν πονηροὺς ἐξορίζειν, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς ἐγκρίνειν, καὶ μὴ ἔαν κατεξανίστασθαι τῶν ἀγαθῶν τοὺς πονηροὺς. καθάπερ γὰρ ἐν πόλει, ἂν νόμους τις θῇ, πολλὴν τοῖς κλέπταις τὴν ἄδειαν δίδοντας, τὸ πᾶν ἀνέτρεψεν, 10 καὶ οἱ στρατιῶνται μὴ εἰς δέον κέχρηται τῷ θυμῷ, τὸ πᾶν ἐλυμήναντο, καὶ ἔαν τὴν οἰκείαν τάξιν ἕκαστος καταλιπὼν τὴν ἑτέρου μεταδιώκῃ, τῇ πλεονεξίᾳ τὴν εὐταξίαν διέφθειρεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα.

25. Πόλις τοίνυν ἐστὶν ἡ τοῦ παιδὸς ψυχὴ, πόλις ἄρτι 15 κτισθεῖσα καὶ κατασκευασθεῖσα, πόλις ξένους ἔχουσα πολίτας, οὕτω οὐδενὸς ἐμπείρους. τοῖς δὲ τοιοῦτους μάλιστα εὐκόλον θυθμίζειν. οἱ μὲν γὰρ κακῇ πολιτείᾳ συντραφέντες, οἷοί τε εἰσιν οἱ γέροντες, δυσκόλως ἂν μεταθοῖντο, οὐ μὴν ἀδυνάτως· ἔνεστι γὰρ κακείνους μεταστραφῆναι, ἔαν θέλωσιν. οἱ δὲ παντὸς ἁπείροι 20 εὐκόλως ἂν δέξοιντο τοὺς παρὰ σοῦ νόμους.

26. Τίθει τοίνυν νόμους τῇ πόλει ταύτῃ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει πολιτευομένοις φοβεροὺς καὶ σφοδροὺς καὶ τῶν παραβαινομένων γενοῦ προστάτης· οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ τιθέναι νόμους, ἂν μὴ καὶ ἡ ἐκδίκησις ἔποιτο.

27. Τίθει τοίνυν νόμους· καὶ προσέχετε ἀκριβῶς· ὑπὲρ γὰρ 25 τῆς οἰκουμένης ἡμῖν ἡ νομοθεσία, καὶ πόλιν κτίζομεν τήμερον. ἔστωσαν οὖν οἱ μὲν περίβολοι καὶ πύλαι τέσσαρες αἰσθήσεις, τὸ λοιπὸν ἅπαν σῶμα ὥσπερ τεῖχος ἔστω, πύλαι δὲ αὐτῷ οἱ ὀφθαλμοί, ἡ γλῶσσα, ἡ ἀκοή, ἡ ὁσφρησις, εἰ βούλει, καὶ ἡ ἀφή. διὰ γὰρ 30 τῶν πυλῶν τούτων καὶ εἰσίσαι καὶ ἐξέρχονται οἱ τῆς πόλεως ταύτης πολῖται, τουτέστιν, οἱ λογισμοὶ διὰ τῶν πυλῶν τούτων καὶ φθείρονται καὶ κατορθοῦνται.

28. Φέρε οὖν, πρῶτον ἐπὶ τὴν πύλιν ἔλθωμεν τὴν ἀπὸ τῆς γλώσσης, ἐπειδὴ ἡ μάλιστα χρηματίζουσα αὕτη ἐστίν, καὶ πρὸ τῶν 35 ἄλλων ἀπάντων κατασκευάσωμεν αὐτῇ τέως θύρας καὶ μοχλοὺς, μὴ ἀπὸ ξύλων μὴδὲ ἀπὸ σιδέρου, ἀλλ' ἀπὸ χρυσοῦ. χρυσῇ γὰρ ὄντως

ἐστὶν ἡ πόλις ἰ οὕτω κατασκευαζομένη. οὐ γὰρ ἄνθρωπός τις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων βασιλεὺς ταύτην μέλλει τὴν πόλιν οἰκεῖν, ἐὰν κατασκευασθῇ. καὶ τοῦ λόγου προϊόντος ὅψεσθε, ὅπου καὶ τὰ βασιλεία αὐτῷ τάττομεν. κατασκευάσωμεν οὖν αὐτῇ θύρας καὶ 5 μοχλοὺς ἀπὸ χρυσοῦ, τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, καθὼς ὁ προφήτης φησὶν „τὰ λόγια τοῦ θεοῦ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον τῷ στόματί μου· ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολὺν“. διδάσκωμεν ταῦτα διὰ παντός ἐν τοῖς χεῖλεσι στρέφεσθαι καὶ ἐν τοῖς περιπάτοις, μὴ ἀπλῶς μὴδὲ παρέργως μὴδὲ σπανιάκεις, ἀλλὰ διηκεῶς. οὐ λεπίδας χρυσοῦ μόνον ἐπικεῖσθαι δεῖ ταῖς θύραις, ἀλλ' ὅλας δι' 10 ὅλου ἀπὸ χρυσοῦ κατασκευάσθαι παχείας καὶ ραστάς, καὶ λίθους ἔχειν τιμίους ἀντὶ λίθων προσπεπηγότων ἔξωθεν. μοχλὸς δὲ ἔστω τῶν θυρῶν τούτων ὁ τοῦ κυρίου σταυρός, ὅλος δι' ὅλων ἀπὸ λίθων κατασκευασμένος τιμίον καὶ διὰ μέσων βεβλημένος τῶν θυρῶν πλάγιος. ὅταν δὲ τὰς θύρας οὕτω παχείας κατα- 15 σκευάσωμεν καὶ χρυσᾶς καὶ τὸν μοχλὸν ἐπιθῶμεν, ἀξιόους αὐτῆς καὶ τοὺς πολίτας κατασκευάσωμεν· ποίους δὲ τούτους; ῥήματα παιδεύοντες τὸ παιδίον φθέγγεσθαι σεμνὰ καὶ εὐσεβῆ. καὶ ξηνηλασίαν ποιῶμεν πολλήν, ὥστε μὴ μιγάδας τινας καὶ φθόρους ἀνθρώπους ἐπεισιέναι τοῖς πολίταις τούτοις. τοὺς ὑβριστικοὺς 20 λόγους καὶ λοιδοροὺς, τοὺς ἀνόητους, τοὺς ἀσχορῶντες, τοὺς βιωτικῶς, τοὺς κοσμικοὺς, πάντας ἐξελάσωμεν. καὶ μὴδεὶς διὰ τούτων βαδιζέτω τῶν πυλῶν, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς μόνος. καὶ αὐτῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ πᾶσιν ἔστω ἀνεργμένη αὕτη ἡ πύλη, ἵνα καὶ περὶ αὐτῆς λέγῃται· „αὕτη ἡ πύλη τοῦ κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται 25 ἐν αὐτῇ“. καὶ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· „εἴ τις ἀγαθὸς λόγος πρὸς οἰκοδομήν, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν“. εὐχαριστία ἔστωσαν οἱ λόγοι, ὕμνοι σεμνοί· περὶ θεοῦ διαλεγέσθωσαν αἰεὶ, περὶ φιλοσοφίας τῆς ἁνῶ.

29. Πῶς οὖν ἔσται τοῦτο; καὶ πόθεν αὐτοὺς παιδεύσωμεν; 30 ἂν σφοδροὶ κριταὶ τῶν γινομένων ὦμεν. καὶ γὰρ τῷ παιδί πολλὴ ἡ εὐκολία· πῶς; οὐχ ὑπὲρ χρημάτων μάχεται, οὐχ ὑπὲρ δόξης, ἔτι παιδίον ἐστὶν· οὐχ ὑπὲρ γυναικός, οὐχ ὑπὲρ παιδῶν, οὐχ

15 πλάγιος P πλαγίος Co 31 γινομένων P γενομένων Co

4 τὰ βασιλεία = τὸ λογιστικόν vide infra cap. 65. 6 cf. Ps. 118, 103; Ps. 18, 11 22 cf. Ezech. 44, 2 25 Ps. 117, 20 26 Eph. 4, 29

ὑπὲρ οὐκίας· ὥστε ποίαν ἂν ἔχοι ὕβρεως καὶ βλασφημίας τὴν αἰτίαν; πρὸς οὐμίλικας ὁ ἀγὼν ἅπας αὐτῷ.

30. Θεὸς νόμον εὐθέως, μηδένα ὑβρίζειν, μηδένα βλασφημεῖν, μὴ ὀμνύναι, ἄμαχον εἶναι· καὶ ἴδῃς τὸν νόμον παραβαινόμενον, 5 κόλασον, ποτὲ μὲν ὕψει σφοδρῶς, ποτὲ δὲ λόγοις δακτεῖν δυναμένοις, ποτὲ ὀνειδιστικοῖς, ποτὲ δὲ κολάκυσσον καὶ ἐπαγγέλλου. πληγὰς δὲ μὴ συνεχῶς, μηδὲ ἐθίσης αὐτὸν οὕτω παιδεύεσθαι. ἂν γὰρ μάθῃ παιδεύεσθαι συνεχῶς, καὶ καταφρονεῖν μαθήσεται. μαθὼν δὲ καταφρονεῖν, τὰ πάντα ἀνέτρεψεν. ἀλλὰ φοβείσθω μὲν αἰ 10 πληγὰς, μὴ λαμβανέτω δέ· καὶ ἐπισειέσθω μὲν τὸ σκῆτος, μὴ καταφερέσθω δέ· καὶ ἀπειλαὶ προχωρεῖτωσαν μὴ εἰς ἔργον. τοῦτο δὲ μὴ ἔστω δῆλον, ὅτι μέχρως ἀπειλῶν ἐστὶ τὰ ῥήματα· ἀπειλὴ γὰρ τότε καλόν, ὅταν πιστεύηται, ὅτι εἰς ἔργον ἔλθῃ. ἐπεὶ ἔαν τὴν οἰκονομίαν ὁ ἡμαρτηκὼς μάθῃ, καταφρονήσει. ἀλλὰ 15 προσδοκᾷ μὲν παιδεύεσθαι, μὴ παιδενέσθω δέ, ἵνα μὴ σβεννύηται ὁ φόβος, ἀλλ' ἵνα μένῃ καθάπερ πῦρ ἐνακμάζον καὶ πάσας πάντοθεν ἀνέλκον τὰς ἀκάνθας· ἢ καθάπερ μάκελλα ὀξεῖα καὶ βαθεῖα, εἰς αὐτὸ σκάπτουσα τὸ βάθος. ὅταν μέντοι ἴδῃς ἀπὸ τοῦ φόβου κερδάναντα, ἄνεις· δεῖ γάρ τις τῇ φήσει τῇ ἡμετέρῃ 20 καὶ ἀνέσεως.

31. Λίδαξον αὐτὸν ἐπιεικῇ εἶναι καὶ φιλόφρονον. καὶ ἀκόλουθον ἴδῃς ὑβρίζομενον, μὴ περιτθῇς, ἀλλὰ κόλασον τὸν ἐλεύθερον· ὁ γὰρ εἰδὼς, ὅτι οὐδὲ τὸν οὐκέτιν ἐξέσται ὑβρίζειν τὸν ἑαυτοῦ, πολλῷ μᾶλλον τὸν ἐλεύθερον καὶ ὁμότιμον οὐ βλασ- 25 φημίσει οὐδὲ λοιδορήσεται. ἀπὸ κακίας τὸ στόμα ἀπόρραφον. ἂν ἴδῃς διαβάλλοντά τινα, ἐπιστόμισον καὶ τὴν γλῶτταν κατὰ τῶν ἡμαρτημάτων τῶν αὐτοῦ μετάστησον.

32. Ταῦτα καὶ τῇ μητρὶ παραίνει διαλέγεσθαι τῷ παιδί, καὶ τῷ παιδαγωγῷ καὶ τῷ ἀκολούθῳ, ὥστε πάντας ὁμοῦ φύλακας 30 εἶναι καὶ παρατηρεῖν, μηδένα προσηρᾶν τῶν λογισμῶν ἐκείνων τῶν πονηρῶν ἀπὸ τοῦ παιδίου καὶ τοῦ στόματος ἐκείνου καὶ τῶν θυρῶν τῶν χρυσῶν.

33. Καὶ μή μοι νομίσης πολλοῦ τὸ πρᾶγμα δεῖσθαι καιροῦ. ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν σφοδρῶς ἐπιθῇ καὶ ἀπειλήσῃ καὶ τοσοῦτους 35 ἐπιστήσης φύλακας, δύο μῆνες ἀρχοῦσι, καὶ τὸ πᾶν κατῳρῶθαι, καὶ τὸ πρᾶγμα εἰς φύσεως βεβαιότητα καθίσταται.

10 λαμβανέτω P λαμβανέσθω Co 12 ἔστω P ἔσται Co

35 ἐπιστήσης P ἐπιστήση Co

34. Ἄντη μὲν οὖν ἡ πύλη οὕτως ἀξία γένοιτο ἂν τοῦ κυρίου, ὅταν μήτε ἀσχροτής μήτε εὐτραπεία μήτε ἀνόητον μήτε ἄλλο μὴδὲν φθέγγηται, ἀλλὰ πάντα τὰ τῷ δεσπότῃ πρόποντα. εἰ γὰρ οἱ τὴν σωματικὴν στρατείαν παιδεύοντες τοὺς ἑαυτῶν παῖδας εὐθέως [τοὺς] στρατευομένους καὶ τοξεύειν διδάσκουσι καὶ 5 χλανίδα ἀμφιένυσθαι καὶ ἵππον ἀναβαίνειν, καὶ οὐδὲν ἡ ἡλικία κόλυμα γίνεται, πολλῶ μᾶλλον τοῖς ἄνω στρατευομένοις τὸν κόσμον ἅπαντα περιτίθεσθαι ἡρὸν τοῦτον τὸν βασιλικόν. μανθανέτω τοίνυν τῷ θεῷ ψάλλειν, ἵνα μὴ σχολάζῃ ἀσχαρῆς ῥῥαῖς καὶ διηγῆμασιν ἀκαίροις. 10

35. Καὶ ἄντη μὲν ἡ πύλη οὕτως ἀσφαλιζέσθω, καὶ οἱ πολῖται καταλεγέσθωσαν ἐκεῖνοι, τοὺς δὲ ἄλλους ἔνδον θανατῶμεν καθάπερ αἱ μέλισσαι τοῖς κηρήρας, μὴ ἔωντες ἔξω προχωρεῖν μὴδὲ βομβεῖν.

36. Ἰωμεν δὴ καὶ ἐφ' ἑτέραν πύλην. ποίαν δὴ ταύτην; τὴν 15 ἐγγὺς αὐτῆς κειμένην καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὴν <τὴν> συγγένειαν ἔχουσαν, τὴν ἀκοὴν λέγω. ἐκεῖνη μὲν γὰρ ἔσωθεν ἐξιόντας ἔχει τοὺς πολίτας, καὶ οὐδεὶς δι' ἐκεῖνης εἰσέρχεται, αὕτη δὲ ἔσωθεν εἰσιόντας, καὶ οὐδεὶς δι' αὐτῆς ἐξέρχεται. πολλὴν τοίνυν ἔχει τὴν συγγένειαν αὕτη πρὸς ἐκεῖνην. ἂν γὰρ μὴδὲνα τῶν φθόρων καὶ διεφθαρμένων 20 συγχωρῇ τῶν οὐδῶν ἐπιβαίνειν τῶν αὐτῆς, οὐ πολλὴν παρέχει τῷ στόματι τὴν δυσκολίαν. ὁ γὰρ μὴ ἀκούων ἀσχαρὰ μὴδὲ πονηρὰ οὐδὲ φθέγγεται ἀσχαρὰ, ὥς ἂν αὕτη ἀναπεπταμένη πᾶσιν ἢ ἐκεῖνη λυμανεῖται καὶ τοῖς ἔνδον πᾶσι ποιήσῃ θόρυβον. καὶ τάχα περὶ ταύτης προτέρας ἔχον ἅπαντα εἰπεῖν καὶ προτέραν ἀποφράξαι 25 τὴν εἴσοδον.

37. Μὴδὲν οὖν ἄτοπον ἀκονέτωσαν οἱ παῖδες μήτε παρὰ οἰκετῶν μήτε παρὰ παιδαγωγῶν μήτε παρὰ τροφῶν. ἀλλὰ καθάπερ τὰ φητὰ τότε μάλιστα πολλῆς χρείαν ἔχει τῆς ἐπιμελείας, ὅταν ἀπαλὰ ἢ, οὕτω καὶ οἱ παῖδες, ὥστε τροφῶν προνοῶμεν 30 ἀγαθῶν, ἵνα αὐτοῖς ἐκ κρηπίδος καλὸς θεμέλιος βάλληται, καὶ μὴδὲν ὅλως ἐξ ἀρχῆς παραδέχονται πονηρόν.

38. Μὴ τοίνυν μὴδὲ μύθους ἀκονέτωσαν ληρώδεις καὶ γραῶδεις. „ὁ δεῖνα“, φησὶ, „τὴν δεῖνα ἐφίλησεν“ ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς καὶ ἡ μικροτέρα θυγάτηρ τότε ἐποίησεν“ μὴδὲν τούτων ἀκονέτωσαν, 35

5 [τοὺς] Sc 6 χλανίδα P f. χλαμίδα Sc 16 <τὴν> Sc 21 αὐτῆς P αὐτῆς Co 25 προτέρας P πρότερον Co | προτέραν P πρότερον Co 34 τὴν P τὸν Co 35 ἐποίησεν P ἐποίησαν Co

ἀλλ' ἀκονέτωσαν ἕτερα χωρὶς πάσης περιόδου μετὰ πολλῆς τῆς
 ἀπλότητος. δυνατὸν γὰρ καὶ παρὰ παιδῶν καὶ παρὰ ἀκολούθων,
 μὴ πάντων· μηδὲ γὰρ πᾶσιν ἐξέστω τοῖς οἰκέταις ἀναμίγνυσθαι,
 ἀλλ' ἔστωσαν φανεροί, ὥσπερ ἀγάλματι προσιόντες [φανεροί], οἱ
 5 συναντιλαμβανόμενοι τῆς τέχνης ἡμῖν. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ
 μὲν οἰκοδόμοι ἡμεῖς καὶ ἄρχοντι οἰκίαν ἐκτίζομεν, μὴ πάντας
 ἀπλῶς τοὺς οἰκέτας ἡμῖν ἔαν προσιέναι τῇ οἰκοδομίᾳ, τῶν δὲ τῷ
 βασιλεῖ τῷ ἐπουρανίῳ πόλιν κτίζοντας καὶ πολίτας πᾶσιν ἀπλῶς
 ἐπιτρέπειν τὸ ἔργον; ἀλλ' ὅσοι τῶν οἰκετῶν χρήσιμοι, συναντι-
 10 λαμβανέσθωσαν. εἰ δὲ μηδεὶς ἔστιν, ἐλεύθερον μισθῷ ζήτησον,
 ἄνδρα ἐνάρετον, κάκεινον μάλιστα τὸ πᾶν ἐπιτρέψον, ὥστε συν-
 αντιλαβέσθαι τοῦ ἔργου.

39. Μὴ τοίνυν ἀκονέτωσαν μύθους τοιούτους. ἀλλ' ὅταν τῶν
 πόνων ἀνιῇται τῶν ἀπὸ τῶν μαθημάτων, (φιλεῖ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῖς
 15 παλαιοῖς ἐνδιατρίβειν διηγήμασιν) λέγε πρὸς αὐτὸν πάσης αὐτὸν
 παιδιᾶς ἀπάγων, (φιλόσοφον γὰρ τρέφεις καὶ ἀθλητὴν καὶ πολιτὴν
 τῶν οὐρανῶν) λέγε τοίνυν πρὸς αὐτὸν καὶ διηγοῦ, ὅτι „ἦσαν
 παρὰ τὴν ἀρχὴν δύο τινὲς παῖδες πατρὸς ἑνός, ἀδελφοὶ δύο“.
 εἰτα διαστήσας ἐπάγαγε „καὶ τῆς αὐτῆς ἐξελθόντες γαστρός.
 20 καὶ ὁ μὲν ἦν πρεσβύτερος, ὁ δὲ νεώτερος· καὶ ὁ μὲν ἦν γεωργός,
 ὁ πρεσβύτερος, ὁ δὲ ποιμὴν, ὁ νεώτερος· κάκεινος μὲν ἐξῆγεν
 τὰ ποίμνια ἐπὶ νάπας καὶ λίμνας“. καὶ καταγλύναινε τὰ
 διηγήματα, ὥστε τινὰ εἶναι τῷ παιδί καὶ τερπνότητα καὶ μὴ
 ἀποζάμνειν αὐτῷ τὴν ψυχὴν. „ὁ δὲ ἔσπειρεν καὶ ἐφύτευεν.
 25 ἔδοξε δὴ ποτε τούτοις τιμῆσαι τὸν θεόν. καὶ ὁ μὲν ποιμὴν τὰ
 πρωτεῖα τῶν ποιμνίων λαβὼν προσήνεγκε τῷ θεῷ“. οὐ πολλῷ
 μᾶλλον ἀντὶ τῶν χρυσομάλλων προβάτων καὶ τῆς τερατείας
 ἐκείνης ταῦτα διηγείσθαι καλόν; εἰτα αὐτὸν καὶ διανάστησον,
 (ἔχει γὰρ τι καὶ ἡ διήγησις) μηδὲν ψευδὲς ἐπιφέρων, ἀλλὰ τὰ
 30 ἀπὸ τῆς γραφῆς. „ἐπειδὴ γὰρ προσήνεγκεν τῷ θεῷ τὰ πρωτεῖα,
 εὐθὺς κατηρέχθη πύρ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντα ἀνήρπασεν
 εἰς τὸ ἄνω θυσιαστήριον. ὁ μὲντοι πρεσβύτερος οὐχ οὕτως
 ἐποίησεν, ἀλλ' ἀπέρχεται καὶ ἀπὸ τῶν πόνων αὐτοῦ τὰ πρωτεῖα
 ἐαυτῷ ταμιευσάμενος προσήνεγκεν τῷ θεῷ τὰ δευτερεῖα· καὶ οὐδὲ
 35 προσέσχεν αὐτοῖς ὁ θεός, ἀλλ' ἀπεστράφη καὶ ἀφῆκεν αὐτὰ μένειν

4 [φανεροί] Sc 11 συναντιλαβέσθαι P συναντιλαμβάνεσθαι Co

17 ss cf. Gen. 4, 1–16

ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκεῖνα δὲ ἄνω ἐδέξατο πρὸς ἑαυτόν, καθάπερ καὶ
ἐπὶ τῶν ἐφεστώτων τοῖς χωρίοις γίνεται· τὸν μὲν τιμᾷ τῶν
προσφερόντων καὶ ἔνδον δέχεται ὁ δεσπότης, ἕτερον δὲ ἀφίησιν
ἔξω ἐστάναι. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν. τί δὴ οὖν μετὰ
τοῦτο γίνεται; ἐλνπεῖτο ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς ὡς ἀτιμασθεῖς 5
καὶ παρενδοκιμηθεῖς καὶ ἦν σκυθρωπός. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ
θεός· “διὰ τί λελύπησαι; οὐκ ἤδεις, ὅτι θεῷ προσφέρεις; διὰ
τί με ὕβρισας; τί ἔχων ἐγκαλεῖν; τίνος ἔνεκεν τὰ δευτερεῖά μοι
προσῆγγας;”· εἰ δὲ δοκεῖ καὶ ἀφελέστερον κερῶσθαι τῇ
γλώττῃ, ἐρεῖς ὅτι „ἐκεῖνος οὐδὲν ἔχων εἰπεῖν ἡσύχασεν“· μᾶλλον 10
δὲ „εἰσήγγασεν. μετὰ ταῦτα ἰδὼν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν μικρότερον
λέγει πρὸς αὐτόν· “ἐξέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον.” καὶ λαβὼν αὐτὸν
δόλῳ ἀνείλεν ὁ μεῖζων ἐκεῖνος καὶ ἐνόμιζεν, ὅτι λανθάνει τὸν
θεόν. ἔρχεται πρὸς αὐτόν ὁ θεὸς καὶ λέγει αὐτῷ· “ποῦ ἐστὶν ὁ
ἀδελφός σου; λέγει ἐκεῖνος· “οὐκ οἶδα μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ 15
μου;” λέγει πρὸς αὐτόν ὁ θεός· “ἰδοὺ, τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ
τῆς γῆς βοᾷ πρὸς μέ.”· παρακαθεζέσθω δὲ καὶ ἡ μήτηρ πλα-
τομένης οὕτω τῆς ψυχῆς τοῦ παιδίου τοῖς τοιούτοις διηγήμασιν,
ἵνα καὶ αὐτὴ συναντιλαμβάνηται καὶ ἐπαινῇ τὰ λεγόμενα. „τί οὖν
μετὰ τοῦτο γέγονεν; ἐκείνον μὲν ὁ θεὸς ἐδέξατο εἰς τὸν οὐρανόν, 20
καὶ ἐστὶν ἄνω τελευτήσας.” καὶ γὰρ παραδέχεται τὸν περὶ τῆς
ἀναστάσεως λόγον τὸ παιδίον. εἰ γὰρ ἐν τοῖς μύθοις τοιαῦτα
τετρατεύονται, ὅτι „καὶ ἐποίησεν αὐτὴν“, φησὶν, „ἡμίθεον“, καὶ
πιστεύει τὸ παιδίον καὶ οὐκ οἶδεν μὲν, ὅπερ ἐστὶν ἡμίθεος, οἶδεν
δὲ, ὅτι μεῖζόν τί ἐστὶν ἢ κατὰ ἄνθρωπον, καὶ θαυμάζει εὐθέως 25
ἀκοῦσαν, πολλῷ μᾶλλον, ὅταν περὶ ἀναστάσεως ἀκούῃ, καὶ ὅτι
εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ. „καί κεινον μὲν εὐθέως
ἀνέλαβεν ἄνω, οὗτος δὲ, ὁ φονεύσας, διὰ παντὸς ἔζη ἐπὶ πολλὰ
ἔτη κακῶς πάσχων, φόβῳ καὶ τρόμῳ συζῶν, καὶ μυρία ἔπασχεν
δεινὰ καὶ ἐκολάζετο καθ’ ἑκάστην ἡμέραν.”· καὶ εἰπέ τὴν τιμωρίαν 30
σφοδρῶς, μὴ ἀπλῶς, ὅτι ἤκουσεν παρὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι „στένων
καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς.”· οὐ γὰρ οἶδεν τὸ παιδίον, τί
ποτε τοῦτό ἐστιν, ἀλλ’ εἰπέ, ὅτι „καθάπερ σὺ τῷ διδασκάλῳ
παρεστὼς καὶ ἀγωνιῶν, εἴ ποτε μέλλεις μαστίζεσθαι, τρέμεις καὶ
δέδοικας, οὕτω δὴ καί κεινος διὰ παντὸς ἔζη, προσκεκρουκώς 35
τῷ θεῷ.”

9 κερῶσθαι P χοῦσθαι Co 31 τί <δὴ> ποτε Co

31 Gen. 4, 12.

40. Ἀρχεῖ μέχρι τούτων αὐτῶ. Καὶ τοῦτο ἐν μιᾷ ἐσπέρᾳ εἰπὲ δειπνῶν. καὶ πάλιν ἡ μήτηρ τὰ αὐτὰ λεγέτω. εἴτα, ἐπειδὴν πολλάκις ἀκούσῃ, ἀπαίτησον καὶ αὐτόν „εἰπέ μοι τὸ διήγημα“, ἵνα καὶ φιλοτιμῇται. καὶ ὅταν κατὰσῃ τὸ διήγημα, τότε αὐτῷ
5 καὶ τὸ κέρδος ἔρεῖς. οἶδεν μὲν γὰρ ἡ ψυχὴ κατ' αὐτὴν δεχομένη τὸ διήγημα πρὸ τῆς σῆς ἐπεξεργασίας καρποὺς ἐνεργεῖν, πλὴν ἀλλὰ καὶ σὺ εἰπὲ μετὰ ταῦτα „ὄρα, ὅσον κακὸν ἐστὶ γαστριμαργία, ὅσον κακὸν ἐστὶ φθορεῖν ἀδελφῶν· ὄρα, ὅσον ἐστὶ κακὸν νομίζειν κρύπτειν τὸν Θεόν. ἐκεῖνος γὰρ πάντα βλέπει, καὶ τὰ
10 ἐν τῷ κρυπτῷ γινόμενα“. Ἄν τοῦτο μόνον τὸ δόγμα ἐγκατασπίρης τῷ παιδί, οὐ δέσῃ τοῦ παιδαγωγοῦ, τοῦ φόβου τούτου, τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ, παντὸς φόβου μᾶλλον ἐφεστῶτος τῷ παιδί καὶ κατασειόντος αὐτοῦ τὴν ψυχὴν.

41. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ χειραγωγῶν
15 ἄγε, καὶ σπούδασον αὐτὸν ἄγειν, ὅταν μάλιστα αὐτῇ ἡ διήγησις ἀναγινώσκηται· ὅψει γὰρ αὐτὸν γανόμενον καὶ πηδῶντα καὶ χαίροντα, ὅτι ἅ πάντες ἀγνοοῦσιν, οἶδεν αὐτός, καὶ προλαμβάνοντα καὶ ἐπιγινώσκοντα καὶ μεγάλα κερδαίνοντα. καὶ λοιπὸν ἐναποτίθεται τῇ μνήμῃ τὸ πρᾶγμα.

20 42. Ἔστιν καὶ ἕτερα κερδᾶναι ἐκ τοῦ διηγήματος. μαθέτω τοίνυν παρὰ σοῦ „ὅτι οὐ χροὶ ἀλγεῖν κακῶς πάσχοντα, ἐνταῦθα εὐθέως ἐκ προοιμίων ὁ Θεὸς δείκνυσιν ἐν αὐτῷ τῷ παιδί, εἶγε τὸν εὐδόκιμον διὰ θανάτου ἔλαβεν ἄνω εἰς τὸν οὐρανόν“.

43. Ὅταν τοῦτο παρῇ τὸ διήγημα ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ παιδός,
25 ἐπάγαγε ἕτερον, οἷον ἐτέρων δύο ἀδελφῶν πάλιν, καὶ εἰπέ „ἦσαν ἕτεροι πάλιν δύο ἀδελφοί, πρεσβύτερος πάλιν καὶ νεώτερος· καὶ ὁ μὲν θηρατικὸς ἦν, ὁ πρεσβύτερος, ὁ δὲ οἰκουργός, ὁ νεώτερος.“ ἔχει δὲ τινα τοῦτο καὶ πλείονα τοῦ προτέρου ἡδονήν, ὅσῳ καὶ πολλὴν τὴν περιπέτειαν καὶ μείζους ἦσαν τὴν ἡλικίαν.

30 „οὔτοι δὲ οἱ δύο ἀδελφοί ἦσαν καὶ δίδυμοι. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐτέθησαν, τὸν μὲν μικρότερον ἡ μήτηρ ἐφίλει, τὸν μείζονα δὲ ὁ πατήρ. κακεῖνος μὲν ἔξω τὰ πολλὰ διῆγεν ἐν τοῖς ἀγροῖς, οὗτος δὲ ὁ νεώτερος ἐπὶ τῆς οἰκίας. καὶ ποτε, φησὶν, ὁ πατήρ αὐτοῦ γηράσας λέγει ἐκείνῳ, ὃν ἐφίλει· ἐπειδὴ, τέκνον, ἐγήρασα, ἀπέλθε
35 καὶ ἐτοίμασόν μοι θήραν, τουτέστι, συλλαβοῦ δορκάδα ἢ λαγῶν καὶ φέρε καὶ ἔψησον, ἵνα φάγῶν εὐλογήσω σε“ τῷ δὲ μικροτέρῳ

20 Ἔστιν P ἔτι Co | κερδᾶναι P κερδάναι Co 22 Θεὸς Sc θάνατος P
26 ss. cf. Gen. 25, 21- 34; 27; 28, 10-22; 29

τοιούτων οὐκ εἶπεν οὐδέν. Ἀκούσασα ἡ μήτηρ τοῦ πατρὸς τὰυτα λέγοντος, καλέσασα τὸν νεώτερόν φησιν πρὸς αὐτόν· τέκνον, ἐπειδὴ ὁ πατήρ σου τῷ ἀδελφῷ σου ἐπέταξεν κομίσαι αὐτῷ θήραν, ἵνα φagὼν εὐλόγησῃ αὐτόν, ἄκουσόν μου καὶ δὴ βάδιζε ἐπὶ τὸ ποίμνιον καὶ λαβὼν ἐρίφους ἀπαλούς καὶ καλοὺς ἐνεγκέ μοι, καὶ ἐγὼ 5 ποίσω, ὥς φιλεῖ ὁ πατήρ σου, καὶ εἰσοίσεις αὐτῷ, ἵνα φagὼν εὐλόγησῃ σε. ὁ δὲ πατήρ ἠμβλυώπει ἐκ τοῦ γήρως. ἐπεὶ οὖν ἤνεγκεν ὁ νεώτερος τοὺς ἐρίφους, ἤνεγκεν ἡ μήτηρ καὶ βαλοῦσα εἰς πίνακα τὰ ἐδέσματα ἔδωκεν τῷ παιδί, καὶ εἰσήνεγκεν. περιέβαλεν δὲ αὐτόν καὶ δέματα αἰῶν, ἵνα μὴ φρωαθῇ, ἐπειδὴ οὗτος λείος 10 ἦν, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ δασύς, ἵνα δυνήθῃ λαθεῖν καὶ μὴ αἰσθῆται ὁ πατήρ, καὶ οὕτως αὐτὸν ἔπεμψε. ὁ δὲ πατήρ νομίσας, ὅτι ἀληθῶς ὁ πρεσβύτερός ἐστιν, φagὼν εὐλόγησεν αὐτόν. εἶτα, μετὰ τὸ πληρωθῆναι τὴν εὐλογίαν, ἔρχεται ὁ πρεσβύτερος φέρων τὴν θήραν, καὶ ἰδὼν τὸ γινόμενον ἀναβοῶσας ἔκλασεν. 15

44. Ὅρα, πόσα ἀπὸ τούτου τίκεται καλά, καὶ μὴ ἐπεξέλθῃς τῷ παντὶ διηγήματι. ὅρα γάρ, πόσα ἀπὸ τούτου τίκεται. πρῶτον ἐν αἰδοῖ καὶ τιμῇ τοὺς πατέρας ἔχουσιν οἱ παῖδες ὁρῶντες οὕτως περιμάχῃτον οὔσαν τὴν τῶν πατέρων εὐλογίαν, καὶ αἰρήσονται μυρίας λαβεῖν πληγὰς ἢ κατάρως ἀκοῦσαι παρὰ τῶν γονέων. εἰ 20 γὰρ μῦθος τινος οὕτως αὐτῶν κατέχει τὴν ψυχὴν, ὥστε νομίζεσθαι ἀξιόπιστος εἶναι, τὰ οὕτως ἀληθῆ, πῶς οὐκ ἂν κατάσχοι καὶ πολλοῦ φόβου ἐμπλήσῃ. ὅτι καὶ γαστρὸς καταφρονεῖν. δεῖ γὰρ κακεῖνο λέγειν τὸ διηγήμα, ὅτι οὐδὲν ἀπὸ τοῦ πρωτότοκον εἶναι καὶ πρεσβύτερον ἐκέρδανεν. διὰ γὰρ τὴν τῆς γαστρὸς ἀκρασίαν 25 προέδωκεν τὸ προτέρημα τῆς πρωτοτοκίας.

45. Εἶτα, ἐπειδὴν τοῦτο κατάσχη ἀκριβῶς, ἐν ἑτέρῳ πάλιν ἐσπέρα ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· εἰπέ μοι τὸ διηγήμα τῶν ἀδελφῶν ἐκείνων τῶν δύο. καὶ ἄρξῃται λέγειν τὸ τοῦ Καὶν καὶ Ἀβελ, ἄπαγε αὐτόν καὶ εἰπέ· οὐ τοῦτο ζητῶ, ἀλλ' ἐκεῖνο τῶν ἄλλων 30 δύο, ἐνθα εὐλόγησεν ὁ πατήρ, καὶ τὰ τεκμήρια λέγε· μηδέπω γὰρ τίθει τὰ ὀνόματα. ἐπειδὴν δὲ διηγῆσται τὸ πᾶν, προσέφαινε τὰ ἑξῆς καὶ λέγε·

46. „Ἀκουσον οὖν, τί δὴ μετὰ ταῦτα ἐγένετο. ἐξήτει πάλιν οὗτος ἀποκτεῖναι τὸν ἀδελφόν ὥς ἐκεῖνος ὁ πρότερος, καὶ περιέμενεν 35 τοῦ πατρὸς τὴν τελευτήν. ἀκούσασα ἡ μήτηρ καὶ φοβηθεῖσα

ἐφρυγάδενσεν τὸ παιδίον.“ εἶτα ἡ πολλὴ φιλοσοφία τοῦ παιδίου τὴν διάνοιαν ὑπερβαίνουσα, δυναμένη μέντοι μετὰ συγκαταβάσεως καὶ εἰς τὸ τῆς παιδικῆς διανοίας ἀπαλὸν καταφυτευθῆναι, ἂν μεταχειρισώμεθα τὴν διήγησιν. οὕτως δὲ οὖν ἐροῦμεν πρὸς 5 αὐτόν „οὗτος ὁ ἀδελφὸς ἀπῆρχετο καὶ ἦλθεν ἐπὶ τινὰ τόπον οὐδένα ἔχων μεθ’ ἑαυτοῦ, οὐ δούλον, οὐ τροφέα, οὐ παιδαγωγόν, οὐκ ἄλλον οὐδένα. ἐλθὼν ἐπὶ τινὰ τόπον ἤνυστο καὶ εἶπεν· κύριε, δός μοι ἄρτον καὶ ἱμάτιον καὶ διάσωσόν με. εἶτα, καὶ ταῦτα εἰπόν, ἀπὸ τῆς λύπης ἐκοιμήθη. καὶ εἶδεν ἐν ὕπνοις κλίμακα ἀπὸ γῆς 10 ἕως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν ἄνω ἐστῶτα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ εἶπεν· ἐυλόγησόν με” καὶ ἐυλόγησεν καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν Ἰσραήλ.“

47. Εὐκαίρως δὲ ἀνεμνήσθη, καὶ με νῦν ὑπῆλθεν ἀπὸ τοῦ 15 ὀνόματος καὶ ἕτερόν τι νόημα. ποῖον δὴ τοῦτο; εὐθὺς αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προσηγορίας παρέχωμεν ἀρετῆς ζῆλον. μηδεὶς τοίνυν εἰς τὰ τῶν προγόνων σπενδέτω καλεῖν ὀνόματα τὰ παιδία, τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ ἐπιπάππου, ἀλλ’ εἰς τὰ τῶν δικαίων, τῶν μαρτύρων, τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἀποστόλων. 20 ἔστω αὐτοῖς καὶ τοῦτο ζῆλος. ὁ μὲν Πέτρος καλεῖσθω, ὁ δὲ Ἰωάννης, ὁ δὲ ἕτερον τινὰ προσηγορίαν ἐνὸς τῶν ἁγίων.

48. Καὶ μή μοι τὰ ἔθνη τὰ Ἑλληνικά. οἱ μικρὰ γὰρ αἰσχύνῃ καὶ κατάγελως, ὅταν ἐν οἰκίᾳ χριστιανῶν ἔθνη τινὰ Ἑλληνικά ἐπι- 25 τελεῖται καὶ λίχνους ἀνάπτωσιν καὶ ἀναμένωσιν ἐπιτηροῦντες τὸν σβεσθέντα πρῶτον καὶ καινθέντα, καὶ ἕτερά τινὰ τοιαῦτα, ἅπερ οὐ τὸν τιχόντα ὄλεθρον ἐπάγει τοῖς ταῦτα ποιοῦσιν. μὴ γὰρ δὴ νομίσητε μικρὰ εἶναι τινὰ καὶ εὐτελεῖ τὰ γινόμενα.

49. Τοῦτο οὖν καὶ ὑμᾶς παρακαλῶ ταῖς τῶν δικαίων προσηγορίαις ἐπονομάζειν τὰ ὑμέτερα παιδία. παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν 30 εἰκότως ταῦτα ἐγένετο καὶ ταῖς προσηγορίαις τῶν προγόνων τοὺς παῖδας ὠνόμαζον. παραμυθία γὰρ τοῦ θανάτου ἦν, ἵνα ὁ ἀπελθὼν δοκῇ ζῆν διὰ τῆς ἐπωνυμίας· νῦν δὲ μηκέτι. ὁρῶμεν γοῦν τοὺς

14 με P μοι Co 16 παρέχωμεν Co παρέχωμεν P 17 (διὰ) τοῦ πατρὸς Co

ad 22 ss cf. X 125 (107 A) Καὶ γὰρ ἡνίκα ἂν καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέη, ἀφέντες ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ τὸ πρῶτον ἐποίουν, λίχνους ἄφαντες καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέντες, τῷ διαρκέσαντι μέχρι πολλοῦ τὸ παιδίον ποιοῦσιν ὁμώνυμον, ἐντεῦθεν πολὺν αὐτὸ στοχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον.

δικαίους οὐκ οὕτω καλοῦντας τοὺς ἑαυτῶν παῖδας. ὁ γὰρ Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ ἐγέννησεν. ὁ Ἰακώβ, ὁ Μωϋσῆς οὐκ ἀπὸ προγόνων ἐκλήθησαν, οὐδέ τινα τῶν δικαίων εἰρήσομεν οὕτω καλούμενον. Πόσης τοῦτο ὑπόδειγμά ἐστιν ἀρετῆς καὶ παρακλήσις καὶ ἡ προσηγορία; ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλην εἰρήσομεν τὴν αἰτίαν τῆς μετονομασίας 5 ἢ ταύτην τὸ ὑπόμνησιν εἶναι ἀρετῆς. „Σὺ γάρ,“ φησὶν, „κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος“. διὰ τί; ἐπειδὴ ὡμολόγησας. Καὶ σὺ κληθήσῃ Ἀβραάμ. διὰ τί; ἐπειδὴ ἔση πατὴρ ἐθνῶν. καὶ Ἰσραὴλ ἐπειδὴ εἶδεν τὸν Θεόν. ἐντεῦθεν οὖν καὶ ἡμεῖς τῆς περὶ τοὺς παῖδας ἐπιμελείας ἀρξώμεθα καὶ ὀφειζόμεν αὐτούς. 10

50. Ἀλλ' ὅπερ ἔφη, „εἶδεν κλίμακα τεταμένην εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ φθάνουσαν ἐκεῖ“. ἐπεισερχέσθω τοῖνυν τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων εἰς τὰς οἰκίας διὰ τῆς προσηγορίας τῶν παιδῶν, ἵνα μὴ τὸν παῖδα ὀφειζόμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα, ὅταν ἐνοῇ, ὅτι Ἰωάννου ἐστὶν πατὴρ, ὅτι Ἡλία, ὅτι Ἰακώβου. ἂν γὰρ μετ' εὐλαβείας τι- 15 θῆται καὶ τῆς εἰς τοὺς ἀπελθόντας τιμῆς καὶ τὴν συγγένειαν ἀρπάξωμεν τῶν δικαίων μᾶλλον ἢ τῶν προγόνων, πολὺ καὶ τοῦτο ὠφελήσει καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς παῖδας. μὴ γὰρ ἐπειδὴ μικρὸν ἐστὶ, νομίσης μικρὸν εἶναι. ὠφελείας γὰρ ἐστὶν ὑπόθεσις.

51. Ἀλλ' ὅπερ ἔφη, ἐπανέλθωμεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν. 20 „εἶδεν κλίμακα ἐστηριγμένην“ ἐπεξήτησεν εὐλογηθῆναι. εὐλόγησεν αὐτὸν ὁ Θεός· ἀπῆλθεν πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοὺς αὐτοῦ ἐποίμωμαιν.“ τὰ περὶ τῆς νύμφης λοιπὸν διαλέγου καὶ τῆς ἐπανόδου, καὶ πολλὰ κερδανεῖ κἀντεῖθεν. ὅρα γὰρ, πόσα μαθήσεται. εἰς Θεὸν ἐλπίζειν παιδευθήσεται, ἀπὸ εὐγενοῦς ὧν καταφρονεῖν μηδενός, μὴ ἐπαισ- 25 χίνεσθαι τὴν ἐντέλειαν, φέρειν συμφορὰς γενναίως, τὰλλα δὴ πάντα.

52. Μετὰ δὲ ταῦτα λέγε ἀνυψομένη καὶ φοβερώτερα διηγήματα. ἀπαλῇ μὲν γὰρ οὔσῃ τῇ διανοίᾳ μὴ τοσοῦτον ἐπιτίθει βάρος, ἵνα μὴ καταπλήξῃς. ὅταν δὲ ἐτῶν πεντεκαίδεκα ἢ καὶ πλείονων γένηται, ἀκουέτω τὰ περὶ γένεως· μᾶλλον δέ, ὅταν τῶν δέκα καὶ 30 ὀκτὼ καὶ ἑξαττόνων, ἀκουέτω τὰ περὶ τοῦ κατακλισμοῦ, τὰ περὶ τῶν Σοδόμων, τὰ κατ' Αἴγυπτον, πάντα, ὅσα κολάσεως γέμει, μετὰ πολλῆς τῆς πλατύτητος. ἐπὶ πλέον δὲ ἀνυψομένης ἀκουέτω καὶ τὰ τῆς κατὰ τὴν χάριτος, τὰ τῆς γένεως. τοῖσι περὶ φραττε

4 παρακλήσις Sc παρακλήσεως P 24 κερδανεῖ P κερδανεῖς Co 29 ἢ Co ἢ P
6 Jo. 1, 42 7 cf. Gen. 17, 4 s

αὐτοῦ τὴν ἀκοὴν τοῖς διηγήμασι καὶ μυρίοις ἑτέροις καὶ οὐλοῦν παρεχόμενος τὰ παραδείγματα.

53. Εἰ δέ τις νόθα τινὰ διηγοῖτο, μηδαμοῦ ἔωμεν, ὅπερ ἔφην, τινὰ αὐτῷ προσελθεῖν. ἂν ἴδῃς ἐνώπιον αὐτοῦ δοῦλον αἰσχρολο-
5 γοῦντα, κόλασον εὐθέως καὶ γενοῦ σφοδρὸς καὶ πικρὸς ἐξεταστὴς τῶν ἡμαρτημένων. ἂν ἴδῃς κόρη, μᾶλλον δὲ μηδὲ προσίτω κόρη μηδὲ ὑπεκκαίεσθω τὸ πῦρ, πλὴν εἴ που γραῦς καὶ οὐδὲν ἔχουσα ἱκανὸν νέον ἑλεῖν νέας δὲ μᾶλλον ἀπεχέσθω ἢ πυρὸς. οὕτω μὲν οὖν οὐδὲν φθέγγεται ἄτοπον, ἂν μηδὲν ἀκούσῃ ἄτοπον, ἀλλὰ τού-
10 τοις ἐντρέφεται.

54. Βούλει καὶ ἐφ' ἑτέραν ἴωμεν πύλην, τὴν τῆς ὀσφρόσεως, καὶ γὰρ καὶ αὕτη πολλὴν εἰσφέρει τὴν βλάβην, ἂν μὴ ἀποφράσσηται, οἷον ἀρώματα, θυμιάματα. οὐδὲν οὕτως ἐκλείει τόνον ψυχῆς, οὐδὲν οὕτως χαλᾷ ὥς τὸ εὐωδίαις ἴδεσθαι. „τί οὖν“; φησὶν „βορβόρῳ
15 χαίρειν δεῖ“· οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ μήτε τούτῳ μήτε ἐκείνῳ. μηδεὶς προσφερέσθω μύρον· εὐθέως γὰρ ὁ ἐγκέφαλος δεχόμενος τὸ πᾶν ἐγάλασεν. ἐντεῦθεν καὶ ἰδοῦναι ἀναρριπίζονται καὶ πολλὴ τοῦ πρᾶγματος ἡ ἐπιβουλή. καὶ ταύτην οὖν ἀπόφραττε τὴν πύλην. ἡ γὰρ ἐνέργεια αὐτῆς ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα, οὐκ εὐωδίαν δέχεσθαι.
20 τάχα τινὲς καταγελῶσιν ὥς περὶ μικροῦ φροντιζόντων ἡμῶν, εἰ περὶ τοιαύτης διαλεγόμεθα πολιτείας. οὐκ ἔστι δὲ μικρά, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης πάσης ἔστιν ἡ ὑπόστασις καὶ ἡ παιδευσις καὶ ὁ ἡντιμὸς, εἰ τοῦτα ἐγίνετο.

55. Ἔστιν καὶ ἑτέρα πύλη, τούτων μὲν ὠραιότερα, δυσφύλακ-
25 τος δέ, ἡ τῶν ὀφθαλμῶν. καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἄνω κεῖται ἀνεφγμένη καὶ κάλλος ἔχουσα. πολλὰς ἔχει τὰς πηλίδας, οὐκ ὀρῶσα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀρωμένη, ἂν ἢ καλῶς ἐκτετορνευμένη.

56. Σφοδρῶν ἐνταῦθα χρὴ τῶν νόμων. καὶ πρῶτον μὲν ἐνός· μηδέποτε εἰς θέατρον πεμπέσθω τὸ παιδίον, ἵνα μὴ λήμῃ ὀλό-
30 κληρον καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν δέχηται· καὶ ἐν ἀγοραῖς ὁ παιδαγωγὸς μάλιστα τοῦτο ἐπιτηρεῖται παριὼν διὰ τῶν στενωπῶν καὶ παραινείτω τοῦτο, ὥστε μήποτε δέξασθαι τὴν λήμην ἐκείνην.

57. Ὅστε μὲν οὖν μὴ δέξασθαι ὀρώμενον, πολλὰ ἔστιν ἐπι-
35 νοῆσαι, τὸ πολὺ τοῦ καλλωπισμοῦ περιελεῖν τὰς ἄνωθεν ἐπικει-

2 παραδείγματα P ὑποδείγματα Co 15 τούτῳ P τοῦτο Co | ἐκείνῳ P ἐκείνο Co 20 ὥς περὶ P ὥσπερ Co 22 ὑπόστασις P ἐπόθεσις Co 28 σφοδρῶν P σφοδρῶς Co

μένας τρίχας περικείμενα εἰς σεμνότητα. ἂν δὲ δυσχεραίνῃ τὸ παιδίον ὡς ἀποκοσμούμενον, πρῶτον τοῦτο μαθέτω, ὅτι μέγιστος κόσμος τοῦτο ἐστίν.

58. Ὡστε δὲ μὴ ὁρᾶν, ἵκανά πρὸς φυλακὴν τὰ διηγήματα ἐκεῖνα τὰ κατὰ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ τοὺς ὀλισθίσαντας εἰς τὰς 5 θνητάς τῶν ἀνθρώπων, τὰ κατὰ τοὺς Σοδομίτας, ἢ γέεννα καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα.

59. Ἐνταῦθα μάλιστα ὁ παιδαγωγὸς καὶ ἀκόλουθος πολλὴν ἔχειν ὀφείλουσι τὴν φροντίδα. ἀλλὰ δεῖξον αὐτῷ κάλλη ἕτερα καὶ ἀπάξεις ἐκεῖθεν τοὺς ὀφθαλμούς, οἷον τὸν οὐρανόν, τὸν ἥλιον, 10 τοὺς ἀστέρας, τῆς γῆς τὰ ἄνθη, λειμῶνας, βιβλίων κάλλη· τοῖσις τερεσθῶ τὰς ὕψεις, καὶ πολλὰ ἐστὶν ἕτερα βλάβην μὴ φέροντα.

60. Ἀνυφύλακτος γὰρ αὕτη ἡ ψύχη, ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἔνδον ἔχει κείμενον καὶ φυσικὴν, ὡς ἂν τις εἴποι, ἀνάγκη. μαθέτω τὰς θείας ἐπιδόας. ἂν μὴ ἔνδοθεν διεγείρηται, οὐ θέλει οὐδὲ 15 ἔξωθεν ἰδεῖν. μὴ λουέσθω μετὰ γυναικῶν, (κακὸν γὰρ τὸ τῆς συνηθείας) μηδὲ εἰς ὄχλους πεμψέσθω γυναικῶν.

61. Ἀκουέτω τὰ κατὰ τὸν Ἰωσήφ πάντα συνεχῶς· μανθανέτω λοιπὸν τὰ περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὅσος τοῖς σοφρονοῦσιν ἀπόκειται μισθός. ἐπαγγέλλον καὶ νύμφην ὡραίαν ἄξειν αὐτῷ 20 καὶ τοῦ κλήρου ποιῆσαι διάδοχον. πάντα ἀπείλησον, ἂν ἴδῃς τὰναντία, καὶ λέγε πρὸς αὐτόν· „οὐκ ἐπιτενξόμεθα, παιδίον, γυναικὸς ἐναρέτου, ἐὰν μὴ πολλὴν ἐπιδείξῃ τὴν φυλακὴν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ἐπίδοσιν· καὶ ὡς ἂν καρτερήσῃς, ταχέως σε ἐπὶ γάμον ἄξω.“ 25

62. Μάλιστα ἐὰν παιδεύηται αἰσχρὰ μὴ φθέγγεσθαι, ἂνωθεν ἔχει τὴν εἰλάβειαν προκαταβεβλημένην. διαλέγον αὐτῷ περὶ κάλλους ψυχῆς, φρόνημα αὐτῷ ἔντικτε κατὰ γυναικῶν. λέγε, ὡς δουλοπρεπὲς ὑπὸ τῆς δούλης καταφρονεῖσθαι, καὶ ὅτι πολλῆς μάλιστα δεῖται τῆς σπουδῆς ὁ νέος. ὁ μὲν γὰρ φθεγγόμενος 30 ἔσται δῆλος, ὁ δὲ ὁρῶν οὐκ ἔσται δῆλος. ταχεῖα γὰρ αὕτη ἡ αἴσθησις καὶ δύναιται μεταξὺ πολλῶν καθήμενος ταῖς τῶν ὀφθαλμῶν βολαῖς ἐλεῖν, ἣν ἂν ἐθέλῃ. μηδὲν ἔχέτω κοινὸν πρὸς γυναῖκα πλὴν τῆς μητρός· μηδεμίαν ὁράτω γυναῖκα· χονσίου μὴ μεταδίδου. μηδὲν ἐπεισιέτω αἰσχρόν. τρυφῆς καταφρονεῖτω καὶ τῶν 35 ἄλλων τῶν τοιούτων.

20 ἄξειν P ἔξειν Co 21 ποιῆσαι P f. ποιήσιν Sc 23 ἐπιδείξῃ P ἐπιδείξῃς Co 24 [ὥς] Co

63. Ἔστιν καὶ ἄλλη πύλη, οὗ τοιαύτη μὲν οἰαίπερ αἵται, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ σώματος διήκουσα, ἣν ἄφ' ἧν προσαγορεύομεν, δοκοῦσα μὲν κεκλείσθαι, ὥσπερ δὲ ἀνεργμένη, οὕτω πάντα ἔνδον παραπέμπουσα ταύτην μίτε ἀπαλοῖς ἱματίοις μίτε σώμασι προσ- 5 ομιλεῖν ἀφῶμεν. σκληρὰν αὐτὴν καταστήσωμεν. ἀθλητὴν τρέφομεν καὶ τοῦτο ἐννοῶμεν. μήτε οὖν στρωμαῖς ἀπαλαῖς μήτε ἱματίοις κεκρήσθω. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἡμῖν διατετάχθω.

64. Φέρε δὲ καὶ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν εἰσελθόντες, γράψωμεν νόμους καὶ διαταξώμεθα, ἐπειδὴ τὰ τῶν πυλῶν ἡμῖν ἔχει καλῶς. 10 πρῶτον δὲ καταμάθωμεν ἀκριβῶς τὰς οἰκίας καὶ τὰ ταμιεῖα τῶν πολιτῶν, ἐνθα μένουσιν, οἳ τε σφοδροὶ οἳ τε ἐκλελυμένοι.

65. Τῇ μὲν οὖν θυμῷ φασιν εἶναι τόπον καὶ οἰκίαν τὸ στήθος καὶ τὴν ἐν τῷ στήθει καρδίαν· τῇ δὲ ἐπιθυμίᾳ τὸ ἥπαρ, τῷ δὲ λογιστικῷ τὸν ἐγκέφαλον. ἔστιν δὲ ἐκείνου μὲν ἀρετὴ καὶ 15 κακία· ἀρετὴ μὲν σωφροσύνη καὶ ἐπιείκεια, κακία δὲ θρασύτης καὶ χαλεπότης. τούτου δ' αὖ πάλιν ἀρετὴ μὲν σωφροσύνη, κακία δὲ ἀσέλγεια. καὶ τοῦ λογιστικοῦ ἀρετὴ μὲν φρόνησις, κακία δὲ ἄνοια. ὅπως οὖν ἡμῖν αἱ ἀρεταὶ τεχθεῖεν ἐν τοῖς τόποις τοῖτοις, καὶ τοιούτους τίκτοιεν τοὺς πολίτας, ἀλλὰ μὴ κακοὺς, 20 φροντίσωμεν· καθάπερ γὰρ μητέρες τινὲς τῶν λογισμῶν τὰ πάθη ταῦτα καθεστήχασιν.

66. Ἐλθόμεν τοίνυν ἐπὶ τὸ τυρρανικόν, τὸν θυμόν. οὔτε δὲ παντελῶς ἐκκοπτέον τῷ νέῳ αὐτὸν οὔτε πανταχοῦ κεκρήσθαι συγχωρητέον, ἀλλὰ παιδεύωμεν αὐτοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας, ὅταν 25 μὲν αὐτοὶ ἀδικῶνται, φέρειν, εἰ δὲ τίνα ἀδικούμενον ἴδοιεν, γενναίως ἐπεξιέναι καὶ τῷ καταπονουμένῳ μετὰ τοῦ προσήκοντος ἀμύνειν μέτρον.

67. Τοῦτο δὲ ἔσται πῶς; ἂν ἐν τοῖς οἰκέταις τοῖς αὐτῶν ἐγγυμνάζωνται καὶ φέρωσι καταφρονοῦμένῳ καὶ μὴ χαλεπαίνωσι 30 παρακούμενοι, ἐξετάζωσι δὲ ἀκριβῶς τὰ εἰς ἑτέρους πλημμελούμενα. πανταχοῦ δὲ ἐν τοῖς τοιούτοις ὁ πατὴρ κύριος, παραβαίνοντων μὲν τῶν νόμων χαλεπὸς ὢν καὶ ἀφόρητος, κατορθουμένων δὲ μελίχρος καὶ προσηγής, καὶ πολλοῖς τὸν παῖδα τοῖς ἐπάθλοις δωρούμενος. οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς τὴν οἰκουμένην διοικεῖ, τῷ 35 φόβῳ τῆς γέεννης καὶ τῇ τῆς βασιλείας ἐπαγγελίᾳ· οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς τοὺς παῖδας τοὺς ἑαυτῶν.

28 ἐὰν P ὅταν Co

12 ss cf. Plato, Tim. 69c—72d; Res publ. 436 ab; 441 ss

68. Καὶ ἔστωσαν αὐτῶν πολλοὶ πάντοθεν οἱ παροξύνοντες, ὥστε ἐγγυμνάζεσθαι καὶ μελετᾶν ἐν τοῖς οἰκείοις φέρειν τὸ πάθος. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιστρας πρὸ τῶν ἀγώνων ἐμμελετῶσι πρὸς τοὺς οἰκείους οἱ ἀθληταί, ὥστε ἐν ἐκείνοις κατορθώσαντες ἀκατ- 5 αγώνιστοι εἶναι πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, οὕτω καὶ ὁ παῖς ἐπὶ τῆς οἰκίας παιδευέσθω, καὶ πολλάκις ὁ πατὴρ ἢ ὁ ἀδελφὸς ἔστω ὁ μάλιστα πάντων ἐπιτρεάζων καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου νίκης μάλιστα πάντες σπενδέτωσαν. ἢ ἀμνέτω τις καὶ ἀντιστίτω παλαίων, ὥστε ἐν ἐκείνῃ αὐτὸν γυμνασθῆναι. οὕτω δὲ καὶ οἱ παῖδες αὐτὸν παροξυνέτωσαν συνεχῶς καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, ὥστε μανθάνειν 10 πανταχοῦ κρατεῖν τοῦ πάθους. ἂν μὲν γὰρ ὁ πατὴρ παροξύνῃ, οὐδὲν μέγα. τὸ γὰρ τοῦ πατρὸς ὄνομα προκαταλαμβάνον τὴν ψυχὴν οὐκ ἀφίησι διανασθῆναι, ἀλλ' ὁμήλικες, καὶ δούλοι καὶ ἐλεύθεροι, τοῦτο ποιείτωσαν, ἵνα ἐν ἐκείνοις μανθάνῃ τὴν ἐπιείκειαν.

69. Ἔστιν καὶ ἕτερον. ποῖον δὲ τοῦτο; ὅταν ὀργίζῃται, ἀνα- 15 μίμνησκε αὐτὸν τῶν οἰκείων μαθημάτων ὅταν πρὸς τὸν παῖδα χαιρεπαίῃ, εἰ μηδὲν αὐτὸς ἤμαρτεν καὶ οἷος ἂν ἦν ἐν τούτοις ὢν αὐτός, καὶ ἴδῃς τύπτοντα τὸν παῖδα, τούτου δίκην ἀπαίτησον, καὶ ὑβρίζοντα, καὶ τούτου πάλιν, μήτε δὲ μαλθακὸς ἔστω μήτε ἄργιος, ἵνα καὶ ἄνθρωπος ἢ καὶ ἐπιεικής· πολλαχοῦ γὰρ αὐτῷ δεῖ τῆς ἀπὸ 20 τοῦ θυμοῦ βοηθείας, οἷον εἴ ποτε καὶ αὐτὸς παῖδας σχοίῃ ἢ δούλων γένοιτο κύριος. πανταχοῦ τὸ τοῦ θυμοῦ χρήσιμον, ἐκεῖ δὲ μόνον ἄχρηστον, ὅταν ἑαυτοῖς ἀμύνωμεν. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἐφ' ἑαυτῷ μὲν οὐδέποτε τῷ πράγματι κέχρηται, ἐπὶ δὲ τοῖς ἡδικομένοις μόνον καὶ Μωσῆς ἰδὼν ἀδικούμενον ἀδελφὸν ἐχρίσατο τῷ θυμῷ, 25 καὶ μάλα γενναίως, ὁ πρῶτος πάντων ἀνθρώπων· ἐπειδὴ δὲ ὑβρίσθῃ, οὐκέτι ἱμύνατο, ἀλλ' ἔφυγεν. καὶ ταῦτα ἀπονέτω τὰ διηγήματα· ὅταν μὲν γὰρ τὰς πύλας ἔτι κοσμῶμεν, ἐκείνων τῶν ἀφελεστέρων χρεῖα· ὅταν δὲ εἰσελθόντες τοὺς πολίτας ὁρμηίζωμεν, καὶ τούτων τῶν ὑψηλοτέρων καιρὸς διηγημάτων. ὥστε οὗτος αὐτῷ 30 εἷς νόμος ἔστω μηδέποτε ἑαυτῷ ἀμύνειν ὑβριζομένῳ ἢ κακῶς πάσχοντι καὶ μηδέποτε ἕτερον περιορᾶν τοῦτο ὑπομένοντα.

70. Ἔσται δὲ καὶ ὁ πατὴρ πολλῷ βελτίων ἐν τῷ ταῦτα διδάσκειν καὶ ἑαυτὸν ὁρμηίζων. εἰ γὰρ καὶ μὴ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ'

16 μαθημάτων P παθημάτων Co 29 εἰσελθόντες Co εἰσελθόντας P
cf. supra p. 22, 8

25s cf. Ex. 2, 11—15 26 cf. Num. 12, 3

ὥστε μὴ τὸ παράδειγμα διαφθεῖραι, πολλῶν βελτίων ἔσται ἑαυτοῦ.
ὥστε διδασκῆσθαι καταφρονεῖσθαι, διαπτέεσθαι· μὴδὲν ἀπαιτεῖται
παρὰ οἰκετῶν οἷα ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πλείω ἑαυτῷ διακονεῖται.
ἐκεῖνα δὲ μόνον οἱ παῖδες ὑπηρετεῖτωσαν, ὅσα οὐχ οἷόν τε αὐτὸν
5 ἑαυτῷ διακονήσασθαι, οἷον μαγειρεῖν οὐ δυνατὸν τὸν ἐλεύθερον·
οὐ γὰρ χρὴ τῶν πόνων ἀφένετον τῶν ἐλευθέρῳ προσηκόντων τοῦ-
τοις ἑαυτὸν διδόναι. ἂν μέντοι δέῃ τοὺς πόδας ἑαυτοῦ περι-
πλύνειν, μὴδέποτε τοῦτο ποιεῖτω δοῦλος, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ καὶ
προσηγῇ τοῖς οἰκέταις ἐργάσῃ τὸν ἐλεύθερον καὶ πολὺ ποθεινόν.
10 μὴδὲ ἱμάτιόν τις ἐπιδιδότω μὴδὲ ἐν βαλανείῳ περιμενέτω τὴν παρ'
ἐτέρου θεραπείαν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ποιεῖτω. τοῦτο καὶ
εὐρωστον αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ προσηγῇ ἐργάσεται.

71. Διδασκε αὐτὸν καὶ τὰ περὶ τῆς φύσεως, καὶ τί μὲν
δοῦλος, τί δὲ ἐλεύθερος. λέγε αὐτῷ „παιδίον, οὐκ ἦσαν δοῦλοι
15 τὸ παλαιὸν ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία τὴν
δοιλείαν εἰσήγαγεν. ἐπειδὴ γὰρ τις εἰς τὸν πατέρα ἐγένετο ἱβριστής,
ταύτην ἔτισεν τὴν δίκην, ὥστε δοῦλος γενέσθαι τῶν ἀδελφῶν. ὅρα
τοίνυν, μὴ τῶν δούλων ἦς δοῦλος· ἂν γὰρ ὀργίξῃ καθάπερ ἐκεῖνοι
καὶ πάντα πράττης τὰ αὐτὰ καὶ μὴδὲν αὐτῶν πλέον ἔχῃς κατὰ
20 τὴν ἀρετὴν, οὐδὲ κατὰ τὴν ἀξίαν ἔξεις. σποίδαῖε τοίνυν κύριος
αὐτῶν εἶναι καὶ γίνεσθαι μὴ τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς τρόποις, μὴδέποτε
αὐτὸς ἐλεύθερος ὢν δοῦλος τούτων εὐρεθῇς. ἢ οὐχ ὀργᾶς, πόσοι
πατέρες παῖδας μὲν ἀπεκήρυσσαν, δούλους δὲ εἰς τὴν ἐκείνων τάξιν
εἰσήγαγον; σκόπει τοίνυν, ὅπως μὴδὲν τοιοῦτον γένηται. ἐγὼ μὲν
25 γὰρ οὔτε βούλομαι οὔτε ἔχωμαι, σὺ δὲ ἀμφοτέρων τούτων κύριος.“

72. Οὕτως καταπράυνε τὸν θυμὸν ὡς ἀδελφοῖς κελεύων αὐτὸν
κεχωρῆσθαι τοῖς οἰκέταις καὶ διδάσκων τὰ περὶ τῆς φύσεως, τὰ
τοῦ Ἰωβ ῥήματα λέγων πρὸς αὐτόν „εἰ δὲ καὶ ἐφαύλισα“, φησὶν,
„κρίμα θεράποντός μου ἢ θεραπαίνης, κρινομένων αὐτῶν πρὸς μέ-
30 τί γὰρ ποιήσω, ἐὰν ἔτασιν μου ποιῆσῃ κύριος; ἐὰν δὲ ἐπι-
σκοπῇ, τίνα ἀποκρισὶν ποιήσομαι; πότερον οὐχ ὥς ἐγὼ ἐγενόμην
ἐν γαστρὶ καὶ ἐκεῖνοι γεγόνασι; γεγόναμεν δὲ ἐν τῇ αὐτῇ κοιλίᾳ.“
καὶ πάλιν „εἰ δὲ καὶ πολλάκις εἶπον αἱ θεράπαιναι μου· τίς
ἂν δώῃ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ πλησθῆναι, λίαν μου χρηστοῦ
35 ὄντος.“

2 μὴδὲν Sc μὴδένα P

16 s. cf. Gen. 9, 21—25 28 ss. Job 31, 13—15 33 ss Job 31, 31

73. Ἡ ἀπλῶς σοι δοκεῖ ὁ Παῦλος τὸν οἰκίας οὐκ εἰδότα
προεστάναι οὐδὲ ἐπὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἄγειν προστασίαν; λέγε
τοῖνυν „ἂν ἴδῃς ἢ γραφίδα ἀπολωλυῖαν ἢ κάλαμον διακλασθέντα
ὑπὸ τοῦ οἰκέτου, μὴ ὀργίζον μηδὲ ὑβρίσης, ἀλλ' ἔσο συγγνωμονικός,
ἔσο εὐπαραίτητος· οὕτως ἀπὸ τῶν μικρῶν καὶ τὰς μεγάλας οἶση 5
ζημίας. ἢ ἱμάντα περὶ τὴν πινακίδα ἀπολωλυῖαν ἢ ἄλλωσιν χαλκῇν.“
χαλεποὶ γὰρ ἐν ταῖς τῶν τοιούτων ἀπωλείαις οἱ παῖδες καὶ μᾶλλον
ἂν τὴν ψυχὴν προσοῖντο ἢ τὸν περὶ ταῦτα γενόμενον κακὸν ἀτιμώ-
ρητον ἀφεῖν ἂν. ἐκεῖ τοῖνυν τὸ τραχὺ μαλαστέσθω τοῦ θυμοῦ.
εὖ γὰρ ἴσθι, ὅτι ὁ περὶ ταῦτα ἀργὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ ἀνὴρ γενό- 10
μενος ἐνδόλως οἶσει ζημίαν ἅπασαν. ὅταν τοῖνυν πινακίδα ἔχων
ἐκ ξύλου μὲν καλοῦ πεποιημένην, καθαρὰν δὲ πάντῃ καὶ ὅντιον
ἀπηλλαγμένην, εἴτα ἐν ἐκείνῃ ἄλυσεις χαλκαῖ, καὶ γραφίδες οὐδὲν
ἀργύρου ἀποδέουσαι καὶ ἕτερα τοιαῦτα παιδικά, καὶ ἀπολέσῃ ἢ
διαφθείρῃ ὁ ἀκόλουθος, εἴτα ἐκεῖνος μὴ ὀργισθῇ, μεγίστης φιλοσο- 15
φίας ἤδη τεκμήρια ἐπεδείξατο. καὶ μὴ εὐθέως ἀνήσῃ, ὥστε μὴ
σβέσαι τὸ πάθος· ἀλλ' ὅταν ἴδῃς οὐκέτι δεόμενον οὐδὲ πάσχον-
τά τι, τότε θεράπευσον τὸ τραχυνθέν.

74. Οὐκ ἔστι ταῦτα περὶ μικρῶν· περὶ πολιτείας ἡμῶν τῆς
οἰκουμένης ἔστιν ὁ λόγος. παίδευε αὐτὸν καὶ προτιμᾶσθαι, ἂν 20
ἀδελφὸν ἔχῃ νεώτερον· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, καὶ τὸν οἰκέτην. καὶ γὰρ
καὶ τοῦτο τῆς μεγίστης φιλοσοφίας.

75. Τὸν μὲν θυμὸν οὕτω μάλαττε, ὥστε ἡμῶν ἐπιεικεῖς
τίκτειν λογισμοίς. ὅταν γὰρ μηδενὶ προσπιάσῃ, ὅταν ζημίαν
φέρῃ, ὅταν μὴ δέχεται θεραπείας, ὅταν τιμωμένου ἑτέρου μὴ 25
ἀγανακτῇ, πόθεν ὀργιεῖται λοιπόν;

76. Ὡρα δὴ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἵεναι. ἐκεῖ καὶ
διπλῇ ἢ σωφροσύνῃ καὶ διπλῇ ἢ βλάβῃ, οἶμαι, ὥστε μήτε αὐτὸν
καταπορνεύεσθαι μήτε πορνεύειν εἰς κόρας. λέγουσιν δὲ ἰατρῶν
παῖδες ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν μετὰ πεντεκαίδεκατον ἔτος σφόδρα 30
ἐπιτίθασθαι. πῶς οὖν τὸ θηρίον τοῦτο καταδήσομεν; τί ἐργασό-
μεθα; ποῖον ἐμβολοῦμεν αὐτῷ χαλινόν; οὐκ οἶδα ἕτερον εἰ μὴ
τὸν τῆς γέννης.

2 ἄγειν P ἀγαγεῖν Co 5 οἶση P οἶσεις Co 8 τὸν P τὸ Co 19 ταῦτα P
τοῦτο Co 31 καταδήσομεν *rad ex καταδήσωμεν ut videtur*, item ἐργασόμεθα
ex ἐργασόμεθα P 32 αὐτῷ Co αὐτὸ P

1 cf. 1. Tim. 3, 5

77. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸ θεαμάτων αἰσχρῶν καὶ ἀκουσμάτων ἀπάγωμεν, καὶ μηδέποτε εἰς θέατρον ἀναβαινέτω παῖς ἐλείθερος. εἰ δὲ ἐπιζητῇ τὴν ἐκεῖ τέρεψιν, εἴ τινας εὐροιμεν ὁμίλικας τούτου κατέχοντας, ἐπιδεικνύωμεν, ὥστε τῷ ζήλῳ κατέχεσθαι. οὐδὲν γὰρ
5 οὕτως κατορθοῖ ὡς ζήλοτυπία, οὐδὲν οὕτως. καὶ ἐν πᾶσιν τοῦτο πράττωμεν, μάλιστα, ἂν ζήλότυπος ᾖ τοῦτο καὶ φόβον καὶ ὑποσχέσεων καὶ πάντων μᾶλλον μεῖζονα ἔχει τὴν ἰσχύν.

78. Ἐπειτα ἐτέρας ἐπινοῶμεν αὐτῷ τέρεψις ἀβλαβεῖς. πρὸς ἄνδρας ἀγίους ἀπάγωμεν, ἄνεσιν παρέχωμεν, τιμῶμεν αὐτὸν
10 πολλοῖς τοῖς δώροις, ὥστε ἀνέχεσθαι τὴν ψυχὴν φέρειν τὴν ἐκείθεν ἀτιμίαν. καὶ ἀντὶ τῶν θεαμάτων ἐκείνων, τεργνὰ διηγήματα εἴσαγε, λειμῶνας καὶ λαμπρὰ οἰκοδομήματα. καὶ μετὰ ταῦτα καταβάλλωμεν ἐκεῖνα τῷ λόγῳ λέγοντες πρὸς αὐτόν, ὅτι „ὦ τέκνον, ἀνελευθέρων τὰ θεάματα ἐκεῖνα, γυναικας ἰδεῖν γυμνουμένας,
15 αἰσχρὰ φθεγγομένας. ὑπόσχου μηδὲν ἀκοῦειν ἀσχημον μηδὲ ἔρεῖν καὶ ἀπιθῆ. ἀλλ' οὐ δυνατὸν ἐκεῖ μηδὲν ἀκοῦσαι αἰσχρόν. ἀνάξια τῶν σῶν ὀφθαλμῶν τὰ γινόμενα.“ ἅμα καὶ καταφιλῶμεν αὐτὸν λέγοντες καὶ περιβάλλωμεν ταῖς χερσὶν καὶ ἐπισφίγγωμεν, ὥστε τὸν πόθον δεικνύναι. τούτοις ἅπασιν αὐτὸν μαλάττωμεν.

79. Τί οὖν; ὅπερ καὶ ἤδη ἔφη, μηδέποτε κόρη προσίτω
μηδὲ διακονεῖτω, ἀλλ' ἤδη προβεβηκυῖα παιδίσκη, γυνὴ γηραλέα. καὶ ἐπεισαγέσθω τῆς βασιλείας ὁ λόγος καὶ τῶν πάλαι ἐπὶ σωφροσίῃ λαμψάντων καὶ τῶν ἔξω καὶ τῶν παρ' ἡμῖν. καὶ
25 συνεχῶς τοῖς ἐπαντιλῶμεν αὐτοῦ τὴν ἀκοήν. εἰ δὲ καὶ οἰκέτας ἔχοιμεν σωφρονοῦντας, καὶ ἀπὸ τούτων ἔστω τὰ παραδείγματα, ὅτι σφόδρα ἄτοπον τὸν μὲν οἰκέτην οὕτως εἶναι σώφρονα, τὸν δὲ ἐλείθερον ἐκείνου φαιλότερον γενέσθαι. ἔστιν δὲ καὶ ἕτερον φάρμακον. ποῖον δὲ τοῦτο; καὶ νηστεύειν μανθανέτω, εἰ καὶ μὴ αἰεὶ, ἀλλὰ δύο γούν τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας, τὴν τε τετράδα καὶ τὴν
30 παρασκευήν. καὶ εἰς ἐκκλησίαν προερχέσθω. καὶ λαμβάνων αὐτὸν ὁ πατὴρ κατὰ τὴν ἐσπέραν, ὅταν τὸ θέατρον διαλύηται, ἐπιδεικνύτω τοὺς ἐκείθεν κατιόντας καὶ καταγελάτω τῶν γερόντων, ὅτι δὴ νέων γεγόνασιν ἀσυνετώτεροι, καὶ τῶν νεωτέρων, ὅτι ἐξεκαύθησαν. καὶ ἐρωτάτω τὸν παῖδα „τί δὲ οὗτοι κεκερδά-
35 κασιν ἅπαντες; οὐδὲν ἄλλ' ἢ αἰσχύνην καὶ ὄνειδος καὶ κατὰγνωσιν.“

1 αὐτὸ γὰρ ἐκ αὐτὰ P αὐτὸν Co 2 ἀπάγωμεν P ἀπαγάγωμεν Co 4 κατέχοντας Co κατέχοντες P 11 ἀτιμίαν P ἀθυμίαν Co | εἴσαγε P εἰσάγαγε Co 12 καταβάλλωμεν P μεταβάλλωμεν Co

οὐ μικρὸν δὲ ὅλως πρὸς σωφροσύνην ἐστὶ τὸ πάντων ἐκείνων ἀπέχεσθαι καὶ τῶν θεαμάτων καὶ τῶν ἀκουσμάτων.

80. Ἔστιν δὴ καὶ ἄλλο. διδασκέσθω μετὰ πολλῆς εὐχεσθαι τῆς σπουδῆς καὶ τῆς κατανύξεως. καὶ μή μοι εἴπῃς, ὅτι παιδίον οὐκ ἂν ποτε ταῦτα καταδέξοιτο· μάλιστα τὸ παιδίον ὀξυδερκὲς 5 ὃν καὶ διεγρηγομένον ταῦτα ἂν καταδέξοιτο· καὶ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα ἐν τοῖς παλαιοῖς ὁρῶμεν, οἷον ὁ Δανιήλ, οἷον ὁ Ἰωσήφ. μὴ γὰρ μοι τὰ δεκαεπτὰ ἔτη εἴπῃς τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐνόησον, πόθεν τὸν πατέρα εἶλεν καὶ τῶν πρεσβυτέρων μᾶλλον αὐτόν. ὁ δὲ Ἰακώβ οὐχὶ νεώτερος ἦν; ὁ δὲ Ἰερεμίας; ὁ δὲ 10 Δανιήλ οὐχὶ δώδεκα ἐτῶν ἦν; ὁ δὲ Σολομὼν οὐχὶ δώδεκα καὶ αὐτὸς ἐτῶν ἦν, ἥνικα τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ᾠξάτο (εὐχὴν); ὁ δὲ Σαμουὴλ οὐχὶ τὸν διδάσκαλον τὸν ἑαυτοῦ νέος ὢν ἐπαίδευεν; ὥστε μὴ ἀπογνώμεν ἕαν γὰρ τις τὴν ψυχὴν νεώτερος ᾗ, ταῦτα οὐδέχεται, οὐχὶ ἕαν τις τὴν ἡλικίαν. παιδευέσθω τοίνυν μετὰ πολλῆς τῆς 15 κατανύξεως εὐχεσθαι καὶ ἀγρυπνεῖν κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ ὅλως ἐπικείσθω χαρακτὴρ ἀνδρὸς ἀγίου τῷ παιδί. ὁ γὰρ μήτε ὁμνῆσαι σπουδάζων μήτε ὑβριζέμενος μήτε λοιδορεῖσθαι καὶ ἀπεχθάνεσθαι καὶ νηστεῖων καὶ εὐχόμενος, ἀπὸ τούτων αὐτῶν ἱκανὴν 20 ἔχει παράκλησιν πρὸς σωφροσύνην.

81. Κὰν μὲν ἐπὶ κοσμικὸν ἀγῆς βίον αὐτόν, ταχέως ἀγαγε τὴν νύμφην μηδὲ περιμείνης, ὥστε αὐτὸν στρατεύεσθαι ἢ πολιτικῶν ἄψασθαι πραγμάτων, καὶ τότε ἀλλὰ πρῶτον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ῥυθμίσον καὶ τότε τῆς ἑξωθεν φρόντιζε δόξης. ἢ μικρὸν οἶει τῷ γάμῳ συμβάλλεσθαι τὸ παρθένον παρθένῳ συνάπτεσθαι; οἱ 25 μικρὸν καὶ πρὸς τὴν τῆς γυναικὸς σωφροσύνην, οὐ πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ νέου μόνον; τὸ δὲ φίλτρον οὐ τότε μάλιστα ἔσται καθαρόν; ὁ δὲ πάντων μείζον, ὁ θεὸς οὐ τότε ἔσται ἵλεως πλέον καὶ μυρίας τὸν γάμον ἐκείνον ἐμπλήσει τῆς εὐλογίας, ὅταν ὡς αὐτὸς ἐπέταξεν, οὕτως συνίσωσιν; καὶ ποιεῖ πρὸς τὴν μνήμην ἔχειν αὐτὸν τὸν ἔρωτα. 30 καὶ τῷ πόθῳ τούτῳ κατασχεθῇ, πάσης καταγελάσεται γυναικός.

82. Ἄν ἐγκωμιάζῃς τὴν κόρη καὶ ἐπὶ κάλλει καὶ ἐπὶ κοσμιότητι καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, εἶτα προσθεῖς, ὅτι οὐκ ἀνέχεται μαθοῦσα ῥαθύμως σε διάγοντα συγγενέσθαι σοι, λοιπὸν

3 ἔστιν P ἐτι Co 10 αὐτόν P αὐτῶν Co 12 (εὐχὴν) Co 30 μνήμην P γνώμην Co | αὐτόν P αὐτοῖς Co 33 προσθεῖς Sc προσθεῖη P προσθεῖς Co

8 cf. Gen. 37, 2 9 cf. Gen. 37, 3 10 Jer. 1, 6 11 cf. Dan. 1, 4; 1, 17; 13, 45 11 cf. 3 Reg. 3, 6—9 13 cf. 1 Reg. 3, 1 ss

ὥς ἰπὲρ ἐσχάτων ὄντος αὐτῷ τοῦ κινδύνου πολλὴν ποιήσεται τὴν φροντίδα. εἰ γὰρ τὸν ἅγιον ἐπεισεν ἐκεῖνον ἀπατηθέντα μνηστὴς ἔρως ἐπὶ τὰ ἔτη δουλεύσαι πάλιν, μᾶλλον δὲ δεκατέσσαρα ἔτη, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς. λέγε, ὅτι „οἱ τῆς νύμφης ἅπαντες καὶ ὁ πατὴρ
5 καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ παῖδες καὶ οἱ γείτονες καὶ οἱ φίλοι σὲ καὶ τὴν σὴν ἀναστροφὴν περιεργάζονται καὶ πάντες ἀπαγγελοῦσιν ἐκείνη“. κατὰδυσσον αὐτὸν ἤδη δεσμῷ τούτῳ, δεσμῷ σωφροσύνης ἐργαζομένων. ὥστε, καὶ μὴ δύνῃται ἐκ πρώτης ἡλικίας ἔχειν γυναῖκα, ἀλλὰ μνηστὴν ἐκ πρώτης ἔχεν καὶ φιλοτιμείσθω καλὸς φαίνεσθαι.
10 τοῦτο ἱκανὸν πρὸς ἅπασαν ἀποτροπὴν ἐστίν.

83. Ἔστιν καὶ ἕτερον σωφροσύνης φυλακτήριον. συνεχῶς ὁράτω τὸν τῆς ἐκκλησίας προεστώτα καὶ πολλῶν ἀκουέτω παρ' ἐκεῖνου τῶν ἐγκωμίων, καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀκούοντας ἐπὶ τούτῳ ἀβρονέσθω ὁ πατήρ. αἰδεύσθωσαν αὐτὸν ὁρᾶσαι κόραι, καὶ λοιπὸν
15 τὰ διηγήματα καὶ ὁ φόβος ὁ τοῦ πατρὸς καὶ αἱ ἐπαγγελίαι καὶ μετὰ τούτων ὁ παρὰ τοῦ θεοῦ κείμενος μισθός, καὶ ὅσων ἀπολαύονται οἱ σώφρονες ἀγαθῶν, πολλὴν αὐτῷ παρέξει τὴν ἀσφάλειαν.

84. Προστίθει καὶ τὰς ἐν στρατείᾳ εὐδοκίμῃσεις καὶ ἐν τοῖς
20 πολιτικοῖς πράγμασιν. καὶ πρὸς τούτοις ἔστω καταφρονητικὸς μὲν κατὰ τῆς ἀσελγείας λόγος συνεχῶς, πολλὰ δὲ τῆς σωφροσύνης τὰ ἐγκώμια. ἱκανὰ ταῦτα πάντα κατασχεῖν τοῦ παιδὸς τὴν ψυχὴν. οὕτως ἡμῖν σεμνοὺς τέξονται τοὺς λογισμοὺς.

85. Ἔστιν καὶ ἕτερον. Ἰωμεν δὴ λοιπὸν ἐπὶ τὸ πάντων
25 κύριον, ὃ τὰ πάντα συγκρατεῖ. ποῖον δὴ τοῦτο; τὴν φρόνησιν λέγω. ἐνταῦθα πολλοὶ τοῦ καμάτου χρεῖα, ὥστε αὐτὸν ἐργάσασθαι συνεχ-
τὸν καὶ πᾶσαν ἄνοιαν ἐξελάσαι. τοῦτο μάλιστα τῆς φιλοσοφίας τὸ μέρος ἐστὶ μέγα καὶ θαυμαστόν, ὥστε εἰδέναι τὰ περὶ θεοῦ, τὰ περὶ τῶν ἀποκειμένων ἐκεῖ πάντων, τὰ περὶ γενέτης, τὰ περὶ
30 βασιλείας. „ἀρχὴ γὰρ σοφίας φόβος κυρίου.“

86. Ταύτην οὖν ἐγκαταστήσωμεν αὐτῷ τὴν φρόνησιν καὶ ἐξασκήσωμεν, ὥστε εἰδέναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, τί ποτέ ἐστι πλοῦτος, δόξα, δυναστεία, καὶ ὥστε αὐτῶν καταφρονεῖν καὶ τῶν
μεγίστων ἐφίεσθαι. καὶ τῶν παραινετικῶν αὐτὸν ἀναμιμνήσκωμεν
35 λόγων „τέκνον, τὸν θεὸν φοβοῦ μόνον, καὶ πλὴν αὐτοῦ μὴ φοβοῦ ἕτερον.“

87. Ἀπὸ δὲ τούτων συνετὸς ἔσται ἄνθρωπος καὶ ἐπίχαρις. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνόητον ποιεῖ ὥς τὰντὰ τὰ πάθη. ἀρκεῖ πρὸς σοφίαν Θεοῦ φόβος καὶ τὸ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων κρίσιν ἔχειν, οἷαν καὶ προσήκειν ἔχειν. ἡ γὰρ κορυφή τῆς σοφίας αὕτη ἐστὶν τὸ μὴ πρὸς τὰ παιδικὰ ἐπτοῆσθαι. παιδεύεσθαι μὴδὲν ἡγεῖσθαι 5 χρήματα, μὴδὲν δόξαν ἀνθρωπίνην, μὴδὲν δυναστείαν, μὴδὲν θάνατον, μὴδὲν τὴν παροῦσαν ζωὴν. οὕτως ἔσται φρόνιμος· ἐὰν μετὰ τοιαύτης αὐτὸν ἀσκήσεως ἐπὶ τὰς παστιάδας ἀγάγωμεν, ἐνόησον, ὅσον ἔσται τῇ νῦμφῃ δῶρον.

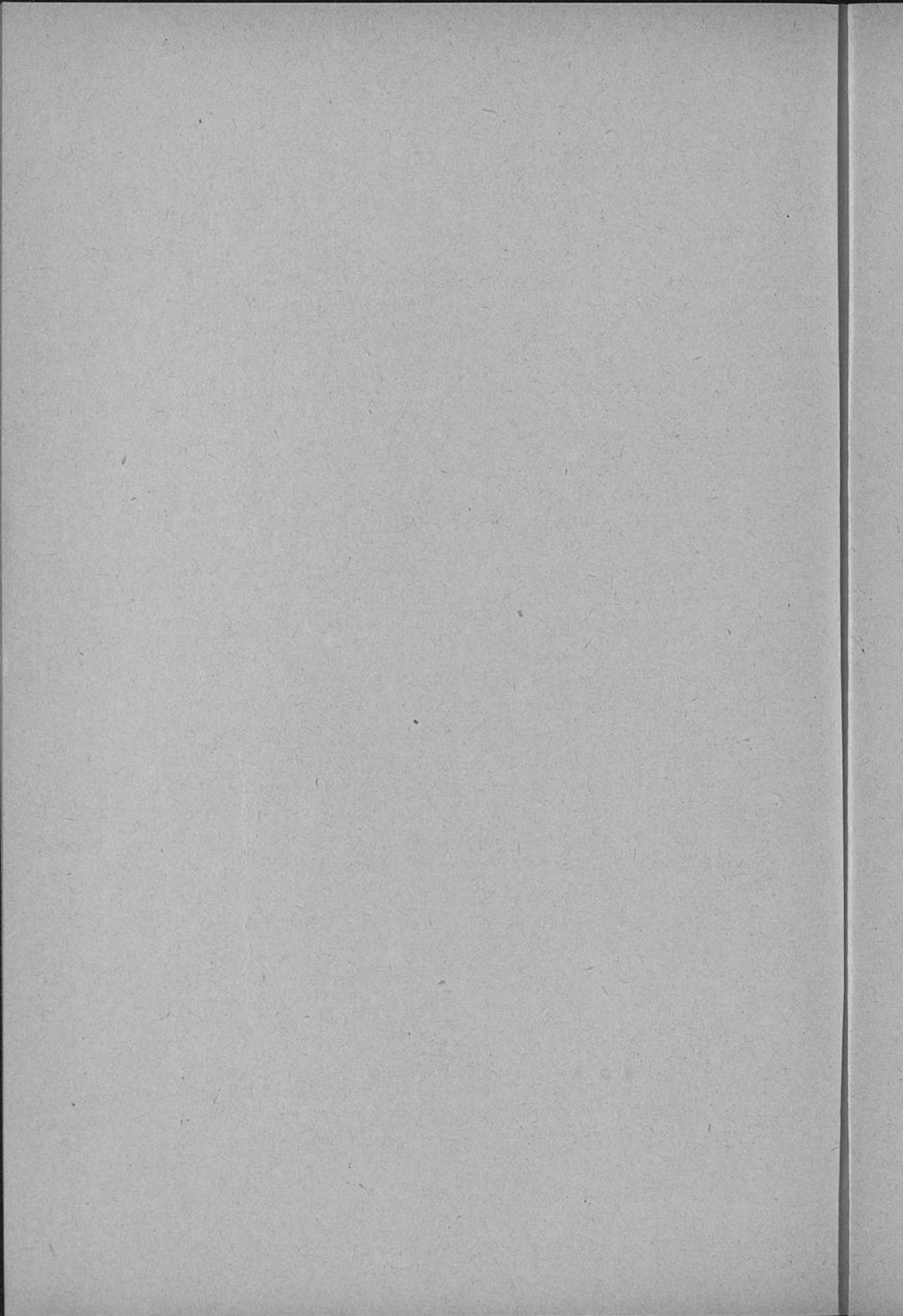
88. Τοὺς δὲ γάμους ποιῶμεν μὴ μετὰ αἰλῶν, μὴ μετὰ κιδάρας 10 μὴδὲ μετὰ ὀρχημάτων. τὸν γὰρ τοιοῦτον νυμφίον ἀτοπίας πολλῆς τοιοῦτοις αἰσχύνεσθαι. ἀλλὰ τὸν Χριστὸν καλῶμεν ἐκεῖ. ἄξιός γάρ αὐτοῦ ὁ νυμφίος λοιπὸν. τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς παρακαλῶμεν. ἐκεῖνος πάντα ἔσται τὰ κάλλιστα. καὶ αὐτὸς λοιπὸν μαθήσεται οὕτω τοὺς παῖδας ὁδοποιεῖν τοὺς ἐαυτοῦ, καὶ ἐκεῖνοι τοὺς ἐκείνων, 15 καὶ οὕτως ἔσται σειρά χρυσῇ.

89. Ποιῶμεν δὲ αὐτὸν καὶ πραγμάτων ἄπτεσθαι πολιτικῶν, τῶν κατὰ δύναμιν, τῶν οὐκ ἐχόντων ἁμαρτήματα. ἂν τε γὰρ στρατεύηται, μαθέτω μὴ κερδαίνειν αἰσχροῦς· ἂν τε τοῖς ἀδικουμένοις συναγορεύῃ, ἂν τε ὁτιοῦν τοιοῦτον. 20

90. Καὶ ἡ μήτηρ δὲ μαθέτω τὴν αὐτῆς κόρην τοῖς παιδεύειν καὶ πολυτελείας ἀπάγειν καὶ κόσμον καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἅπερ ἐστὶ πορνῶν γυναικῶν. κατὰ τοῦτον δὴ τὸν νόμον πάντα ποιεῖτω καὶ τροφῆς ἀπαγέτω καὶ μέθης καὶ τὸν νέον καὶ τὴν κόρην. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο μέγα πρὸς σωφροσύνην. τοῖς μὲν γὰρ νέοις ἡ 25 ἐπιθυμία ἐνοχλεῖ, ταῖς δὲ γυναῖξιν τὸ φιλόκοσμον καὶ ἀνεπτέρω- μένον. καὶ ταῦτα οὖν πάντα καταστέλλωμεν, καὶ οὕτως δυνησόμεθα ἀρᾶσαι τῷ Θεῷ τοιοῦτους τρέφοντες ἀθλητάς, ἵνα δυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ παῖδες τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ 30 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

13 αὐτοῦ P αὐτοῦ Co

ad 12 ss. cf. III 234 (195 A) ὅπερ ἐποίησαν οἱ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οἱ νῦν γυναῖκας λαμβάνοντες ποιεῖωσαν, τὸν Χριστὸν ἐχέτωσαν μέσον καὶ πῶς δυνατόν τοῦτο γενέσθαι, φησί; δι' αὐτῶν τῶν ἱερέων ὁ δεχόμενος γάρ, φησί, ἡμᾶς, ἐμὲ δέχεται (Matth. 10, 40) 29 cf. 1. Cor. 2, 9

Index verborum.

- ἀγωνιᾶν timere 15, 34
 αἰσχρολογεῖν 20, 4
 ἀκαταγώνιστος 23, 4
 ἄμαχος non litigandi cupidus 12, 4
 ἀμβλυνopeῖν 17, 7
 ἀναλίσκειν aor. ἀνάλωσα 4, 26
 ἀναπνεῖν τὸν ἀέρα spirando ducere 20, 19: item XI 87 (76 B)
 ἀναρριπίζειν 20, 17
 ἀνατρέπειν excitare 1, 23
 ἀπαστρέπτειν 2, 10
 ἀπό pro mero genetivo ἡ πύλη ἡ ἀπὸ τῆς γλώσσης 10, 33 τὰ ἀπὸ τῆς γραφῆς 14, 29; apud pass. πρὸς ἀπὸ τῆς κενοδοξίας τεχθεῖσα 1, 3 ἀπὸ τῆς πενηχρᾶς ἐστιώμενος 6, 32 τίκεται ἀπὸ τούτου 17, 17
 ἀποκοσμεῖν ornamento privare 21, 2
 ἀποκρύπτειν πάσης εἰμορφίας ὑπερβολὴν ἀποκρύπτειν 2, 4
 ἀπολιμπάνειν 3, 20
 ἀπορράπτειν ἀπὸ κακίας τὸ στόμα 12, 25
 ἀποσοβεῖν 1, 15
 ἀποτορνεύειν 9, 2
 ἀτιμοῦν 5, 36
 βακχεύειν τὴν διάνοιαν τινος 2, 17
 βιωτικός idem fere ac κοσμητικός 11, 21
 βλακεία idem fere ac μαλακία 7, 1
 βολή· βολαὶ τῶν ὀφθαλμῶν 21, 33
 βόστρυχος 2, 7
 γηραλέος 26, 21
 γραιώδης 13, 33
 δεῖλην περὶ δέλης μεσημβρίας 3, 33
 δεύτερος εἰς καὶ δεύτερος 5, 15; 31
 διαζωννύειν ζώνῃ χρυσῇ 2, 6
 διαθρύπτειν 2, 29
 διακινεῖν τὴν χεῖρα διακινήσας 9, 1
 διαμασᾶσθαι 1, 9
 διανιστάται 3, 10
 διαζαίνειν 1, 9
 διαρρηθμίζειν 3, 21
 διατεποῦν εἰς ἑταῖραν ἐντὸν 2, 1
 διήκειν 22, 2
 δυστάται subaudiendum τὸ διήγημα 14, 19
 δικαιοπραγεῖν 9, 29
 δυσανάσπαστος 8, 4
 δυσωδία 1, 8
 ἐγκατασπεύρειν 16, 10
 εἰς· εἰς τὰ ὀνόματα καλεῖν 18, 16
 ἐκδίκαισι 10, 24
 ἐκδηλύνειν 7, 26 Part. ἐκτεθλησμένους 10, 2
 ἐκστρωννύειν κλίνην (στιβάς) ἐξεστρωμένην 7, 5; 11
 ἐκτορνεύειν 20, 27
 ἐκχεῖν τὸ ἐκκεχυμένον 3, 14
 ἐν pro εἰς ἐν ἐκκλησίᾳ ἄγε 16, 14
 ἐνακμάζειν πρὸς ἐνακμάζον 12, 16
 ἐναφιέναι ἰόν 1, 8
 ἐντυποῦν 8, 28
 ἐξάγειν ἀπὸ ποδῶν ἐξαρθεῖς 4, 10
 ἐπάγειν pergere subaudiendum τὸ διήγημα 14, 19
 ἐπαιτεῖσθαι ex coniectura pro ἀπαιτεῖσθαι mendicare 4, 11
 ἐπαίτης 6, 31
 ἐπαιτητικός 6, 30
 ἐπαντλεῖν τὴν ἀκοήν 26, 24
 ἐπεξεργασία 16, 6
 ἐπέραστος 1, 27 comp. 2, 19
 ἐπὶ τῆς οἰκίας 4, 1; 16, 33; 23, 5 ἐπὶ τῆς παλαιστρας 23, 3 ἐπὶ δύο καὶ τρισὶν ἡμέραις 3, 34
 ἐπυγνώσκειν 16, 18
 ἐπισφίγγειν cum ardore amplecti 26, 18

- ἐπιφάνεια species 2, 26
 ἐπιχρίειν 9, 13
 ἐπουράνιος 14, 8
 εὐπαραίτητος 25, 5
 εὐτραπέλεια 13, 2
 εὐφημία acclamatio 3, 20 saepius
 εὐχαριστία 11, 27
 θηρατικός 16, 27
 θηριωδία 7, 1
 θυσιαστήριον 14, 32
 ἴδιος pro pron. poss. 1, 21
 ἱταμεύεσθαι 5, 23
 κατὰ κατὰ τῆς χειρὸς λαβεῖν 2, 28
 καταγλυκαίνειν τὸ διήγημα 14, 22
 κατακάμπτεσθαι misericordia flecti
 4, 29
 κατάνυξις 27, 4
 καταπορνεύειν 25, 29
 κατασεύειν τὴν ψυχὴν φόβος κατασεύει
 16, 13 item I 386 (315 E) 388 (317 E)
 κατασκευαστής ἀγαλμάτων 9, 16
 καταφρονητικός 28, 20
 κατεξανίστασθαι 10, 7
 κατέχειν τινός abstinere aliqua re 26, 4
 κερσύν = ἀναλίσκειν 3, 35 saepius
 item VIII 27 (23 D)
 κοσμικός 11, 22
 κροτεῖν 4, 28
 κρύπτειν = λανθάνειν 16, 9
 κρώβυλος Περσικός 2, 8
 λαγώς 16, 35
 λιθοξόος 9, 14
 λοῖδορος 11, 21
 μαστίζειν 15, 34
 μετονομασία 19, 5
 οἰκοδεσπότης 7, 6
 οἰκονόμος 16, 27
 ὀλισθαίνειν εἰς τὰς θνητάς 21, 5
 ὀλόκληρος 20, 29
 ὀμῆλιξ 12, 2 saepius
 ὀμότιμος 12, 24
 ὀνειδιστικός 12, 6
 ὀξυδερχής 27, 5
 παιδίσκη 26, 21
 παῖς ἱατρῶν παῖδες 25, 29
 παρὰ κατηγορίας βάλλεται παρὰ τῶν
 ἐπαινεσάντων 4, 20, θανμάζονται
 παρὰ πολλῶν 5, 6, δοξασθῆναι παρὰ
 τῶν πολλῶν 5, 34
 παρακούειν 22, 30
 παρασκευή dies Veneris 26, 30
 παρεργως 11, 9
 παρενδοκμεῖν 15, 6
 περὶ περὶ δέλης μεσημβρίας 3, 33
 περικεῖσθαι 7, 3; 22
 περικεῖρειν 21, 1
 περίοδος ambages 14, 1
 περιπλύνειν 24, 7
 πλάτνυται 19, 33
 πορνεύειν εἰς κόρας 25, 29
 προπηδᾶν 12, 30
 πρὸς πρὸς τὴν μνήμην ἔχειν 27, 30
 προσκροῦειν τῷ θεῷ 15, 35
 προσπιάσχειν 25, 24
 προσυφαίνειν 17, 32
 προτέρημα, 17, 26
 προτοτοκία 17, 26
 πτοεῖσθαι πρὸς τι 8, 1 περὶ τι 7, 28 alias
 πυρόδης δαίμων 2, 15
 σκηρὴ ostentatio 2, 21
 σπανιάς 11, 9
 συγγνωμονικός 25, 4
 συγκατάβασις 18, 2
 συμφώνως 3, 11
 συναντιλαμβάνεσθαι 14, 5 saepius
 συνέλευσις 4, 7
 σωματικός 7, 29; 13, 4
 τερατεία 14, 27
 τερατεύεσθαι 15, 23
 τετράς dies Mercurii 26, 29
 τῦφος superbia 7, 1
 ὑγιαίνειν καρποὶ ὑγιαίνοντες 2, 27
 ὑπεκκαίνειν 20, 7
 ὑπερκεῖσθαι 3, 6
 ὑπόκρισις simulatio 2, 20
 γανερὸς 14, 4 cf. Nuth, De Marci
 diaconi vita Porphyrii . . . quæst.
 hist. et gram. Bonnae 1897 p. 39
 φθάνειν φθάνειν ἐκεί eo pervenire
 19, 12 τὰ φθάσαντα 5, 11

φθόρος 13, 20	χορηματίζειν 10, 34
φιλόσομος τὸ φιλόσομον 29, 26	χρυσόμαλλος 14, 27
φιλετρον amor 27, 27	ὠνείσθαι aor. ὠνίσατο 5, 36
φωλεός 1, 21	ὥς pro ὥστε 3, 6; 4, 29
χειραγωγεῖν 16, 14	

Index grammaticus.

Nonnulla, quae ad res grammaticas pertinent, iam in verborum indice allata sunt.

Adiectivi neutrum pro substantivis abstractis ponitur: τὸ τῆς φιλοτιμίας ἄδρόν καὶ ἐκκεχυμένον 3, 13 s τὸ τῆς φύσεως στερόν 7, 27 τὸ τῆς παιδικῆς διανοίας ἀπαλόν 18, 3 τὸ τραχὺ τοῦ θυμοῦ 25, 9 τὸ φιλόσομον καὶ ἀνεπτερωμένον 29, 26. adiectiva pro adverbis: μοχλός . . . διὰ μέσων βεβλημένος τῶν θυρῶν πλάγιος 11, 15 τάχα περὶ ταύτης (τῆς πόλεως) προτέρας ἐχοῖν ἅπαντα εἰπεῖν καὶ προτέραν ἀποφράζει τὴν εἴσοδον 13, 25

Adverbia situs et motus commutantur inter se: ἄνωθεν ἐφεστῶσα 1, 13 πανταχοῦ ἀποβλέπουσα 1, 13 οἶκοι ἐνδον εἰς τὴν οἰκίαν γενόμενος 4, 5 s ἐνδον δέχεται 15, 3 ἐνδον παραπέμποντα 22, 3 s

Articulus raro desideratur, apud pron. reflex. τοὺς πόδας ἐαυτῶν 24, 7

Constructio κατὰ σύνεσιν: ἀφίησιν αὐτοὺς (sc. ῥοιὰν ἢ μῆλον) 2, 30 τὸ πλεον οὐκ ἔχουσιν 6, 11 ὅπως τέχνας . . . τοὺς αὐτῶν παῖδας παιδεύσειεν, ἅπαντα ἑαστος ποιεῖται σπουδῇ. 8, 13 s

Convenientiae syntaxis: neutrum pluralis sequitur interdum pluralis: τοιαῦτα τερατεύονται 15, 22 s τὰ πάθη καθεστήκασιν 22, 20 s (ταῦτα πάντα) τέξονται 28, 23

Ellipsis verborum ἐστίν, εἰσίν saepissime invenitur, paulo durius τί γάρ, φησί, μαινόμενος 4, 21; εἰ γάρ . . . ἀναισχυντοῦντες καὶ ἰταμενόμενοι 5, 23; alia verba desunt: πληγὰς δὲ μὴ συνεχῶς 12, 7 καὶ μὴ μοι τὰ εἶδη τὰ Ἑλληνικά 18, 22 νῦν δὲ μηκέτι 18, 32. interdum ex verbis superioribus in enuntiatis quae sequuntur verbum repetendum est εἰ δὲ διὰ τὰ φθάσαντα (τιμῶνται) 5, 11 καὶ τότε ὁ θεός (ἐγκατήσει αὐτόν) 8, 33 οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς τοὺς παῖδας τοὺς ἐαυτῶν (παιδεύομεν) 22, 35 s καὶ τότε (εἰς γάμον ἄγαγε αὐτόν) 27, 23 ἂν τε ὅτιοις τοιοῦτο (ποιῶσιν) 29, 20; obiectum deest εἴτα καὶ διαστήσας, ἐπάγαγε (τὸ δῆγμα) 14, 19. Imperativi formae: verbi εἶναι ἔσο bis; 25, 4; 5 Pluralis tert. pers. formae semper desinunt in-τωσαν, -σθωσαν ἔστωσαν 10, 27; 11, 28; 14, 4; 23, 1 διαλεγέσθωσαν 11, 28 ἀκονέτωσαν 13, 27; 33; 35; 14, 1; 13 συναντιλαμβανέσθωσαν 14, 9 καταλεγέσθωσαν 13, 12 προχωρεῖτωσαν 12, 11 ποιεῖτωσαν 23, 14 ἐπηρετεύτωσαν 24, 4 αἰδεῖσθωσαν 28, 14 σπενδέτωσαν 23, 8 παροξυνέτωσαν 23, 10

Modi. Indicativus irrealis sine ἂν ἡνέμοην 8, 25; fut. cum ἂν τί οὐκ ἂν ἐργάζονται 8, 13 s; pro coni. καὶν κέχρηται 10, 10. Coni. pro indic.

ἐλθῇ 12, 13 pro opt. ἐπιδεικνύηται 2, 12 ἐμπλήσῃ 17, 23. Opt. pot. sine ἂν οὐδεμίαν ἔχοι 6, 16 s; fut. cum ἂν δέξονται ἂν 10, 20; 27, 5; 6; pro coni. ἂν μὴ ἔποντο 10, 23 s εἰ ἴδοιεν 22, 25 εἰ εὐροίμεν 26, 3 εἰ ἔχοιμεν 26, 25; pro indic. post ὅπως ὀνθμίσειεν, καλλωπίσειεν, περιβάλλοι 7, 20 s παιδεύσειεν 8, 14 ἀσκηθεῖν 8, 15 τεχθεῖεν 22, 18 τίτοιεν 22, 19 Infinit. Post νομίζειν pro inf. ὅτι 15, 13; 17, 12; post πιστεῖν 12, 13; post ὥστε, quod idem fere valet non raro atque ἵνα, semper infinitivus ponitur, praeterquam quod verbo illo interdum enuntiata inter se coniunguntur; tum enim sequitur imperativus 23, 30 s; 24, 2; 28, 8 s, aut coni. hort. 27, 14; semel ὥστε ποίαν ἂν . . . ἔχοι τὴν αἰτίαν 12, 1 s. Nomen praedicativum semel in accusativo contra morem Atticorum scriptorum positum est: οὐδὲν ἐκέρθανεν ἀπὸ τοῦ πρωτότοκον καὶ πρεσβύτερον εἶναι 17, 24 s

Negationes inter se nonnumquam confunduntur: οὐ pro μή· εἰ γὰρ οὐκ ἀφίγημι 7, 8 s εἰ . . . οὐτω κατορθοῦσιν 8, 10 s ἐπειδὴν . . . εὐρη . . . οὐδένα οὐδὲν φθεγγόμενον 4, 5 ss εἰ οὐκ ἦν 6, 8 s; 12 s εἰ . . . οὐδὲν . . . κόλυμα γίνεται 13, 3 ss εἰ . . . γραῦς οὐδὲν ἔχουσα 20, 7 ὅταν ἴδῃς οὐκέτι δεόμενον 25, 17; μή pro οὐ ἀμύνασθαι μὴ δυνάμενον 1, 6 μὴδὲν ἀπόνασθαι 4, 36 διὰ τί μὴδὲ προσίασιν; 5, 12 μὴ ἔδωτες 13, 13 μὴδὲν ψευδὲς ἐπιφέρων 14, 29 μὴ φέροντα 21, 12

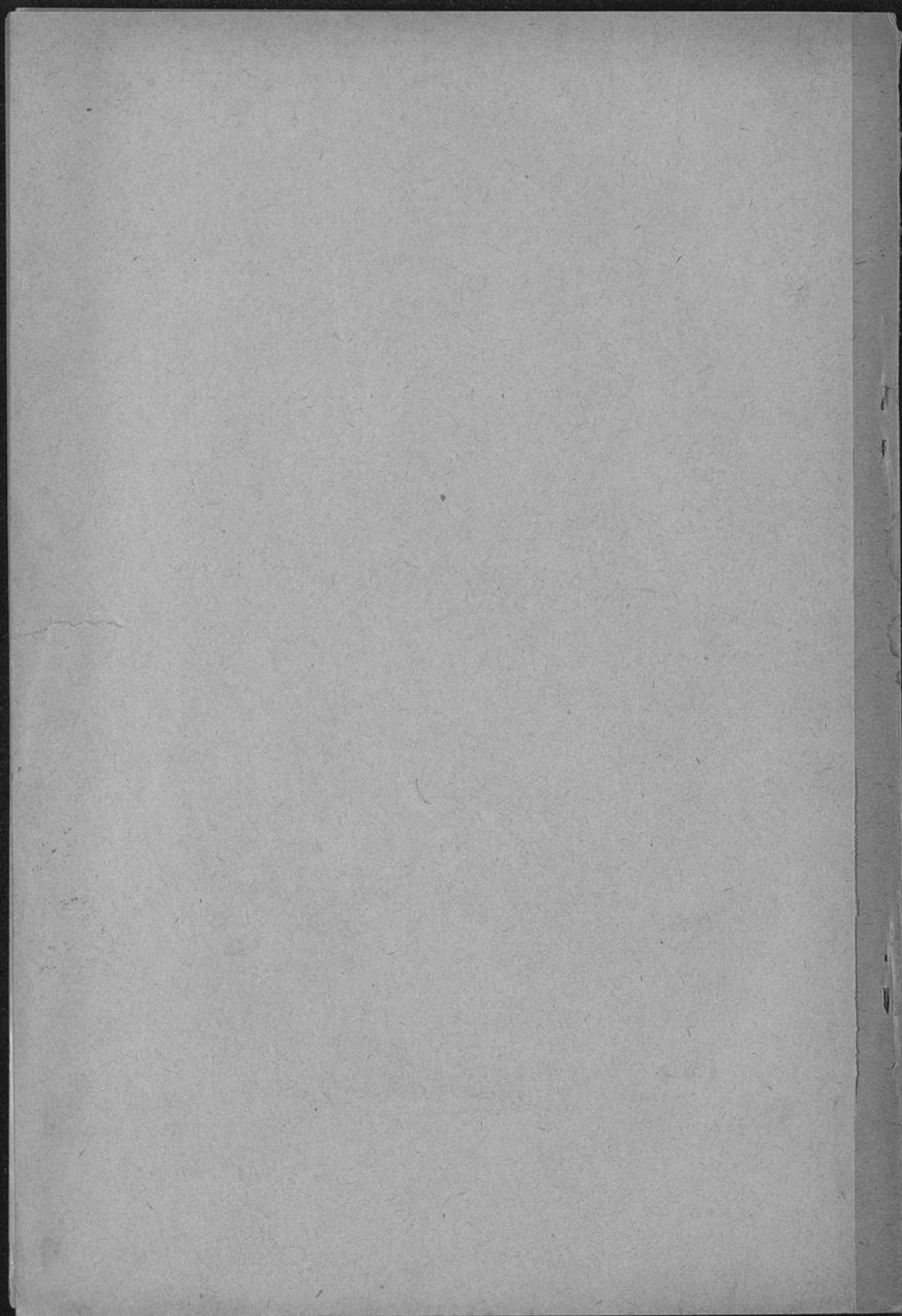
Pronomina: αὐτοῦ etc. pro pron. reflex. τοὺς ὀδόντας αὐτῆς 1, 7 τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ 1, 16 τὸ σχῆμα αὐτοῦ 7, 5 τῆς ζωῆς αὐτῶν 8, 11 s τῶν πόνων αὐτοῦ 14, 33 τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ 15, 11; reflex. falso ponitur τοὺς αὐτοῦ μαθητάς 29, 13; ἐαντῶν etc. pro 1. pers. 5, 33; 22, 36; 23, 23; pro 2. pers. 5, 38

Syntaxis neglegentior. Subiectum durius mutatum: πέμψαι-ἀγαγεῖν 1, 15 ss διασωθῆναι-ἀπαχθῆναι 1, 20 ss ἀπόνασθαι-περιβαλεῖν 4, 36—5, 2 εἴτα-ἀλύσεις 25, 13 πολλὰ παραδείγματα ὁρῶμεν οἷον ὁ Δανιήλ 27, 7. Ἀνακόλουθον habet item ἕκαστος ἑμῶν-ἐπιμελώμεθα 9, 9 ss. Quo respiciunt pronomina τοῦτο similia, interdum sanequam obscurum est, maxime fortasse τοῖς συνεπιζόμενοι 8, 12

Tempora: Aoristus quem vocant gnomicus: ἐνέβαλεν 3, 1 ὠνήσατο 5, 36 ἀνέτρεψεν ἐλκμήναντο διέφθειρεν 10, 9 ss ἐγάλασεν 20, 17 ἐπεδείξατο 25, 16 Aor. pro futuro ἐπαγγέλλων . . . ἄξειν . . . καὶ ποιῆσαι 21, 21. Praesens pro fut. post προσδοκᾶν 5, 10; 12, 15 post ἐπισχεῖσθαι ἐπόσχον μὴδὲν ἀκούειν . . . μὴδὲ ἐρεῖν 26, 15; aliter ὅψει, ὅπου τάττομεν 11, 4. Perfectum pro aor. γέγονεν 15, 4; 20

Verbi finiti loco invenitur partic. cum formis verbi εἶναι μαινόμενός (ἔστιν) 4, 21 ἀναισχυντοῦντες καὶ ἵταμενόμενοι (εἰσιν) 5, 23

© The Tiffen Company, 2007

TIFFEN® Gray Scale

A	1	2	3	4	5	6	M	8	9	10	11	12	13	14	15	B	17	18	19
	R	G	B				W		G	K				C	Y	M			

